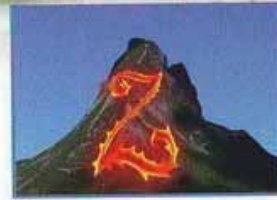

Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət
Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası

"Zəngəzur"
Cəmiyyətləri Birliyi

TÜRK, YA ERMƏNİ SOYQIRIMI?

Gerçək tarix

rus, ingilis, fransız,

amerikan, yəhudi, gürcü, erməni

şahidlərin gözü, sözü ilə

Şərhsiz

Hacı Nərimanoğlu

Türk, ya erməni soyqırımı?

gerçək tarix rus, ingilis, fransız, amerikan, yəhudi, gürcü...erməni şahidlərin gözü, sözü ilə

Şərhətsiz

Bakı-2015

Ön Söz:

Azay Quliyev

Milli Məclisin üzvü, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının sədri, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

Elmi redaktor:

Fətəli Abdullayev

siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

Məsləhətçilər:

Vəli Əliyev

“Zəngəzur” Cəmiyyətləri Birliyi Ağsaqqallar Şurasının sədri, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Ümumi tarix kafedrasının müdiri, AMEA-nın müxbir üzvü, professor

Elçin Əhmədov,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının dosenti, Qarabağ Araşdırmalar Mərkəzinin müdiri, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

Kitab Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə dəstəyi ilə “Zəngəzur” Cəmiyyətləri Birliyi tərəfindən "Saxta erməni soyqırımını iddiaları haqqında rus, ingilis, fransız, amerikan, gürcü, yəhudi, erməni şahidlərin ifadələrinin toplanaraq nəşr edilməsi” layihəsi çərçivəsində nəşr edilir.

©“Zəngəzur” Cəmiyyətləri Birliyi

Erməni yalanlarını ifşa edən kitab

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev son çıxışlarında dəfələrlə erməni təbliğatına qarşı hücum xarakterli xarici siyasət aparılmasını, müasir informasiya texnologiyalarının, internetin imkanlarından daha bacarıqla, səmərəli istifadə olunması yolu ilə Azərbaycan reallıqlarının dünyada tanıtılmasını, qısa müddətdə Dağlıq Qarabağ problemi ilə əlaqədar Ermənistanla qarşıdurmada strateji qüvvələr nisbətində əsaslı dəyişikliklər edilməsini həm dövlət qurumları, həm də qeyri-hökumət sektoru qarşısında mühüm vəzifə kimi qarşıya qoymuşdur. Müasir dünyanın qəbul etdiyi, inandığı metodların tətbiqi ilə ermənilərin mövqeyinin saxta olması barədə şübhə doğurmayan dəlillər, konkret tarixi sübutlar ortaya qoyulmalı və dünya güclərinin öz dillərində özlərinə təqdim edilməlidir. Dövlətimizin başçısı demişdir: ***"Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin mövcudluğu bizə diktə edir ki, bu sahəyə daha da böyük diqqət göstərək. Çünki bu bölgənin tarixi ermənilər tərəfindən daim saxtalaşdırılır, daim təhrif olunur."***

Dünya siyasətinə təsir etmək imkanları olan bir sıra beyin mərkəzlərinin, siyasi, ictimai xadimlərin də etiraf etdikləri kimi, informasiya savaşında ermənipərəst mövqelərin zəiflədiyi, erməni tərəfdarlarının sayının və nüfuzunun ilbəl azaldığı, "hücum diplomatiyası"nın effektiv nəticələri göz önündədir. Tolerantlığı, sivil birgəyaşayış normalarını daxili və xarici siyasətin əsas istiqamətinə çevirən dövlətimiz həm də bədnam erməni lobbisinin məkr və iftira üzərində qurulmuş qərəzli informasiya-təbliğat siyasətini ifşa edir, ermənilərin öz tarixləri ilə bağlı uydurduqları miflərini, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı gerçəklikləri təhrif etmək, dünyanı çaşdırmaq cəhdlərini puça çıxır. Hazırda dünyada geniş müşahidə edilən "ikili standartlar"a, ədalətsizliklərə rəğmən, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü ən müxtəlif rəsmi səviyyələrdə etiraf edilir.

Artıq bu istiqamətdə əldə olunan, real nəticələri aydın görünən uğurlarda ölkəmizin QHT sektorunun pay çəkisi də artmışdır.

Razılıq hissi ilə deməliyəm ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyəsi ilə nəşr edilib oxuculara təqdim olunan bu kitab da ölkə başçımızın qarşımıza qoyduğu məqsədin reallaşmasına xidmət edir.

"Zəngəzur" Cəmiyyətləri Birliyinin sədri, yazıçı-publisist Hacı Nərimanoğlunun oxuculara təqdim olunan bu kiçik həcmli kitabının əsas üstünlüyü ordadır ki, həm Qafqazda, həm də Anadoluda Osmanlı dövləti zamanında ermənilərin türklərə qarşı əvvəlcədən planlaşdırıb həyata keçirdiyi soyqırımı siyasətinə, törətdikləri qanlı qırğınlara şahidlik edənlər məhz ermənilərə arxa, dayaq olan, hərbi-siyasi, maddi-mənəvi yardım edən dövlətlərin təmsilçiləridirlər-rus, ingilis, fransız, amerikan və ermənilərin özləridir. "Danışan"ların heç biri türk, müsəlman deyil, elə bu gün xristian təəssübkeşliyini özlərinə həyat, siyasət devizinə çevirmiş, dünyanı ikili standartlarla yönəldən, beynəlxalq siyasətə əsaslı təsir imkanları olan fəvqəlgüc dövlətlərin, xalqların təmsilçiləridir.

Kitabda toplanmış faktlar, müxtəlif mənbələrdən gətirilən dəlil-sübutlar, sitatlar böyük güclərin öz siyasi məqsədləri naminə erməni millətçiliyini hansı bədnam yollarla və hansı məqsəd, vasitələrlə təşviq etdiyini açıq göstərir. Erməni terrorçu dəstələrinin yaranmasına verilən hərtərəfli dəstək, onların kin, nifrətdən yoğrulmuş qeyri-insani hərəkətləri ilə nə qədər iyrənc olduğunu bütün çıpaqlığı ilə bir daha göz önündə canlandır. Kitabı vərəqlədikcə, hadisələrin canlı şahidi olmuş xristian diplomat, hərbi, yazarların şahidliyi ilə ermənilərin törətdikləri insanlıq adına ləkə olan vəhşətlərlə nə qədər alçaldığının, miskinləşdiyinin əyani şahidi oluruq.

Təqdim edilən kitabda əsas məqsəd bir tərəfdən tarixdə mövcud olmamış "erməni soyqırımı" yalanlarının faktlarla ifşa edilməsidirsə, digər tərəfi türklərə qarşı həyata

keçirilən soyqırımın nə qədər təkzibedilməz sübutlarının olduğunu ortaya qoymaqdır. Ona görə də təkcə elə bu kitabda toplanmış dəlillər bəşəriyyətə qarşı ən böyük cinayət sayılan soyqırımının XIX əsrin sonlarından başlayaraq XX əsrin sonlarına qədər məhz türklərə qarşı aparıldığını sübut edir.

Burada mən 2014-cü ilin ən yaddaqalan, Türkiyə və Azərbaycanda geniş əks-səda, xoş ovqat yaradan hadisələrdən birini yada salmaq istədim. Aprelin 24-ü saxta erməni soyqırımını günü Praqada dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə "Şərq tərəfdaşlığı" proqramının 5 illiyinə həsr olunan sammitdə Ermənistan prezidenti Serj Sarkisyan Zirvə görüşünün plenar iclasında öz çıxışını bütünlükdə qondarma "erməni soyqırımını"na həsr edir, Türkiyənin Sammitdə təmsil olunmamasından sui-istifadə edən Ermənistan prezidenti mövzudan tamamilə kənara çıxaraq qondarma "soyqırımını" məsələsini qabardıb Türkiyəni əsas tənqid hədəfinə çevirir. Serj Sarkisyan bir tərəfdən Türkiyəni qondarma "soyqırımını" ilə bağlı konstruktiv mövqə tutmamaqda, digər tərəfdən isə Ermənistanla sərhədlərini açmamaqda əsassız olaraq ittiham edib və bu ölkənin Avropa İttifaqına üzvlüyünün yolverilməz olduğunu deyir. Ermənistan prezidenti çıxışında hər cəhdlə inandırmağa çalışır ki, Avropa ictimaiyyəti qondarma "soyqırımını" ilə bağlı daha təsirli mövqə tutmalıdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Sammitdə söz alıb deyir: ***"Ermənistan prezidenti burada fürsətdən istifadə edərək Türkiyəyə yenidən hücum edir. Bunu etmək asandır, çünki bu masa arxasında Türkiyə nümayəndələri yoxdur: "Ancaq mən buradayam və Türkiyə-Ermənistan sərhədinin niyə bağlı olduğunu deyə bilərəm. Türkiyə ilə Ermənistan sərhədi 1993-cü ilin aprelinə Azərbaycanın Kəlbəcər rayonunun işğalından sonra bağlanıb. Bundan əvvəl isə bütün azərbaycanlılar Dağlıq Qarabağdan qovulub, Dağlıq Qarabağ əhalisinin 30 faizi ermənilər idi. Kəlbəcərdən əvvəl 1992-ci ildə ermənilər Şuşanı və Laçını işğal etdilər. Daha sonra Ağdam, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı, Cəbrayıl - Dağlıq Qarabağın inzibati sərhədlərindən kənarında olan ümumilikdə Azərbaycanın 7 rayonunu işğal etdilər ki, bu da Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınan ərazisinin 20 faizini təşkil edir. Bizim əhali etnik təmizləməyə məruz qalıb və bu işğal BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsi, Avropa Parlamentinin qətnaməsi və Avropa Şurası Parlament Assambleyasının qətnaməsinə baxmayaraq bu gündə davam edir. Ermənistan bu qətnamələrə məhəl qoymur və nə tarixən, nə də beynəlxalq hüququn normalarına əsasən onlara aid olmayan ərazinin işğalını davam etdirir. Eyni zamanda, onlar Azərbaycanı qeyri-konstruktiv yanaşmada günahlandırmaqda davam edirlər. ..Nəhayət, sonuncu məsələ, Azərbaycan xalqı bir sual verir: Niyə Ermənistana sanksiyalar qoyulmur? Niyə Avropa Şurasındakı Ermənistan nümayəndə heyəti səsvermə və söz hüququndan məhrum edilmir? Onlar digər bir ölkənin ərazilərini işğal ediblər, beynəlxalq hüquq normalarını pozurlar, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsini kobud şəkildə pozurlar və heç bir sanksiya tətbiq edilmir, heç bir cəza verilmir. Qanunsuz, kriminal Dağlıq Qarabağ rejiminin qondarma nümayəndələri Avropa paytaxtlarına vizalar alırlar. Bu dözülməzdir və buna son qoyulmalıdır".***

Dövlətimizin başçısının nitqindən gətirilən bu sitat məsələnin bütün aspektlərini ifadə etməklə yanaşı, bir millətin iki dövləti olan Türkiyə ilə Azərbaycanın mövqelərinin bütün əsas istiqamətlərdə üst-üstə düşdüyünün də təsdiqidir. Gözlənilmədiyi kimi də, qondarma soyqırımın 100 illiyi ərəfəsində erməni dostlarının beynəlxalq aləmdə qaldıracağı hay-küylə birlikdə Türkiyə və Azərbaycana qarşı okeanın o tayından, Qərbin çeşidli ölkələrinin dövlət, qeyri-hökumət, media qurumlarından gələn əsassız ittihamlar, basqılar, insan hüquqları, demokratiya, söz azadlığı adı altında təzyiqlər də artmaqdadır. Ancaq iki qardaş dövlətin bu sınaqdan da möhkəmlənmiş formada çıxacağı şəksizdir. Bu kitabın da əsas məziyyəti ondadır ki, müəllif məsələyə geniş anlamda, tam yanaşır, qondarma "erməni soyqırımını" iddialarının əsas hədəfinin Türkiyə ilə yanaşı, həm də Azərbaycan olduğunu göstərir. Qafqazda, İranın türklər yaşayan Azərbaycan vilayətlərində, Anadoluda, Kıbrıtsda törədilən, eyni mərkəzlərdən yönəldilən qanlı qırğınlara dair şahid ifadələri paralel təqdim

olunur, türklərə qarşı soyqırım cinayəti bütün əhatəliliyi, genişliyi ilə tam şəkildə göz önündə canlandırılır.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri, həqiqi dövlət müşaviri akademik Ramiz Mehdiyevin son iki ildə qələmə aldığı "Gorus 2010: absurd teatrı mövsümü", "Dağlıq Qarabağ: məxəzlərdən oxunmuş tarix", "Ermənilərin mif yaradıcılığı tarixdə ilk xristian dövləti kontekstində", "İkili standartların dünya nizamı və müasir Azərbaycan" və digər sanballı kitab və məqalələri tarix elminin son illərdəki ən böyük nailiyyətlərindən olmaqla yanaşı, erməni nəzəriyyəçilərinin fikirlərini məntiqlə alt-üst etmiş, saxta erməni təbliğatına həqiqi tarixlə sarsıdıcı zərbə vurmuş, "ikili standartlara" qarşı informasiya savaşında zəngin məlumat mənbəyi olmuş, istinad mənbələrinin mötəbərliyi ilə ölkəmizdə və onun hüduqlarından kənarında böyük rezonans doğurmuşdur. Akademik Ramiz Mehdiyevin əsərlərinin əsas üstünlüyü ondadır ki, bunlar xarici dillərdə, o cümlədən erməni dilində olan mənbələrə və elmi əsərlərə istinad edilir, iqtibaslar gətirilir, yəni xarici ölkələrin alimlərinə tarixi həqiqətin ünvanını elə onların öz dillərində olan mənbələrdə və elmi ədəbiyyatda olduğunu göstərir və həm də qarşıya mühüm vəzifələr qoyur: *"Prezident İlham Əliyevin müəyyən etdiyi hücum xarakterli xarici siyasət, Azərbaycan reallıqlarını dünya məkanına yayımlayan müasir kanalların yaradılması və daim təkmilləşdirilməsi, ölkədə KİV sektorunun və İnternet məkanının inkişafı çox qısa müddətdə Dağlıq Qarabağ problemi ilə əlaqədar Ermənistanla qarşudurmada strateji qüvvələr nisbətində özünü göstərmişdir. Lakin hazırda informasiya məkanında uğurlar barədə danışarkən nəzərə almaq lazımdır ki, bu istiqamətdə hər gün iş aparılmalı, ermənilərin mövqeyinin saxta olması barədə dəlillər gücləndirilməli və konkret tarixi sübutlar təqdim edilməlidir."*

Haqqında bəhs edilən hücum xarakterli xarici siyasətin ən bariz nümunəsini də elə dövlətimizin başçısı özü şəxsən göstərir. 2015-ci il fevralın 7-də bir çox dövlət və hökumət başçısının iştirak etdiyi 51-ci Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində "Ukraynadan əlavə - Avropada həll olunmamış münaqişələr" mövzusunda panel müzakirəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin cəsarətli, kəskin çıxışı bütün Avropaya, dünyaya yayıldı: *"İşğal olunmuş ərazilərimizdə hər şey məhv edilib və biz hər hansı bir nəticə əldə etmədən 20 ildən çoxdur ki, danışıqlar aparırıq. ATƏT bu məsələ ilə məşğul olur. ATƏT-in bu münaqişənin həlli ilə məşğul olan, BMT Təhlükəsizlik Şurasının üç daimi üzvünün – Rusiya, Fransa və ABŞ-in həmsədrlik etdiyi Minsk qrupu adlı xüsusi qrupu var. İyirmi iki ildən artıqdır ki, bu qrup fəaliyyət göstərir, lakin heç bir nəticə hasil olunmayıb...Ermənistan xarici dəstək göstərilmədən bu ölkə yaşaya bilməz. Onlara dəstək əsasən Minsk qrupuna həmsədrlik edən ölkələr tərəfindən göstərilir. Bu da paradoksdur. Biz burada ikili standartları görürük və bu məsələ bizi məyus edir. Qeyd etmək istəyirəm ki, postsovet məkanındakı bütün münaqişələrə eyni münasibət göstərilməlidir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü indi hər kəsin haqqında danışdığı Ukraynanın ərazi bütövlüyü kimi eyni dəyərə malikdir."*

Məlumdur ki, ermənilərin xalqımıza qarşı soyqırımına ilk siyasi qiyməti Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev "Azərbaycanlıların soyqırımına haqqında" 26 mart 1998-ci il tarixli 690 sayılı Fərmanında verib: *"Böyük Ermənistan" yaratmaq xülyasından ruhlanan erməni qəsbkarları 1905-1907-ci illərdə azərbaycanlılara qarşı açıq şəkildə geniş miqyaslı qanlı aksiyalar həyata keçirdilər. Ermənilərin Bakıdan başlanan vəhşilikləri Azərbaycanı və indiki Ermənistan ərazisindəki Azərbaycan kəndlərini əhatə etdi... Beləliklə, XX əsrdə müxtəlif dövrlərdə 2 milyona yaxın soydaşımız öz tarixi vətənlərindən köçürülmüş, etnik təmizləmə siyasətinin qurbanına çevrilərək öldürülmüş və didərgin salınmışdır."*

Məhz Ulu Öndərimiz 31 mart gününü "Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü" elan etdikdən sonra 70 il imperiya buxovları ilə yaşamağa məhkum olmuş Azərbaycan öz tarixini obyektiv şəkildə araşdırmaq imkanı qazandı. Dövlət müstəqilliyimizin bərpasından sonra çox sayda kitablar yazılıb, elmi-tədqiqat işləri aparılıb, ancaq yenə də xalqımıza qarşı

ermənilərin törətdikləri vəhşiliyin yeni-yeni izləri, sübutları üstü açılmamış sənədlərdə hələ də qalmaqdadır. Bir çox Avropa ölkələrində və Rusiya arxivlərində Osmanlı İmperiyasının son illərində, Birinci dünya savaşının davam etdiyi illərdə erməni millətçi silahlı dəstələrinin Anadolu ilə birlikdə Xoy, Urmiya, Bakı, Quba, İrəvan, Naxçıvan, Qarabağ və Zəngəzurda günahsız müsəlman türklərə qarşı törətdikləri amansızlıqları əks etdirən sənədlər öz araşdırmaçıları gözləyir.

“Zəngəzur” Cəmiyyətləri Birliyinin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə yardımı ilə 2012-ci ildə həyata keçirdiyi “Zəngəzurda doğuldular, Anadoluda əbədiyyətə qovuşdular”, 2014-cü ildə “Zəngəzur və Qarabağda ermənilərin törətdikləri qətliamlar Osmanlı-Türkiyə mənbələrində” layihələri çərçivəsində nəşr edilən eyni adda kitablarda belə yanaşma özünü göstərmiş, ilk dəfə olaraq Türkiyə mənbələrində çox sayda yeni sənədlər tapılıb ictimaiyyətə təqdim edilmiş, maraqla qarşılanmışdı. Yaxşı haldır ki, bu nəşrin artıq rus, ingilis, fransız, çex dillərinə tərcümə edilib yayılmasına da başlanmışdır.

QHT-nin bu nəşrinin 2015-ci ilin əvvəlində işıq üzünə çıxaraq yayılması xüsusilə təqdirəlayiq və əhəmiyyətli hadisədir, ona görə ki, türk düşmənçiliyini özlərinə həyat tərzinə çevirmiş erməni diasporu saxta “erməni soyqırımı”nın 100 illiyini əldə bayraq edərək bir sıra Avropa və dünya güclərinin, lobbilərinin aktiv siyasi, informasiya, maliyyə yardımı ilə beynəlxalq aləmdə Türkiyəyə qarşı hücum xarakterli total təbliğat kampaniyasına başlamışdır. Dünya erməniləri, onların diaspor və lobbiləri bu ili özləri üçün son fürsət, həlledici imkan hesab edirlər. Ona görə də belə tarixi faktlara, arxiv sənədlərinə əsaslanan elmi-tədqiqat xarakterli kitabların yazılıb yayılması çox gərəklidir, təqdirəlayiqdir. Heç şübhə yoxdur ki, 23 ildir torpaqlarının 20 faizdən çoxu erməni yağılarının tapdığı qalan Azərbaycan buna laqeyd qala bilməz, çünki Türkiyəyə dəyən zərbə həm də Azərbaycana dəyir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası bu cür layihələrin maliyyələşdirilməsini əhəmiyyətli hesab edir və reallaşmasına dəstək verməkdə davam edəcəkdir.

Azay QULİYEV,

Milli Məclisin üzvü, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri- Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının sədri, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

Rusların gördükləri və yazdıqları

- *I Dünya Müharibəsinin başlandığı ilk günlərdə Osmanlı torpaqlarına hücum edən rus ordusunun komandanı general L.Odişidzenin Sankt-Peterburqa yazdığı məktubdan: "11-12 mart gecəsində erməni cəlladlar Ərzincan ətrafındakı ərazilərdə müsəlmanları süngülərlə və baltalarla qətlə yetirdilər. Bu vəhşilər öz qurbanlarını əksərən məlum planlarını icra etmək məqsədilə qazdırdıqları xəndəklərə atırdılar. Hər xəndəyə 80 müsəlmanın nəşi atılırdı. Mənim yavərim 200 belə xəndək saydı."*
- *Rus ordusunun Osmanlı torpaqlarına girən hərbi hissəsinin komandiri, podpolkovnik Qryaznovun Sankt-Peterburqa göndərdiyi rəsmi raportdan: "Kəndlərə aparan yollara müsəlman kəndlilərinin süngüyə keçirilmiş meyidləri, kəsilmiş bədən hissələri, dağıdıb tökülmüş daxili orqanları səpələnmişdi. Dəhşətlidir! Öldürülənlər əsasən qadın və uşaqlardır. Dərin quyular qazılmış və köməksiz insanlar heyvan kimi kəsilərək bir-birinin ardınca quyulara atılmışlar. Sonradan öldürülmüş müsəlmanlar da quyulara doldurulmuşlar. Quyu meyidlərlə doldurulandan sonra ona nəzarət edən erməni deyirdi: 70 meyid var, 10-nuna da yer var." Sonra daha 10 müsəlmanı parça-parça doğrayıb quyuya atırdılar, üstün torpaqla örtürdülər. Qətlərə məsul erməni bir dama doldurulmuş 80 müsəlmanın hamısının başın bir-bir kəsirdi. Rusicahanın ardınca ermənilər Ərzuruma tərəf hərəkət edirlər."*
- *Çar Rusiyasının Ərzurum Rus İkinci Topçu Alayın Komandiri podpolkovnik Tverdo-Xlebov xatirəsində yazır: "Ermənilər mənə 27 fevral gecəsi 3000 türkü öldürdüklerini fəxrlə bəyan etdikləri zaman, müdafiəsiz, günahsız insanların öldürülməsinin bir vəhşilik olduğunu dedim, bizə:- siz russunuz, erməni millətinin idealını anlayamazsınız-cavabını verdilər. Ərzurumda qalan bütün rus zabıtləri, öz ləyaqəti və formaları ilə ermənilərin türklərə qarşı soyqırımlarını örtmək üçün kifayətlənməyib ancaq əmirlərinə itaət, yalnız Rusiyaya xidmət üçün qaldıq. Ərzurumda olduğumuz müddətdə erməni dəstələrinin vəhşilik və qalmaqalına son verilməsini istədik, bir qrup zabit adından baş komandanımıza verdiyimiz hesabatda, "Ərzurumdan hamımızın ayrılmasına imkan verilməsini istədik, çünki burada heç bir şey etməyib ancaq erməni quldurların üzündən adımızın ləkələnməsinə heç bir zaman istəmədiyimiz bildirdik..."*
- *Podpolkovnik Tverdo-Xlebov: "Ermənilər zavallı türklərə qarşı ağılasız qəddarlıqla qətlər törədirdilər, silahsız türklərin özünümüdafiə üçün heç nəyi yox idi."*
- *1893-1896-cı illərdə Şərqi Anadoluda cərəyan edən erməni terroru günlərində, Van və Bitlis rus konsulu general Mayevski mərkəzə hazırlayıb göndərdiyi hesabatında yazırdı: "Osmanlıda ermənilərin guya zülm və soyqırımı məruz olduqlarını Avropaya göstərmək zərurət idi. Proqram bu şəkildəydi: ancaq qan tökmək lazımdır ki, ermənilər sərbəstlik əldə etsinlər. Qan tökün ki, Avropa sizi himayə etsin."*
- *Rus konsulu Mayevski "Bitlis və Van Vilayətləri Statistika" adını daşıyan hesabatında, erməni daşnak və hıncak dəstələrinin regionda müsəlman türklərə etdikləri qırğınları belə ifadə edir: "Ermənilər tərəfindən türklərə qarşı keçirilən qətləmələrin səbəbkarı, əvvəl erməni inqilabçıları-daşnaklar, sonra bunları*

qoruyan və təşviq edən bəzi xarici dövlətlərdir. Türkiyədə komitəçilərin daxil olmadığı yerlərdə yaşayan ermənilərin türklərlə bir problemi yox idi. Türk zülmü bir gerçək olmayıb, istəyərək uydurulmuş siyasi bir əfsanədir. Həqiqəti olduğu kimi demək tələb edirsə, şərqdə qətlə törədənlər müsəlmanlar deyil, ermənilərdir. Sonra törətdikləri bu zülmü, hiylə ilə türklərin adına yazdılar.”

• Qarsda Rus Milli Şura üzvü olmuş A.Semyonovun yazır: “205 min müsəlmandan yalnız sərhəd zolağında qalanlardır ki, o da 50 mindən çox deyildir. Ermənilər qan və göz yaşları hesabına böyük Ermənistan yaradır”.

• Tiflisdə rus dilində çıxan “Kaspi” qəzetinin 8 aprel 1915-ci il tarixli sayında dərc edilmiş yazıda jurnalist Türkiyənin Ərdahan mahalında törədilən qırğınlar belə təsvir edilirdi: “...Əyalətin bütün müsəlman yaşayış məntəqələrində bəni insan görünmür. Yalnız iki məntəqəyə 500-600 qadın və uşaq yığılmışdır. Onların içərilərində cəmi 6 nəfər əldən düşmüş qoca kişi vardır. Qars və Ərdahan tərəflərində başsız qalan və ona bitişik Şərqi Anadolunun rus-erməni işğalı altında olan ərazilərindən canını qurtarıb qaça bilən kimsəsiz uşaq və qadınların bir qismi Bakı və Gəncəyə pənah gətirmişdi. Təkcə Bakıdakı “İsmailiyyə” binasının zirzəmisində Bakı Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyətinin Şərqi Anadoludan toplayıb gətirdiyi 1000-ə qədər uşaq və qadın yerləşdirilmişdi. O dövrün mənbələri göstərir ki, 1914-1915-ci illərdə Qars vilayətinin Ərdahan dairəsində 110, Qağızman dairəsində 75, Qars dairəsində 130, Oltu dairəsində 90 kənd tamamilə dağıdılmış və əhalisi soyqırma məruz qalmışdır. Ümumiyyətlə, Qars vilayətində təkcə 1914-1915-ci illərdə 405 kənddə ermənilər türklərə qarşı soyqırım törətmişlər.”

• Tiflisdə rus dilində dərc edilən illik “Qafqaz təqvim”indən: “Türklərin 1914-cü ilin sonu və 1915-ci il ərzində məskun olduqları yaşayış məntəqələrində əhali qalmadığından, Ərdahan dairəsində 1915-ci ildə, Oltu dairəsində isə 1915-ci və 1916-cı illərdə siyahıyaalma keçirmək mümkün olmamışdı. Ümumiyyətlə, 1914-1915-ci illərdə Qars vilayətində 150 minə yaxın türk qətlə yetirilmişdir.”

• Bakıda ermənilərin törətdiyi qırğınların bilavasitə şahidi olmuş, istintaqını aparmış A.Y.Kluqenin tərtib etdiyi protokoldan: "...1918-ci il mart Bakı hadisələri zamanı azı 11.000 müsəlman qətlə yetirilmişdir. Ermənilər müsəlman əhalisini işgəncələrlə öldürür, şəmşirlərlə parçalayır, süngü ilə dəlik-deşik edir, körpə uşaqları süngüyə keçirir, cəsədlərin burun, qulaq və başlarını kəsir, evlərə od vurub sakinlər qarışıq yandırır, qadınları soyundurur və saçlarını bir-birinə bağlayaraq tüfəngin qundağı ilə ölüncəyə qədər döyürdülər”.

• Gəncə dairə məhkəməsinin hakimi A.F.Novatski öz hesabatında yazırdı: "...Ermənilər 1918-ci ilin 18 (31) martında səhər erkən Şamaxı şəhərinə hücum çəkmişlər. Şamaxı cənubdan ermənilər, şimal-şərq tərəfdən malakanlar tərəfindən mühasirəyə alınmışdır. Bu dəstələr Şamaxının müsəlmanlar yaşayan aşağı hissəsini bombardman etmişlər. Bu zaman şəhərin yuxarı hissəsində yaşayan ermənilər odlu silahlardan müsəlmanları atəşə tutmuşlar. Şəhərə girməyə nail olmuş erməni və malakanlar müsəlmanları məhv etməyə başlamışlar. Onlar irəlilədikcə evləri yandırmış, qarət etmiş, dinc əhalini qırmışlar. Yanğın şəhərin bütün müsəlman hissəsinə yayılmış və ertəsi gün bunun yerində yalnız xarabazarlıq qalmışdır. Kişi, qadın, uşaq olmasına baxmayaraq, sakinlər küçələrdə gülləbaran edilmiş, onlara olmazın əzab-əziyyətlər və işgəncələr verilmişdir. Küçələr zorlanmış, döşləri kəsilmiş, qarınları yarılmış, təhqirlərə məruz qalmış qadın cəsədləri ilə dolu idi, hətta nizələrlə torpağa saplanmış uşaq meyitlərinə də rast gəlmək olurdu." Navahı kəndində "ermənilər kəndə soxularaq əhalini vəhşicəsinə döymüş, qaçanları

güllələnmiş, əllərinə keçənləri süngüdən keçirmiş, xəncərlə doğramış, uşaqları valideynlərinin gözləri qarşısında süngülərə taxmış, qadınları zorlamış, döşlərini kəsmiş və nəticədə 555 kişini, 260 qadını, 140 uşağı məhv etmişlər."

- Qatı bolşevik, Quba qəzasının komissarı David Qelovaninin istintaqa ifadəsindən: "Amazaspın dəstəsi Quba şəhərinə cəza məqsədilə, yalnız komissar Şaumyanın arzusu ilə - o biri komissarların xəbəri olmadan göndərilmişdi. Bu dəstəyə əsgərlərin seçilməsi o vaxtkı hərbi komissar Korqanov tərəfindən həyata keçirilmişdi. Dəstə "Daşnaksütyun" partiyasına mənsub olan təqribən 2 min nəfər ermənidən ibarət idi, dəstəyə rəhbərlik məşhur daşnak Amazaspa, komissarlıq isə Venunu adlı bir erməniyə tapşırılmışdı, buna "cəza dəstəsi" adı verilmişdi və onun qarşısında heç bir siyasi məqsəd qoyulmamışdı."

- 1917-ci ildən bolşevik partiyasının üzvü olan Q.Blyumin xatırlayırdı: "1918-ci ilin hadisələri başladı və biz, öz silahlı qüvvələrimiz olmadığından, daşnak dəstələrindən istifadə etdik. Daşnak dəstələri öz murdar işlərini gördülər, 20000 yazıq müsəlman əhalisini doğramaqla, vətəndaş müharibəsi əvəzinə, milli zəmində müharibə yaratdılar".

- Aleksandra Qavrilovna Baranova: " 51 yaşım var, Petroqrada sakiniyəm, Bakı şəhəri, Sisianovskaya küçəsi, 25 №-li evdə yaşayıram. Bu il (1918-H.A) mart ayının 20-də gecə erməni əsgərləri mənim mənzilimə soxuldular və mənim mənzilimi 13.150 rubl məbləğində qarət etdilər. Əşyaların siyahısını təqdim edirəm və işə əlavə edilməsini xahiş edirəm. Müsəlmanlar evin divarını sökməklə həyatə keçid açaraq məni evdən çıxardılar, bundan sonra müsəlmanlar qonşu evlərdə daha 5 dəlik açaraq məni, mənim 32 yaşlı qızım Vera Georgiyevna Niyəşevskyanı, onun 5 yaşlı oğlu Aleksandri, dayə Lyubovu, mənim 18 yaşlı qızım Ninanı, 3 nəfər qulluqçunu və 4 nəfər pansionçunu 9-10 yaşlı müsəlman oğlanlarını, 2 nəfər Əliyevləri, Qasimovu və Quliyevi evdən çıxarıb apardılar, hamımızı xilas etdilər. Bizi rus-tatar məktəbinə gətirdilər, burada bizi yedirdilər. Yuxarıda göstərilən evdən əsgər olan erməni qızı Mariya Ayrumova atırdı. O, müsəlmanlara atəş açırdı. Mən öz əmlakımı yeni qiymətlərlə, yəni mart qiymətləri ilə dəyərləndirirəm." İzahat oxundu. İmza. Komissiya üzvləri: Takinski, A.Kluge (imzalar). AR Pİİ SSA, f. 277, s. 2, iş 14, v. 196.Sənəd № 57

- Varvara Vasilyevna Antipova: " 39 yaşım var, Bakı şəhəri, Kamenistaya küçəsi, 156 №-li evdə, 4-cü mərtəbədə yaşayıram. Bakıda mart qırğınları zamanı mən Kamenistaya küçəsi, 156 №-li evdə yaşayırdım və həmin günlər mənim mənzilimə dəstə-dəstə 50-60 nəfər erməni əsgəri gələrək axtarışlar aparırdılar. Onlar silah axtarırdılar. Onlar bir neçə dəfə gəlmiş və bizi tamamilə evdən çıxararaq şəhərin o biri başına, vağzal tərəfə qovmuşdular. Mən diz üstə ermənilərə və onların rəislərinə yalvarırdım, onların əlini öpürdüm və ağlayırdım ki, bizi mənzilimizdən və evdən qovmasınlar. Ermənilər mənim mənzilimdən köhnə qiymətlə 12.325 rubl məbləğində əşyalarımı qarət etdilər. İndiki vaxtda mənim əmlakımın bir neçə dəfə, qat-qat baha qiyməti vardır. Ermənilər tatar evi olduğu üçün bizim evi partlatmaq istəyirdilər və biz çətinliklə onları dilə tutduq ki, bizi müflis etməsinlər." Oxundu. İmza. V.Antipova. Komissiya üzvü: A.Kluge (imza). AR Pİİ SSA, f. 277, s. 2, iş 14, v. 211.Sənəd № 582.

- Şamaxı hadisələrinin şahidi olan və Bakı hökumətinin Stepan Lalayevə "geniş mandat" verdiyini bildirən P.Boçarov qeyd edirdi: "Bir gecə ərzində şəhər sanki yoxa çıxmışdı. Əhali məhv edilmişdi. Əraziyə Caparidzenin sədrliyi altında komissiya göndərildi. Şamaxının komendantı daşnak Paxlasın azad edildi və onun

qırğın zamanı fəaliyyətsizlik nümayiş etdirən dəstəsi ləğv edildi. Həmçinin daşnak Stepan Lalayev geri yollanıldı”.

• Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının üzvü A. Novatskinin rəhbərlik etdiyi qrupun hazırladığı məruzədən (ARDA. f. 1061, siy. 1, iş 95): “Daşnak Hamzaspın dəstələri Şamaxı qəzasının 120 azərbaycanlı kəndindən 86-sını qarət edib yandırmış, əhalisini qətlə yetirmişdi. Qəzanın 53 kəndində ermənilər qısa müddətdə 8027 nəfər azərbaycanlıyı öldürmüşdür. Şamaxı şəhərində 12 məhəllə məscidi, 800 illik tarixə malik “Cümə məscidi” yandırılmışdı. Qubada və qəzanın 122 kəndində qətləmin birinci günü şəhərdə 713 nəfəri, ikinci günü 1012 nəfər azərbaycanlıyı qətlə yetirmişlər. Quba şəhərində 3 minədək dinc sakin qətlə yetirilmiş, 105 ev və digər tikililər tamamilə yandırılmışdır. Gəncə ətrafında 272, Ağsu, Kürdəmir və Lənkəranda 130 yaşayış məntəqəsinin əhalisi vəhşicəsinə öldürülmüşdür...erməni silahlı dəstələrinin şəhərə daxil olması müsəlman əhalinin kütləvi surətdə qətlə və onlar üzərində hər cür zorakılıq halları ilə müşayiət olunurdu. Ermənilər küçələrdə əllərinə keçən kişi, qadın və uşaqları amansızlıqla qətlə yetirdilər. Evlərə soxularaq südəmər uşaqlara belə rəhm etmir, onları analarının qucağında qılıncla doğrayırdılar...Kərbəlayı Məhəmməd Taği oğlunun on dörd nəfərdən ibarət ailəsi bu cür qəddarlıqla qətlə yetirilmişdi. Məhəmməd Rəsul Mahmud oğlunun üç uşaq və arvadından ibarət bütün ailəsi ağır işgəncələrlə öldürülmüşdür. Onun özünün diri-diri qarnını yırtmış, gözü qabağında üç uşağının başını kəmişdilər. Hacı Dadaş Bala Qasım oğlu arvadı Məşədi Bibixanım və oğlu Əbdül Qasımla öz evlərində öldürülmüş və yandırılmışlar. Kərbəlayı Abuzər Məstan oğlunun iki qızı - Hökümə və Buta analarının qucağında xəncərlə doğranmışlar. Erməni əsgərləri şəhərin hörmətli ağsaqqallarından olan Əli-Paşa Kərbəlayı Məhəmməd oğlundan tələb edirlər ki, kef çəkmək üçün onlara müsəlman qadın və qızları tapıb gətirsin. O, bundan imtina edir. Ömrələrinin yerinə yetirilmədiyini görə erməni cəlladları onu və oğlunu vəhşicəsinə qətlə yetirirlər. Erməni vandalları əvvəlcə atasının gözü qabağında oğlunun gözlərini çıxarır, üzünü ülgüclə doğrayır, sonra isə canını tapşırana qədər süngü ilə dəlik-deşik edirlər.

• Yakov Nikolayeviç Smirnov: “andlı iclasçı, Bakının keçmiş İctimai Şəhər rəisi, Bakı şəhəri, Bazarnaya və Poçtovaya küçələrinin kəsişməsində, Krasilnikovların evində yaşayıram, rusam. Gecə növbəsi çəkərkən mənə bir erməni əsgər yaxınlaşdı və söhbət əsnasında öz alman “şutser”ini göstərərək, fəxrlə dedi-bu silahla əsir müsəlmanlara 1500 patron atmışam, bütün müsəlmanları qıracağıq...”

• “Novoya vremya” qəzetinin İrəvan üzrə müxbiri A. Qriqoryev: “...törədilən cinayətlərin 80 faizi Türkiyədən gəlmiş ermənilərin, muzzdlu qatillərin payına düşürdü. 1905-1906-cı illərdə Qafqazda erməni-müsəlman qırğınları haqqında polis departamentinin hazırladığı sənəddə deyilir: “Daşnaksutyun” öz qüdrətini göstərdi, müsəlmanlar cəfasını çəkdilər. Burada ikili oyun oynanılmışdı: birincisi, müsəlmanlarda olan qisasın bir qismini almaq, digər tərəfdən baş verən hadisələrin günahını mətbuat və təbliğatın köməyi ilə rus hökumətinin üzərinə yıxmaq, bununla da təkcə erməniləri deyil, Qafqazın digər sakinlərini də inqilabiləşdirmək üçün güclü təbliğat materialı əldə edilmiş olurdu. Nəticədə ermənilərə münasib olmayan bir çox rus məmurları və ayrı-ayrı şəxslər terror qurbanı oldular: general Əlixanov (Maqsud Əlixanov-Avarski), qubernatorlar Nakaşidze, Andreyev (birincisi Bakının qubernatoru, ikincisi Yelizavetpolun (Gəncə) vitse - qubernatoru), polkovniklər Bıkov və Saxarov və başqa dövlət məmurları (partiyanın hesabatından). Onların qismən nail olduqları ikinci məqsədləri ondan ibarət idi ki, Zaqafqaziyada ermənilərlə müsəlmanların yaşadıkları ərazilər bir-birindən ayrıldı, Türkiyədən və

qismən İrandan köçən ermənilərin məskunlaşdırılması üçün torpaqlar boşaldıldı. Son 5-6 ildə onların sayı yarım milyona çatmış, 200 min nəfər isə rus idarələrinin vəkaləti ilə təbəlik əldə etmişdi. Yelizavetpol, İrəvan və Qars vilayətlərində ərazilərin qismən ayrılmasına nail olunmuş, torpaqların müəyyən hissəsi boşaldılmış, həmin ərazilərdən bir çox müsəlmanlar qaçaraq canlarını qurtarmışdılar".

• Fövqəladə İstintaq Komissiyasının üzvləri N.Mixaylovun və V.Klossovskinin ifadələrindən: "Ağdamdan Qutqaşenə (Qəbələ) gedən yolun üstündə yerləşən Axtala ərazisində ermənilər tərəfindən diri-diri dərisi soyulmuş bir neçə müsəlman meyiti gördük. Bağır dərəsində bədənləri süngü ilə tamamilə deşik-deşik edilmiş 5 müsəlman vardı. Çomaxlı stansiyasının yaxınlığındakı yolun üstündə ermənilər tərəfindən gözləri çıxarılmış 21 arabaçı qətlə yetirilmişdi (Azərbaycan Respublikasının SPIH Dövlət Arxivi, f.277, s.2, i.16, v.6). Ermənilərin aqşılıqları vəhşilikləri hətta bolşevik rus əsgərlərini dəhşətə saldığından onlar ermənilərə qarşı çıxış etmiş, ermənilərlə silahlı toqquşmaya da çıxmışdılar. Nəhayət, onlar ermənilərdən ayrılıb bir çox müsəlmanları özləri ilə Bakıya apararaq xilas etdilər."

• *Rusiya Federasiyasının Baş Kəşfiyyat İdarəsinin polkovniki, 366-cı alayda yerləşən 02270 nömrəli (Dağlıq Qarabağda) hərbi hissənin əks-kəşfiyyat şöbəsinin rəisi olmuş, Xocalı faciəsinin ilk məlumatlarını toplayan, hadisələrin şahidi olan Vladimir Romanoviç Savelyevin Birləşmiş Millətlər Təşkilatına, Avropa Şurasına, Baş Kəşfiyyat İdarəsinə ünvanlanmış məktublarından: "...Mən bütün bunları yazmaya bilmərəm. Hər şey gözlərim önündə baş verib. İnsanların, uşaq və qadınların, hamılə gəlinlərin güllədən keçmiş bədənlərini unuda bilmirəm. Qoy azərbaycanlılar məni bağışlasınlar ki, bütün bu qanlı və amansız sonluğu olan hadisələrdə əlimdən heç nə gəlmədi. Təkcə on doqquz səhifəlik məxfi arayışı həm Kremlə, həm də MN-ə, BKŞ-nin generallarına göndərdim. Oxuyun - dedim. Biz rusların zabit şərəfi görün necə ləkələndi.... Bu oyunlara rus zabitlərini qoşmaqla onları alçaltdılar, şərəfinə lənət damğasını vurdular...Mən on addımlığımda güllə yarasından can verən səkkiz-doqquz yaşlı qızciğaza heç cür kömək əlimi uzada bilmədim. Allahın mənə lənət edəcəyi gündən qorxuram..."*

• 1992-ci il martın 10-da isə Rusiya Federasiyasının Prezidenti Boris Yeltsinin poçtuna daxili işlər naziri Viktor Yerin imzası ilə məktub qoyulur, məktubda qeyd edilir ki, məzmunu haqqında şəxsi görüşdə açıqlama veriləcək. Məktubla təqdim olunmuş videokassetə baxılması xahiş olunur. Videokassetdə 1.890 nəfər şəxsi heyəti olan 366-cı alayın fəaliyyəti və Xocalı faciəsindən kadrlar var idi. General V.Yerin prezidentə yazırdı: "...Xocalıda qadın, uşaq və qocaları güllələyiblər, meyitlərin bir çoxunun dərisi soyulub. Bunları azərbaycanlı operatorun (Çingiz Mustafayev-H.N) çəkdiyi film də sübut edir. Kamera qulaqları kəsilmiş bir neçə uşaq göstərir. Yaşlı bir qadın var, üzünün sol yarısını kəsib götürüblər. Kişilərin baş dəriləri soyulub çıxarılıb. Meyitlər eybəcər hala salınıb. Hərbi kəşfiyyatın məlumatına görə, bu barədə Dağlıq Qarabağda yerləşən 366-cı alay günahlandırılır". (H.Qavrilov) "Voyenniye vedomosti". Nəşr.S-Peterburq.1998, səh.96). Prezident B.N.Yeltsin videokassetə baxdıqdan sonra "rus əsgərlərinin şərəf və ləyaqətinə xələl gətirən (!!!) belə kadrların çəkilməməsini" hərbi kəşfiyyatçıların qarşısında vəzifə kimi qoyur, bu istiqamətdə işləmək üçün xüsusi sərəncam imzalayır.

• Rus diplomatı general Mayevskinin "Ermənilərin törətdiyi kütləvi qırğınlar" kitabından: "Kəndlərə aparılan yollara müsəlman kəndlilərinin süngüyə keçirilmiş meyitləri, kəsilmiş bədən hissələri və dağılıb tökülmüş daxili orqanları

səpələnmişdi... Əsasən qadınlar və uşaqlar! Hakimlər və sahibkarlar qətləri təşkil etmiş, erməni ordusu onu yerinə yetirmişdir. Dərin quyular qazılmış və köməksiz insanlar heyvan kimi kəsilərək bir-birinin ardınca quyulara atılmışdır. Qətlər üçün məsuliyyət daşıyan ermənilər bir evə səksən nəfər müsəlman doldurur, sonra isə onların başlarını kəsirdi.”

• Rus tədqiqatçısı V. L. Veliçkonun "Qafqaz" əsərindən: "Ermənilər gürcülərə məxsus olan xram və monastrlarda gürcülərin izini məhv edir, daş üzərində gürcü yazılarını qaşır, yaxud silir, daşın özünü tikintidən çıxarır və onların əvəzinə erməni yazıları ilə əvəz edirlər”.

• A.S.Qriboyedovun Rus imperatoruna məktubundan: “Ermənistan bir dövlət kimi bəşəriyyət tarixində heç bir mühüm rol oynamamış, onun adı ermənilərin səpələndiyi coğrafi termin olub güclü dövlətlərin-assuriyalıların, midiyalıların, iranlıların, yunanların, monqalların, rusların.Öz mübahisələrini həll etdikləri yer olmuşdur.Mən onlarla (ermənilərlə) heç zaman dil tapa bilmədim. Onların hiyləgərliyi olduqca iyrənc, alçaqlığı olduqca dözülməz, əclafılığı olduqca təəssüfləndiricidir.”

• 1912-ci ilin dekabrında Vandakı rus konsulu general Mayevski Peterburqa yazırdı: «Daşnaq» komitəsi hər vasitə ilə Türkiyədə daxili ziddiyyətləri qızıqdırır və beləliklə Avropa və Rusiyanın da müdaxiləsi üçün zəmin hazırlayır”.

• Polkovnik-leytenant Qryaznovun 1915-ci ildə Ərzincandakı qırğınlar haqqında raportundan: “11-12-mart gecələrində erməni cəlladları Ərzincan ətrafındakı ərazilərdə müsəlmanları süngülər və baltalarla qətlə yetirdilər.Bu vəhşilər öz qurbanlarını əksərən öz məşum planları məqsədi ilə qazılmış xəndəklərə aturdular. Mənim yavərim iki yüz (200) belə xəndək saymış və cinayətlərin üstünü açmışdı.”

• 1918–ci ildə Şamaxı hadisələrini izləyən Yelizavetpol Məxfi İdarəsinin İstintaq Qrupunun başçısı mayor Q.D.Demçenkonun ermənilərin Şamaxıda törətdikləri qanlı cinayətlərlə bağlı Baş Kəşfiyyat İdarəsinin Qafqaz bölməsinə yazırdı: “ermənilər Cümə məscidinin qapılarını bağlayıb, məscidə od vurdular. Sonra din xadimi Hacı Cəfər Məmmədovu məscidin qabağına sürüdülər. Onun sinəsi qırılmış, sir–sifəti qara qançır olmuşdu. Sonra onun sinəsində bənd alan saqqalına od vurub, yandırdılar. Erməni Mixail Arzumanov əlindəki süngü ilə onun gözlərini ovub çıxartdı... Rus keşişi Fyodr Ata bütün bu işlərə mane olmağa cəhd etdi. Lakin onun da sinəsindən vurub, yıxdılar... Sonra ermənilər Hacinin qulaqlarını kəsdilər... burnunu yerindən qoparıb, üstünə neft tökdülər... Cümə məscidinin qabağında Hacı Cəfəri yandırıb getdilər. İki gündən sonra ermənilər rus keşişi Fyodr Atanı da dara çəkib, asdılar. Moskvanın etirazına baxmayaraq, hər şey ört–basdır edildi...”

• Rusiyalı yazıçı və ictimai xadim Aleksandr Fomenkovun “Rusiya İctimaiyyətinə Müraciəti”ndən: “Rusiya ictimaiyyətini və elmi dairələri erməni saxtakarlıqlarının ifşa edilməsində Azərbaycanın istifadə etdiyi təcrübəyə diqqət yetirməyə çağırıram, yoxsa biz ruslar tezliklə Rusiyanın böyük knyazının Vladimir Monomaxyan, Moskvanın əsasını qoymuş Yuri Dolqorukinin isə Yuri Dolqorukyan adlandırılmasının şahidi olacağıq. Bəli, məhz belə, əgər başqa xalqlar ermənilərin onlara məxsus məişət əşyalarını, xalq musiqisini, mahnıları, kulinariya və digər mədəni irs nümunələrini mənimsəmələrindən şikayət edirlərsə, onlar bizdən də adamları oğurlamağa başlayıblar. Özü də hansısa Vasya və Maşaları deyil, generalissimusları oğurlayırlar. Böyük rus sərkərdəsi Aleksandr Vasilyeviç Suvorov ermənilərin iddiasına görə, erməni əsillidir. Onlar bu bəyanatı ona əsasən verirlər

ki, Aleksandr Vasilyeviçin anası uşaq vaxtı Manukova soyadını daşayıb, bu soyad isə yalnız və yalnız ermənilərin Manuk adından yarana bilərdi. Bu nə sayıqlamadır?!”

- "Moskovskiy komsomolets" qəzeti, 29.01.1994. "Neft sindromu" məqaləsindən: "Dağlıq Qarabağdakı konflikt yaxşı planlaşdırılmış, əvvəlcədən hazırlanmış, həyata keçirilməsi Ermənistanın kommunist rəhbərlərinin üzərlərinə düşən aksiyadır... "Qarabağ hərəkatı"nın liderləri millətin öz müqəddəratını təyin etməsi prinsipini hipertrofiyaya uğradaraq elə bir həddə çatdırmışdır ki, ondan sonra separatizm başlayır."

- "Requum" informasiya agentliyinin baş redaktoru Modest Kolerov: "18-ci əsrdəki böyük rus döyüşçüləri ilə məmurları sayəsində ermənilər artıq dövlət və paytaxta sahibdirlər. Onlar Suriya çöllərində yaşaya-yaşaya üzüm yarpaqlarına qiymə doldurub bükə bilməzdilər. Belə ki, orada nə üzümü, nə də qiyməni bilirdilər. Bunun əvəzində isə çörək bişirmək üçün yanacaq kimi istifadə edilə biləcək dəvə peyini bol idi. Deputat Jirinovski havayı yerdən ermənilərə deməmişdi ki, rus qazı ermənilərin xoşuna gəlmirsə, qoy onda gedib peyin yandırsınlar. 70-ci illərdə ermənilər İrəvanın tarixindən müsəlman keçmişini silmək üçün Sərdar sarayını dağıtdılar. Bir xalqın tarixini ədəbiyyat nümunələri müəyyən edir, amma ermənilərdə bu sadəcə olaraq yoxdur. Öz mətbəxlərini isə tamamilə türk və azərbaycanlılardan götürərək, hətta adlarını dəyişməyərək lülə-kabab, basdırma, bozbaş, dolma, kabab, düşbərə, piti kimi eyni saxlayıblar. Tarixi sənədlərdən görüldüyü kimi, İrəvanın sadəcə 500 yaşı var və o, 1918-ci ildə məhz Rusiyanın köməkliyi ilə Ermənistanın paytaxtı olub. Buna qədər isə həmin ərazi İrəvan xanlığının mərkəzi idi. Tarix isə hələ də heç bir erməni imperiyası tanımır və əgər 1918-ci ilə qədər Qafqazda erməni dövləti olubsa, o zaman onun hara itməsindən tarixçilər indiyə qədər baş çıxara bilmir. Onlar 19-cu əsrdə meydana çıxan Xaçatur Abovyana qədər heç bir yazıçıya sahib deyildilər. Yüzlər ərzində xalqı idarə edənlər onun başına soxurlar ki, biz ən qədim və ağıllıyıq, amma özləri Ermənistandan qaçaraq sərhədlərini rusalardan qorumağı xahiş edirlər. Rusiyada əlyazmalar yandır. Bunu ermənilərə daima xatırlatmaq lazımdır ki, dünyanı özlərinə güldürməsinlər".

- Moskvadan Zəngəzura göndərilmiş kommunist-bolşevik N.Y.Solovyov 1921-ci ilin mayında Leninə hesabatında yazırdı: "Ermənistan Respublikası yarananda onun hüduqlarında 250 müsəlman kəndi olmuş, onların hamısı məhv edilmişdir, artıq bir müsəlman belə yoxdur".

- "Известия" qəzetinin 1992-ci ilin 14 mart sayında çıxmış "Поиск крови и слез" başlıqlı məqalədə hadisənin iştirakçısı olan rus zabiti yazır: "1991-ci ilin oktyabrından etibarən gecələr alaydan döyüş növbəsinə getməyə başladılar. Amma yalnız zabitlər və köhnə qulluqçular, əsasən də, mexaniklər, sürücülər, bəzən də atıcılar BMP-lərdə, tanklarda özləri ilə top da götürürdülər. Səhərlər içkili vəziyyətdə və bütün hərbi sursat istifadə olunmuş şəkildə qayırdılar. Əsgərlər söyləyirdilər ki, onlar əvvəlcə "erməni boyevikləri" ilə birlikdə içirdilər, sonra da onların göstərişi ilə Azərbaycan kəndlərinə atəş açırdılar".

- Jemçuynikov, yazıçı: "Qışqıra-qışqıra danışmaq ermənilərin xəstəliyidir. Özgə millətləri də özlərinin xeyrinə qışqırmağa, yalan informasiya yaymağa cəlb edə bilirlər".

- Kinorejissor Nikita Mixalkov: “Qarabağda erməni ailələrini A.Qriboyedov məskunlaşdırıb. O, 40 min ermənini İrandan çıxararaq ora göndərib. Qriboyedovun qətli isə ingilislər tərəfindən planlaşdırılıb.”
- Olqa Smurova, yazıçı: “Əgər yuxuda erməni görübsünüzsə, çox ehtiyatlı olun, bilin ki, sizi aldadacaqlar və yaxud, sizə xəyanət edəcəklər.”
- *Rusiya Federasiyası İctimai Palatasının üzvü, Siyasi Təhqiqatlar İnstitutunun direktoru, politoloq Sergey Markov: “ Əgər Rusiya dövləti, rus xalqı olmasaydı, bu gün Ermənistan adlı dövlət mövcud olmazdı. Rusiyanın köməyi və minlərlə rus əsgərinin həyatı bahasına Ermənistan bu gün dövlət kimi mövcuddur. “*

Fransızların gördükləri və yazdıqları

• *Fransız tarixçisi Jean Laurent 1920-ci ildə erməni daşnak, hınçak, ramgavar terror təşkilatlarının fəaliyyətləri haqqında: "Erməni çeteləri, özlərinə bol para verən və sərvət gətirən dövlətlərin xidmətinə girirdilər. Bu dövlətlər onların istədikləri kimi soyğunluq etmələri və qətlialmlar aparmalarına izin verdikləri zamana kimi sədaqətlərinə güvənə bilirdi."*

• *Fransız səyyahı qraf de-Şölye: "“Ermənilər yerli əhalinin şirəsini sormağa başladılar. Bununla kifayətlənməyərək gəlmə ermənilər yerli müsəlman əhalisinin şan-şöhrətini korrılmaq siyasəti yeridirdilər ki, gələcəkdə onları qovub torpaqlarına sahib ola bilsinlər. Zaqafqaziyada yaşayan 1 milyon 300 min nəfər erməninin 1 milyonu yerli deyildir. Və onlar vilayətə bizim tərəfimizdən köçürülüb. Bu kilsə bir müddət saxta pul düzəldənlərin yuvası olmuşdur. Bu monastr məndə dini mərkəzdən çox siyasi mərkəz təəssüratı yaratdı...Erməninin yoxsulluğunu və iztirablarını görəndə qəlbimdə çox böyük mərhəmət hissi oyansa da, onlara heç vaxt qanım qaynamırdı, çünki onlarda mənfur bir biclik, biabırçı bir əclaflıq və rüsvayçı bir alçaqlıq vardır”.*

• *Fransanın Qafqaz üzrə ali komissarı Damien de Martel tərəfindən 20 iyul 1920-ci ildə Fransanın Xarici İşlər Nazirliyinə göndərilən məktubdan: "...Bu hərbi əməliyyatlara gəldikdə isə, Ermənistandan yenidən qayıtmış şahidlərdən əməliyyatların necə aparıldığına dair bir sıra məlumatlar əldə etmişəm. İyun ayının axırlarında İrəvanın cənubunda erməni qoşunları 40 000-dən çox müsəlmanın məskunlaşdığı 25 tatar (azərbaycanlı) kəndini mühasirəyə almışlar. Paytaxta yaxın ərazidə yaşayan və hər hansı müstəqillik iddiasında olmayan buradakı əhali həmişə sakit və sülhpərvər həyat təzi sürüb. Onları top atəşləri ilə yaşadıkları kəndlərdən qovaraq Araz çayına töküblər. Boşalan kəndləri isə qısa zamanda gəlmə ermənilər işğal edib. Bu hadisə zamanı erməni əsgərlər tərəfindən qadın və uşaqlar da daxil olmaqla 4 000 nəfər Araz çayına tökülərək öldürülüb”.*

• *Fransa mətbuatı ilk dəfə bu müdhış faciəni dünyaya yaydı; 1988-ci il dekabrın 5-də Ermənistandakı Hamamlı şəhərində (Spitak) ermənilər 70-ə yaxın 5 yaşından 12 yaşına kimi uşağı 20 metr uzunluğunda 1,5 diametrində boruya dolduraraq hər iki tərəfini bağlayıb uçurumdan yuvarladılar. Bunun ardınca Allahın cəzası kimi baş verən zəlzələ zamanı köməyə gələn fransalı xilasedicilər bu qətlialmı görüb üstünü açaraq dəhşətə gəldilər, nifrət və qəzəb içində geri dönüb bu vəhşiliyi fransız mediasına bildirdilər.*

• *Fransız alimi de-Ban Eçmiədzin kilsəsinə səfəri haqqında: "Ermənlərin xalq qəhrəmanlığı barəsində bir şey eşidən olubmu? Onların azadlıq uğrundakı mübarizələrinin adları harada həkk edilib? Heç yerdə! Çünki ermənilərin "qəhrəmanları" həmişə öz xalqlarının xilaskarlarından daha çox cəlladı olublar."*

• *Xocalı qırğınının şahidi fransız jurnalisti Jan İv Yunet: "Əsirlər var. Lakin artıq yaşamağa yararlı deyillər. Qışda onları səhərlər ayaqyalın qarın-buzun üzərinə çıxarırlar. Təpələrindən soyuq su tökür, başlarında şüşə sındırır, sonra təzədən kameraya salırlar. Əsl işgəncələr isə bundan sonra başlanır. Barmaqlarını qapının arasına qoyub qırır, cığırdıqca rezin dəyənəklə döyürlər. Çoxu əzablara tab gətirməyərək dəli olub ölür. Biz növbəti kəndi zəbt edəndə bir erməninin diri uşağı götürüb iki böldüyünü görmüşəm. Sonra bədən bir hissəsi ilə anasının sifətinə, başına o qədər döydü ki, övladının al qanına bulaşmış qadın dəli olub gülməyə başladı."*

• Fransız tədqiqatçı və araşdırmaçısı Maxime Gauin: “Bu erməni “soyqırımı” iddiası yəhudi soyqırımının inkarı ilə bağlı qanuni düzənləmələrdən açıq bir şəkildə fərqlidir. Holokost inkarcıları, Nuremberg Beynəlxalq Hərbi Cəza Məhkəməsi Nizamnaməsinin 6-cı maddəsinin C bəndinə uyğun olaraq beynəlxalq məhkəmələrin açıq hökmləriylə cəzalandırılırlar. “Erməni məsələsi” ilə bağlı beynəlxalq məhkəmə təşəbbüsü, Britaniya hökuməti tərəfindən Maltada reallaşdırılmış və tam mənasıyla müvəffəqiyyətsizliklə nəticələnmişdir. 1919 - 1921 illərdə reallaşdırılan və iki ildən çox davam edən araşdırma sonrasındakı Maltada tutulan 144 Osmanlı böyükləri əleyhinə heç bir dəlil tapılmamışdır, ələ keçən Osmanlı vəsiqələrində bariz bir şəkildə qırğına səbəb ola biləcək hərəkətlər olmadığı təsbit edilmişdir, yer dəyişdirən ermənilərin hətta mühafizə edildiyi görülmüşdür. Əgər soyqırım olduğuna dair hər hansı bir dəlil mövcud olsaydı, bu fürsəti İngilislər əldən verməzdilər. Osmanlı idarəçilərinə bəraət verilməzdi.” (Fransadakı erməni təşkilatları Maxime Gauini "nasist", “soyqırım ortaqqısı” adlandırırlar və onu dəfələrlə məhkəməyə vermişlər.)

• Adam Mets - səyyah: “Dərisi ağ qulların ən pisi ermənilərdir. Onlar şərefsizdirlər. Abır-həyələri yoxdur, oğurluqları olduqca məşhurdur. Onlar yalnız dəyənək və qorxu altında yaxşı işləyirlər”.

• Aleksandr Düma: “Ermənilər həmişə başqa dinə qulluq edən hökmdarların hakimiyyəti altında olmuşlar. Nəticədə öz fikir və duyğularını gizli saxlayan, hiyləgər və kələkbaz adamlara çevrilmişlər”.

• Maxime Gauinin “Hurriyet Daily News”da dərc olunan “Türkiyə-Ermənistan sərhədinin bağlanmasına görə kim məsuliyyət daşıyır?” məqaləsindən: “Bu ay prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğan erməni həmkarını Çanaqqala döyüşünün yüzilliyinə həsr olunan yubiley tədbirində iştiraka dəvət etdi. Cənab Sarkisyan buna mənfi cavab verdi. O, imtina etmək hüququna malik olsa da, cavab məktubu sadə, lakin aqressiv idi: məktubda yalnız ermənilərin əziyyət çəkdiyi vurğulanırdı. Ancaq heç kim rus ordusunun erməni könüllüləri tərəfindən türklərin böyük əksəriyyətinə qarşı törədilən cinayəti inkar edə bilməz. 1915-1916-cı illərdə həmin cinayətlərdən aylar öncə başlamış məcburi köçürmələr Rusiya zabitlərinin şikayətləri və hətta Rusiya hərbi məhkəməsinin qərarları ilə sübut olunub. Cənab Sarkisyan həmçinin illər öncə Türkiyənin Ermənistan məsələsindəki ənənəvi mövqeyini açıq şəkildə tənqid edən, çox mübahisəli Sarkis Torosyanın aldadıcı memuarları kimi arqumentlərdən istifadə etdi. Heç kim onu hörmətdən salan əsassız xəbərlərdən istifadə olunaraq ciddiyyə alınacağını gözləyə bilməz. 1998-ci ildə sabiq prezident Levon Ter-Petrosyan Orli hücumunun əsas günahkarı olan Varujan Qarabedianın əfvi üçün Jak Şiraka müraciət etmişdi. Qarabedian məhkəmə qərarı ilə 2001-ci ildə azad ediləndən sonra baş nazir və İrəvan şəhərinin meri tərəfindən milli qəhrəman kimi qarşılandı. Əgər bir terrorçu hər hansı bir müsəlman ölkəsində baş nazir tərəfindən belə qarşılsaydı, dünyada buna necə reaksiya veriləcəyinizi təsəvvürünüzdə gətirin. Və yaxud digər bir məqam - Ermənistanda hakimiyyətdə olan Respublikaçılar Partiyası 1918-1920-ci illərdə azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə siyasətini icra edən və 1930-cu illərdə “ırqı-dini” nəzəriyyəsini irəli sürəndən sonra II Dünya müharibəsinin əvvəlində Almaniyaya gədən və orada 1942-ci ildə Berlində qurulmuş Erməni Milli Şurasının üzvü olan Qareqin Njdenin yazılarından ilham aldığını iddia edir. 2013-cü ilin fevral ayında cənab Camala qarşı hücumun baş verdiyi İrəvan Dövlət Universitetində Njde də yada salındı. Hətta İrəvan şəhərinin bələdiyyə məclisi ötən il bu nasistə yeni bir abidə ucaltmaq qərarını açıqlamışdı. Armenianow.com erməni

saytının məlumatına əsasən, orada Bələdiyyə Məclisi də daxil olmaqla, bütün müvafiq strukturlar heykəl üçün yer ayrılmasına dair mübahisələr aparır. Başqa sözlə, problemi birbaşa qoysaq, əgər bir cəmiyyətdə hərbi cinayətkar olan bir nasistə heykəlin harada qoyulması ilə bağlı açıq debat aparılırsa, onda bu cür cəmiyyət öz qonşuları ilə sülh şəraitində yaşamağa hələ hazır deyil. Beləliklə, sizi xəbərdar edirik ki, türklərdən heç bir ön şərt qoymadan sərhədləri açmaq, Ermənistan Konstitusiyasına daxil olan ərazi iddiaları haqqında heç bir şey deməmək, Türkiyənin əsas regional müttəfiqi olan, ərazilərinin bir hissəsi Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycana hər hansı dəstəyi dayandırmaq, antitürk terrorçuların, nasistlərin şərafinə İrəvanda bayram keçirilməsi ilə bağlı narahat olmamaq xahiş edilib. Bu cür həll yolunu müdafiə edənlər bunun necə sülhpərəst, demokratik və real olduğunu açıq izah edə bilsəydilər, çox maraqlı olardı.”

•

• *Fransız müəllif Marsel: “Anadolunun 166 sahibkarından 141-i erməni, 12-si digər icmalardan, 13 nəfəri isə türk idi; 9800 dükançı və peşəkar əsnafdan 6800-ü erməni, 2550-si türk idi; 150 xarici ticarət kommersantlarından 127-si erməni, 23-ü türk idi; 153 sənayeçilərdən 130-u erməni, 20-si türk idi; 37 bankirlərdən 32-si erməni idi. “Türkiyə Ermənistanı” deyilən ərazidə 803 erməni məktəbi, 2088 müəllim və 81226 şagird olmuşdur. ”*

•

• *“Ağdamda olan xarici jurnalistlər Xocalıda öldürülmüş qadın və uşaqların meyitləri arasında baş dərisi soyulmuş, dırnaqları çıxarılmış 3 meyit gördülər. Bu, Azərbaycan təbliğatı deyil, reallıqdır”. Fransanın “Le Mond” qəzeti, 14 mart 1992.*

Amerikalıların gördükləri və yazdıqları

• Amerika Birləşmiş Ştatları Louisville Universitetinin müəllimi, tarixçi yazar Prof. Dr. Justin Mccarthy: "Erməni soyqırımı" deyilən bir şeyin olması mümkün deyil. O dövrdə yaşayan 1,5 milyon erməni yox idi. Bu rəqəmin cəmi erməni əhalisindən daha çoxdur. Bu tamamilə səhv. Bu "soyqırım"ın həqiqət olması vəziyyətində hər bir erməninin iki dəfə ölmüş olması lazımdır. 1912 - 1921 illər arasında 3 milyon müsəlman və 100 min erməni ölüb. Aclıqdan, susuzluqdan və ya xəstəlikdən ölənlər də oldu. Bütün ölənlərin türklər tərəfindən öldürüldüyü deyilir, amma bu xəstəlik ayrı-seçkilik etmədən hər kəsi öldürdü...Tarixçilərin araşdırmalarını sərbəst şəkildə etmələri, mübahisələrin, tapıntıların müqayisə edilməsi lazımdır. Ancaq bu şəkildə tarixi məlumatın doğruluğuna əmin ola bilərik."

• 1898-ci ildə Doğu Anadolunu gəzən Amerikalı qəzetçi George H. Hepwort, ermənilərin bu sözlərini eşidib qələmə almışdı: "Ah!... Biz öncələrdə çox xoşbəxt bir xalq idik. Vergilərimizi ödəyər, işimizlə, gücümüzə ilgilənir, huzur və rifah içərisində yaşardıq... Fəqət Berlin Anlaşması, İngiltərənin işi qarışdırması bizi pis günlərə qoydu, əgər Avropa bizi öz halımıza buraxsaydı, yaxşı bir gələcəyə sahib ola bilirdik. Fəqət xalq olaraq pis günə düşdüyümüz görünür, zavallı ermənilər... Avropalılar bizi türklərə qarşı pis rəftara təhrik etdilər!... Yazıqlar olsun, məmləkətimiz xarab oldu."

• 25 sentyabr 1919-cu ildə Ərzuruma Amerikadan general Harbord başqanlıqında bir incələmə heyəti gəlmişdi. Bu ABŞ heyət Yanıkdərdə Karskapısında, Ezirmikli Osman Ağa və Mürsəl Paşa Konaklarında türklərə yönəlik qətlamlara şahid olduqlarında yazmışdılar: "Hz. İsanın qulları necə belə bir qətlam törədə bildilər!!!" General Harbord Ərzurum və çevrəsində gördüyü vəhşət qarşısında dəhşətə düşmüş və o qədər üzülmüşdür ki, İrəvanda daşnak qatillərinin ona uzatdıqları əllərini boş buraxma cəsarətini göstərmişdir."

• Amerikalı general Harbordun Ərzurumdakı dialoqu həmin günlərdə çox sayda şahidlərin də gündəliklərinə düşmüşdü. O, türklərdən soruşur:- "Daha öncədən Ərzurumda erməni çoxluğu varmıdı?" Bu soruyu alan Ərzurum Bələdiyyə Başqanı Zakir Gürbüz bəy Amerikalı generalı pəncərə önünə çağıraraq açıq görünən Gez və Kavak məzarlıqlarını göstərər deyir: "Bunlar gördüyünüz kimi müsəlman-türk məzarlarıdır. Şəhərin ötəki yerlərində də bunların on qatı türk məzarlığı daha vardır. İndi yaxşı baxın, çevrəsi divarlarla hörülüb o kiçik məzarlığı da görürsünüz? Bax o da ermənilərin məzarlığıdır. Özünüz deyən, ermənilərmi, ya türklərmi çoxluqda? Ermənilər ölümlərini yemədilər ki! Əzurumun ölüsü də Türk, dirisi də Türk!" deyər tarixi cavab vermişdir."

• Amerikalı məşhur tarixçi və Osmanlı mütəxəssisi professor Justin McCarthy Londonda (Scholl of Oriental and African Studies) verdiyi konfransda "erməni soyqırımı" ilə əlaqədar bu sözləri demişdir: "Birinci Dünya müharibəsi baş verdiyində 12 sentyabr 1914-cü ildə Wellington Houseda gizli bir təbliğat vahidi quruldu. Bu bölmənin məqsədi, İngiltərənin düşmənlərini qaralamaq və Amerika nəzdində,İngilis görüşünə dəstək təmin edə bilmək, və İngiltərədə döyüş əsnasında əhvalı yüksək tutmaq idi. Wellington Housedakı təşkilatın başında Charles Msterman adlı bir liberal millət vəkili və türk düşməni Lloyd Corc vardı. Bu bürodə çalışanlar arasında İngiltərənin ABŞ-dakı səfiri işləyən və ABŞ-da çox sayda tərəfdarı olan Viscount Bryce adlı bir intellektual da vardı.Onun köməkçilərinin biri də Arnold Toynbee adında gənc bir tarixçi idi.Döyüş sonunda Wellington Housenin iş qeydləri məhv edildi və hətta

belə bir quruluşun var olduğu belə 1935-ci ilədək gizli qaldı. Ancaq həmin qaynaqlarla əlaqədar bir dəftərin məhv edilməsi unuduldu. Bu günümüzdə gəlib çata bilməsi sayəsində biz bu həqiqətləri öyrənə bildik. Ayrıca burada emal edilən yalana söykənən çoxlu nəşrlərin olduğu və o zamanın texnologiyası ilə inanılmaz bir səylə ABŞ-a göndərilən 7 milyon ədəd sənədin varlığını ortaya çıxardıq."

- ABŞ-ın Prinston Universitetindən məşhur tarixçi Bernard Levis və Norman İtzkovits, Kaliforniya Universitetindən Stenford Şav, Lusvill Universitetindən Justin Makkarti, Massaçusets Universitetindən Günter Levi və Brayan Uilyams, Boston Universitetindən David Fromkin, Brandis Universitetindən Aviqdor Levi, Tennessi Texniki Universitetindən Maykl Günter, Corc Vaşinqton Universitetindən Roderik Davidson, "Hunter" Kollecinə Pyer Oberlinq, Xarici Siyasət Araşdırmaları İnstitutundan Maykl Radu və hərbi tarixçi Edvard Erikson kimi elm adamları, bir sıra nüfuzlu alimləri də apardıqları araşdırmalardan sonar 1915-ci ildə baş vermiş faciəvi hadisələr üçün "soyqırım" ifadəsinin istifadəsinin doğru olmadığını bəyan ediblər.

- ABŞ-ın İstanbuldakı səfiri Morgentaunun general Harborda yazdığı məktubundan: "750 min erməni faktiki olaraq Zaqafqaziyada yerləşdirilmişdir."

- Konyadakı Amerika yardımını direktoru Meri Küşmən: "1915-ci ildə yarım milyon erməni köçkün sağ-salamat bu şəhərdən keçib getdilər."

- Amerika konsulu Cessi B.Cəkson Kilikiya katalikosu II Sakal-Xakayanın və arxiyepiskop Muşeq Serokyan və digər yerli erməni icması üzvlərinin ifadələrinə əsaslanaraq yazırdı: "Cənuba köçürülmüş bir milyon erməninin təxminən 100 mini Suriya və Mesopotomiyanın ərazisində yaşayır".

- Doktor Henri Riqqz: "Türkiyənin Xarput vilayətində yaşayan 175 min erməninin 25 mini yerlərindən tərپənməmişlər, hazırda da burda yaşamağa davam edirlər."

- *Naynz və Sazerləndin Anadolu torpaqlarının bir çox vilayətlərini gəzib görüb eşitdiklərinə dair ABŞ-a yazıb göndərdikləri hesabatın son sətri: "Biz inanırıq ki, ermənilər türklərə, türklərin ermənilərə etdiyindən daha çox cinayətdə günahkardırlar."*

- *Amerikalı alim Səmyuel A.Uimz: "Mən nə azərbaycanlı deyiləm, nə gürcü deyiləm və türk də deyiləm. Mən - amerikalıyam. Mən 1686-cı ildə Amerikaya gəlib çatan ilk şotlandların nəslindənəm. Mən şotland amerikalısıyam. Mən cənubluyam. Bütün həyatım boyu baptistəm və Amerikaya vergi ödəyirəm. Mən bu kitabı London, Moskva və İstanbuldakı araşdırmalarımın yekunu kimi yazmışam. Ermənistan da Vaşinqtonda, Parisdə, Romada elmi tədqiqat işlərinin, araşdırmaların aparılmasında kömək edə bilərdi. Lakin onların arxivləri dünya ictimaiyyətinin üzünə qapalıdır."*

- *ABŞ eks-prezidenti Ronald Reyqanın hüquq müşaviri Bruce Fein başqanlıqında yaradılmış qrupun 1981-ci ildə hazırlayıb təqdim etdiyi rapordan: "Ağ Saray araşdırma etdi, ermənilərin 2 milyon müsəlman Osmanlıni qətl etdiyi ortaya çıxdı. Ermənilər, öz arxivlərini açmır, çünki bu gerçəyin ortaya çıxmasını istəmir, ermənilərin bu iddiaları son dərəcə əsassız... Osmanlı İmperatorluğunun azlıqlara qarşı müdhiş sayıla biləcək bir diqqət göstərdiyi həqiqətini unutmamaq lazımdır. Azlıqlar, öz dini azadlıqlarını və həyatlarını son dərəcə rahat bir şəkildə davam etdirirdi. Erməni terror dəstələri I Dünya savaşı əsnasında Fransa və Rusiya ilə birlikdə Osmanlıları öldürdü. Bu rəqəmin 2 milyon ətrafında olduğu bir gerçək.*

Erməni itkinlərinin isə 500 min ətrafında olduğu araşdırmalarla sübut edildi. Burada əsl əhəmiyyətli mövzu, ermənilərin xəyanətidir. Osmanlı da özünü müdafiə etdi. Xüsusilə ABŞ-da yaşayan ermənilər, soyqırım yalanı ilə böyük gəlirlər təmin edir. ABŞ rəhbərliyi də büdcəsinə böyük pullar döndüyü üçün ermənilərin qarşısına almaq istəmir. Ermənilər israrla öz arxivlərini açmur. Çünki illərdir soyqırım yalanı ilə gələn gəlirləri itirmək istəmərlər. Arxivlər açıldığı anda gerçək ortaya çıxacaq."

• *Professor Stanford Shavv (ABŞ tarixçisi): "Osmanlı tarixi və sözdə erməni soyqırımı sahəsində bir çox tədqiqatlar apardım. Ortaya çıxardığım gerçək bu iddiaların əsilsiz olduğunu göstərdi. 1977-ci ildə doğruları söylədiyim üçün ermənilər evimi yandırdılar. Əsası olmayan heç bir bilgini mən qəbul etmədim. Tarix də qəbul etməz."*

• *ABŞ-ın Masaçuset Amherst Universiteti tarix fakültəsinin professoru Audrey L.Altstadt: "...Əslində Ermənistanda yaşayan azərbaycanlıların torpağı tarixən onların öz qanuni torpağıdır və onlar bir sahib kimi öz erməni "qonaqlarına" yaxşı münasibət göstərmişlər. Lakin Azərbaycanın Zəngəzuru ermənilərə, Qazax rayonunun bir hissəsi isə Gürcüstana verilmişdir."*

• *Professor Justin McCarthy (ABŞ tarixçisi): "Erməni tarixinin böyük bir hissəsi sonradan uyduruldu. 1915-ci ildə Osmanlıda fəaliyyətdə olan fransız, ingilis diplomatlar Osmanlının bu məsələdə suçlu olmadığını bildikləri halda heç dilə gətirmədilər. Gerçəklərin çoxu onların gündəliklərində qaldı. Gerçəyi görüb söyləməyən adam gerçək düşməndir...Gerçək tarixi bilən kimsə soyqırımdan söz edə bilməz."*

• *Profes Dr. Norman Stone (ABŞ tarixçisi): "1915-ci ildə soyqırım olmadı! Ermənilər bəzi sənədlər hazırladılar. Ancaq sənədlərin düzəldilmiş olduqları çox açıq-aşkar. Tarixlər və imzalarda bəsit düzəlişlər edilmişdir. Bu da soyqırım iddialarının yalan olduğunu göstərir."*

• *Amerikada çıxan "The Hill" qəzetində siyasi icmalçı Ceyson Katsın "Cənubi Qafqazda regional inkişafa maneələr haqqında" sərəlvhəli məqaləsindən (<http://thehill.com/blogs/congress-blog/foreign-policy/228812-impediments-to-regional-development-in-the-south-caucasus>): "Ermənistan regional layihələrdən və qlobal inkişafdan kənarda qalan yeganə dövlətdir. Nə üçün? Ona görə ki, Ermənistan başqa yol seçib, bu yol onun müstəqilliyinin və suverenliyinin itirilməsinə doğru aparır. Beləliklə, öz xalqının mənafeələrinə zidd mövqe tutan Ermənistan özü-özünü vassal dövlətə çevirib. Ermənistanda iqtisadi şəraitin dözülməz olmasına görə ölkə əhalisi sürətlə mühacirət edir. Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi nəticəsində Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsi və ona bitişik rayonlar Ermənistan tərəfindən işğal edilib. Bir milyona qədər azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşüb. Bu insanları öz doğma yurdlarından qovmuş Ermənistan həmin ərazilərdə ikinci erməni dövləti yaratmaq istəyir. Ermənistan hökuməti ölkənin suverenliyini tamamilə itirməmək üçün müvafiq tədbirlər görməlidir. O, ilk növbədə işğal olunmuş əraziləri azad etməli, məcburi köçkünlərin öz doğma evlərinə qayıtmalarına imkan verməlidir. Bu halda etnik ermənilər müdafiə olunacaq və Ermənistan-Azərbaycan sazişinə uyğun olaraq onlara Azərbaycan vətəndaşları ilə bərabər hüquqlar veriləcək. Saziş əldə ediləndən sonra Türkiyə Ermənistanla sərəhədi açacaq və diplomatik münasibətləri tam bərpa edəcək. Birinci Dünya müharibəsi dövrünün hadisələri ilə bağlı faktların müəyyən edilməsi üçün Türkiyə və Ermənistan tarixçilərindən ibarət qrup yaradılacaq.*

Bundan əlavə, erməni diasporu Birinci Dünya müharibəsi dövrünün hadisələri və Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar hazırda lobbiçilik üçün nəzərdə tutulan xərclərin məqsədəuyğun olub-olmaması məsələsinə yenidən baxmalı və həmin vəsaitləri Ermənistanın iqtisadi cəhətdən dirçəldilməsi üçün investisiyalara yönəltməlidir.”

• *Samuyel A. Uimz. "Ermənistan terrorçu "xristian" ölkənin gizlinləri", Ermənlərin böyük fırıldaq seriyaları, I cild: "Biz Xocalı faciəsinin şahidiyik. Biz Xocalı müdafiəçilərinin, yüzlərlə dinc sakinlərinin-qadınların, uşaqların, qocaların eybəcər hala salınmış cəsədlərini gözlərimizlə gördük... Ermənilər bizim vertolyotu da atəşə tutduqlarına görə çəkilişi başa çatdırma bilmədik. Amma elə yüksəklikdən gördüklərimiz də törədilən vəhşilikləri təsəvvürə gətirmək üçün kifayət edirdi. Bu, tükürpədicə mənzərə idi. 5-6-yaşlı uşaqları, qundaqdakı körpələri, hamilə qadınları vəhşiliklə öldürən ermənilər cəlladlıqda heç kəslə müqayisəyə gəlməzlər".*

• Tarixçi yazar Mark Sayks: “Ermənilərin “qeyri-təbii” adətləri var. Başqa qüvvətli dövlətləri onlara kömək etməyə qane etmək üçün özlərini təhlükəyə məruz qoyurlar. Məndə olan əsaslı dəlillər belə qənaətə gəlməyə imkan verir ki, bu bədbəxtlər türkləri cinayətkar kimi qələmə vermək və Amerikanın (Türkiyəyə) müharibə elan etməsi ümidi ilə amerikalı missionerləri öldürmək planı qurmuşdular. 1896-cı il Malatya hadisələrində bu əclaf körpəklər fransız rahibləri monastırdan qaçarkən 200 yardlıq məsafədən onları atəşə tutublar ki, avropalılardan birinin öldürülməsi güclü dövlətləri bu işə qarışmağa vadar etsin. Onlar haqqında olan yüksək fikirlərim tamamilə yox olub getdi”.

• 1896-cı ildə İstanbulla “Nyu-York Hərald” qəzetinin müxbiri kimi gəlmiş jurnalist Sidney Veytman yazır: " Küçə vuruşmaları zamanı ermənilərin qumbaralarından və güllələrindən yaralanmış 40-a qədər türk əsgərin yatdığı xəstəxanaya da getdim. Həmin gün polis Pera küçəsindəki bir mənzildə çoxlu qumbara və partladıcı maddələr tapmışdı. Deyilənlərə görə, onları bura ruslarla gizli razılaşma vasitəsilə gətiriblərmiş.”

• Odisnom Çarlz Eliotun “Türkiyə Avropada” (1900) kitabından: “...hətta 1877-1878-ci illər rus-türk müharibəsindən sonrakı illərdə türklər və ermənilər əla dostluq şəraitində yaşayırdılar... Ruslar erməni kilsələrini, məktəblərini və dinini sıxışdırırdılar, türklər isə tamamilə əksinə, bütün işlərdə daha səbrli və daha çox sərbəstlik verən idilər... Onlar türklərin arasında yaşamaqlarından razı idilər... Sərvət tərəzisi də artıq burada (Türkiyədə) tamamilə xristianların xeyrinə idi. Türklər onlara səmimi-qəlbdən inanırdılar”.

• S. Uimzin “Turkish Deyli Nyus” qəzetinə müsahibəsindən: “Mən Ermənistana qarşı cəza tədbirləri görməyən ölkənin xarici siyasətinə görə xəcalət hissi duyuram. ABŞ Dövlət Departamentində bilirlər ki, Ermənistanda bir dənə də məscid fəaliyyət göstərmir. Ermənilər bu gün qaranlıq orta əsr qanunları ilə yaşayırlar. Ermənistan əhalisinin 95 faizi təmiz qanlı ermənilərdir və bu nasist Almanıyanın irqçi siyasəti ilə müqayisə oluna bilər”.

• ABŞ-ın Azərbaycandakı səfiri Robert Sekuta: “Dünyanın heç bir ölkəsi Azərbaycanın yaxın tarixdə məruz qaldığı zorakılıq kimi hallardan sığortalanmayıb. Ona görə də biz belə halların baş verməməsi üçün birgə çalışmalıyıq. Ölkənin yaşadığı ağrı-acı, xüsusilə Xocalı faciəsi kimi hadisələr mənə çox ağrıdır və bu hadisəni mən yaxından öyrənməliyəm. Bu, mənim üçün önəmlidir”.

Yəhudilərin gördükləri və yazdıqları

• Aleksandr Naumoviç Kvasnikin 1919-cu il, yanvarın 1-də Bakı şəhərində Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının üzvü olaraq istintaqa verdiyi ifadədən: “Mən, Bakı şəhəri, Serkovnaya küçəsi, 138 №-li evdə yaşayıram, yəhudiyəm, həddibuluğa çatmışam. 1918-ci ilin mart ayının 17-dən 21-dək olan müddət ərzində Bakı şəhərində baş vermiş hadisələr haqqında aşağıdakıları deyə bilərəm: “Bu ilin 17-21 mart tarixlərində Bakı şəhərində baş vermiş hadisələrə təmiz vicdanla belə ad vermək lazımdır: “Müsəlmanların fiziki olaraq məhv edilməsi, bütün əmlakının mənimsənilməsi və onların bütün rifahının və siyasi üstünlüyünün ermənilərin əlinə keçməsi məqsədlə, əvvəlcə Bakı şəhərində, sonra isə ucqarlarda erməni əhalisinin müsəlman əhalisinə qarşı təşkil edilmiş qanlı sui-qəsd...Ermənilər hesaba gəlməz sayda insanları güllələyirdilər. Ora qədər gəlib çıxanlar isə tutulur və teatrların yaxınlığında güllələnirdi. “Daşnaksütun” partiyası guya əsirlərin toxunulmazlığını qoruyurdu, amma bu mühafizə yalançı və məkrli idi. Erməni dəstələri bir-birinin ardınca guya ki müsəlmanların tələksizliyini qorumaq adı ilə yığışdıqları teatrlara daxil olur və cüssəli, sağlam tatarları seçir, binadan küçəyə çıxarır və güllələyirdi. Qətlə yetirilənlərin paltarlarını və qiymətli əşyalarını çıxarır, sonra xəncərlə onların qarınlarını yarıb, daxili orqanlarını açır və tanınmayacaq dərəcəyə qədər eybəcər hala salaraq, cəsədləri təhqir edirdilər. Bütün küçələrdə və küncdə-bucaqda qalaq-qalaq meyitlər yığılıb qalmışdı və hər tərəfdə ölüm və dəhşət hökm sürürdü. Demək olar ki, bütünlüklə ermənilərdən ibarət olan Bakı Sovetinin İcraiyyə Komitəsinin üzvləri bu rüsvayçılığa son qoymaq istəmirdilər, çünki məqsəd bir idi – şəhərin bütün Cənubi Qafqazda öz zənginliyi, nüfuzu və səxavəti ilə tanınan müsəlman əhalisini məhv etmək...Mart hadisələrindən sonra Şaumyanın, Karqyanın, Avakyanın əmri ilə ermənilərdən ibarət olan Qafqaz qızıl ordusu yaradıldı. Buraya 17 yaşlı yeniyetmələrdən tutmuş heç bir işə yaramayan qoca ermənilərədək hamı daxil olmuşdu. Onlar orduya ümumi aclıq dövründə yemək üçün, geyinib-keçinmək üçün və əlavə olaraq 200 rubl maaş almaq üçün gedirdilər. Onlar bundan əlavə yürüşlərdə də öz iştahalarına və bəxtlərinə uyğun olaraq “gəlir əldə edirdilər”. Müsəlmanların şəhərdə ən yaxşı binaları onlar üçün müsadirə edilmişdi və erməni döyüşçülər burada daima içki içir, zurna çalır, eyş-ışrət və kef məclisləri təşkil edirdilər. Onlara elə gəlirdi ki, cənnətdə yaşayırlar. Belə ki, küçələrdə aclıq, ölüm hökm sürdüyü halda..., onlar hamısı boğaza qədər yeyirdi, ümumi düşkünlük və üzüntü hökm sürdüyü halda, onlar ... nəşələnirdilər. Lakin gələcəyi görən insanlar artıq o vaxt, onların şənliklərini gördükdə, onların soyğunçu alınlarında İncilin tale yazısını oxuyurdular: “mene, men... tekel upofedkin” – “Zaman hesablanmış, sənin qan, məkr, həyasızlıq və ikiüzlülük üzərində qurulmuş talançı rifahın tərəzilərdə çəkilməmiş və hazırlanmışdır”. Komissiya üzvü: A.Novatski (imza). Komissiya üzvü: A.Kluge (imza).

• Yuda Abramoviç Belenkiy: “43 yaşım var, yəhudiyəm, Bakı şəhəri, Verxnyaya Priyutskaya küçəsi, 97 №-li evdə yaşayıram. Bu il mart ayının 19-da ...mən bizim evin yanında, Melniçnaya küçəsi ilə Qluxoy döngənin tinində ermənilərin 11 nəfər müsəlmanı necə güllələdiklərini görmüşəm. Bir qadın diz üstə çökərək yalvarırdı ki, 60 yaşlı bir qocanı öldürməsinlər. Ona söz verdilər ki, qocanı yalnız əsir aparacaqlar, lakin elə döngədəcə bir neçə revolver gülləsi ilə onu öldürdülər. Müsəlmanları əsas etibarlı ilə erməni əsgərləri qarət edir və qətlə yetirirdilər.” İzahatı aldı-Komissiya üzvü: A. Kluge (imza).AR Pİİ SSA, f. 277, s. 2, iş 13, v.132. Eyni məzmunlu ifadələri miliyyətə yəhudi olan Maks Borisoviç Manaseviç, Abram Moiseyeviç Edlin də verib.

• Beynəlxalq münasibətlər üzrə ekspert Arye Qut: “İsraildə azərbaycanlıların təqribən 110 il bundan əvvəl ermənilər tərəfindən soyqırımı məruz qalması haqqında məlumat yox dərəcəsidir. İndiyə kimi bu barədə məlumat dünyaya çatdırılmayıb. 1918-ci ildə Quba ərazisində erməni daşnakları tərəfindən öldürülmüş azərbaycanlılar və dağ yəhudiləri haqqında dolğun məlumat yoxdur... Misli görünməmiş vəhşiliklə törədilmiş Xocalı soyqırımı XX əsrin ən dəhşətli faciələrindən biridir. ... İnsanların əksəriyyətinin Xocalı qətləməsi haqqında heç bir məlumatı yox idi. Fotolarda, dözülməz səhnələrin əks olunduğu sənədli şəkillərdəki dəhşətli həqiqət Azərbaycan xalqının yaşadığı faciə haqqında dolğun məlumat verir. Bu faciə bütün bəşəriyyətə qarşı törədilmiş cinayətdir. Xocalı şəhəri cəmi bir gecə ərzində yerlə-yeksan edilərək yandırılıb. Artıq tarixi faktıdır ki, erməni silahlı qüvvələri və muzzdlu dəstələri şəhəri və onun ətraflarını tərk etməyə macal tapmayan günahsız Xocalı sakinlərinə aman verməyiblər. Erməni silahlı birləşmələrinin yırtıcılığı nəticəsində 613 adam qətlə yetirilib, 487 adam əlil olub, 1275 dinc sakin – qocalar, uşaqlar, qadınlar əsir götürülərək görünməmiş işgəncələrə, təhqirlərə və həqarətlərə məruz qalıblar. Xocalı şəhərinin mülki əhalisinin düşünülmüş şəkildə qətlə yetirilməsi, bu insanlara yalnız azərbaycanlı olduqlarına görə kütləvi divan tutmaq məqsədi daşıyıb. Bu gün Ermənistanda yüksək vəzifə tutan Seyran Ohanyan, Serj Sarkisyan, sabiq prezident Robert Koçaryan və başqaları Xocalı soyqırımının günahkarları kimi beynəlxalq məhkəmə qarşısında cavab verməlidirlər. Cinayət cəzasız qalmamalıdır. Dünya ictimaiyyəti hərbi-siyasi təcavüzə görə Ermənistanı qarşı ittiham irəli sürməlidir. Beynəlxalq qurumlar, dünya ölkələrinin parlamentləri Ermənistanın Azərbaycan ərazisində törətdiyi Xocalı faciəsinə əsl soyqırımı kimi beynəlxalq hüquqi-siyasi qiymət verməlidir... Ermənilər illərlə təbliğat aparıb, qondarma erməni soyqırımı məsələsini 20-dən artıq Avropa ölkəsində tanıtdıra biliblər. Hər bir təbliğat dünyada bu gün maliyyədən və bizim istəyimizdən aslıdır. Bizim təbliğatımız aqressiv və güclü olmalıdır. Məsələn, diaspor təşkilatlarımız Xocalını yalnız fevral ayında yada salmamalıdır. Xocalı hər zaman bizim ürəyimizdə, canımızda olmalıdır. Bununla əlaqədar biz yalnız anım mərasimləri deyil, daha çox dünyada Xocalı ilə bağlı böyük və səviyyəli beynəlxalq konfranslar keçirib, oraya dünyada tanınmış hüquq və insan hüquqları üzrə mütəxəssisləri, jurnalistləri, ombudsmanları, elm adamlarını dəvət etməliyik. Xocalı ilə bağlı sənədli və bədii filmləri dünyada çəkdirməliyik. Bu bizim təbliğatımızın əsas istiqaməti olmalıdır. Eyni zamanda bu beynəlxalq konfranslar vasitəsi ilə biz Azərbaycanın dünyadakı dostlar koalisiyasını yarada bilərik. Qanlı hadisələrlə, faciələrimizlə bağlı müxtəlif saytlar yaradıb onları dünyanın əsas dillərinə tərcümə etməliyik. Burada dünyada olan diaspora təşkilatları və Azərbaycanın diplomatik nümayəndələri bir nöqtədən çıxış etməlidirlər.”

• Akademik Marr: “Erməni xalqı kimi, erməni dili də hibrid (calaq) dildir”.

• S.C.İou yazırdı: «...bütün müharibə ərzində ən dəhşətli qırğın başladı. Milyondan çox müsəlman kəndli camaatı öldü... Ərzincana doğru çəkilən Osmanlı ordusu ilə birlikdə getməyə cəhd edən minlərlə qaçqın yolda parça-tikə edildi...»

Gürcülərin gördükləri və yazdıqları

• *Gürcü yazıçı və mütəfəkkiri İ.Çavçavadzenin Rus çarına məktubundan:* “Əlahəzrət! Mərkəzi rus torpaqlarında ermənilərin məskunlaşmasına icazə verməyin. Onlar elə tayfadırlar ki, bir neçə on il yaşadıqdan sonra dünyaya haykiyy salacaqlar ki, bura bizim qədim dədə-baba torpağımızdır.”

• Rus ordusunun gürcü generalı L.Odişelidzenin 1915-ci il tarixli məlumatından: "Ali məktəbdən tutmuş lap adicə ibtidai məktəblərə qədər bütün erməni məktəbləri Avropa paytaxtlarında ifrat dərəcəyə çatdırılmış erməni təbliğatçılarının qızgın fəaliyyət meydanına çevrilmişdi. Vətənpərvərlik mədhiyyə və mahnıları, kəskin satira və təmsillər müəllimlər mühitindən yeniyetmələrin odlu qəlbinə düşürdü, onlarda müsəlmanlara qarşı qəzəb, kin-kudrət hissini heç kimə məlum olmayan gələcəyin fantastik illüziyalarının bütöv bir silsiləsini alovlandırırdı. Beləliklə, ən qısa bir vaxt (3-4 il) ərzində onların yaratdığı illüziyanın müdafiəsi üçün qanlı fədakarlığa hazır olan qudurğan, inadkar gənclər yarandı..."

• Gürcüstan Respublikasının vətəndaşı Levan Vladimiroviç Qoqoberidze: “22 yaşım var, Bakıda, Merkurievskaya küçəsi, ev № 33, mənzil 12 ünvanda yaşayıram. 1918-ci ilin mart qırğınları zamanı mən, Balaxanı kəndində, Ağayev qardaşlarının evində yaşayırdım. Bu ev Ayrapet Surqulyantsın rəhbərlik etdiyi silahlı ermənilər tərəfindən mühasirəyə alındı və zirehli qatardan, sonra isə tüfənglərdən atəşə tutuldu. Mən özümlə qılincımı, pullarımı, saatımı, dövlət əmanət kitabçamı, üzüyümü götürdüm və evdən qaçmağı qərara aldım. Mənimlə birlikdə Mahmud Ağayev və adlarını bilmədiyim bir neçə müsəlman qaçırdı. Arxa həyətin yaxınlığında ermənilər bizi saxladılar. Ağayev güllə ilə ayağından yaralandı. Biz mühasirəyə alındıq və polis bölməsinə göndərildik. Bu vaxt dərhal mənim yanımda olan bütün əşyalarımı əlimdən aldılar. Mən və o birilər beş gün bölmədə qaldıq. Ondan sonra məni və tanımadığım Rəhimov soyadlı birisini azad etdilər, qalanlarını – Ağayev qardaşlarını və bir rusu gözlərimizin qabağında güllələdilər. Ağayev qardaşları 5 nəfər idi və onlardan kiçiyinin 8, böyüyünün isə 40 yaşı var idi. Ermənilər birinci bölmənin yaxınlığında güllələyirdilər, adamları arxadan vururdular. Sonra isə qundaqlarla, süngülərlə güllələyənlərin axırına çıxırdılar. ... talan edilmiş əmlakımın siyahısını təqdim edirəm və işə əlavə olunmasını xahiş edirəm.” Oxundu. Qoqoberidze. İmza. Komissiya üzvləri: Aleksandroviç, Takinski, A.Kluge (imzalar). AR Pİİ SSA, f. 277, s. 2, iş 14, v. 41. Sənəd № 576

• Gürcü politoloqu, Suxumi Dövlət Universitetinin professoru, tarix elmləri doktoru Quram Marxulia: “Dağlıq Qarabağ əzəli Azərbaycan torpağıdır. Bu barədə kifayət qədər tarixi faktlar var. Bunu heç bir vicdanlı alim dana bilməz. Yalnız erməni alimləri qondarma, saxta faktlar düzəltməklə işğalçılıq siyasətlərinə don geyindirmək istəyir, bu məsələdə də xarici havadarlarının köməyindən istifadə edirlər. Amma onlar buna nail ola bilməyəcəklər. Azərbaycan bu bölgənin ən qədim dövlətlərindən biridir və hazırda Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altında olan ərazilər də Azərbaycanındır. Bu da tarixi faktdır. Hamıya məlumdur ki, Ermənistan dövləti 1918-ci ildə Azərbaycan və Gürcüstan ərazilərində xarici dövlətlərin dəstəyi və təzyiqi ilə yaradılıb. Azərbaycan, eləcə də onun ayrılmaz tərkib hissəsi Dağlıq Qarabağ mövcud olanda heç Ermənistanın adı belə olmayıb. Ermənilər bu faktları ört-basdır etməklə diqqəti yayındırmağa çalışırlar. Amma hesab edirəm ki, onlar buna nail ola bilməyəcəklər. Əslində Azərbaycan torpaqlarını Ermənistan təkbaşına işğal edə bilməzdi. Yalnız xarici havadarlarının fitvası və dəstəyi ilə onlar Azərbaycanın əzəli torpaqlarını işğal ediblər. Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra

Ermənistanda yenidən ərazi iddiaları baş qaldırdı. Ermənistana bu məsələdə xarici qüvvələr dəstək verdi. Bu gün xarici dövlətlərin əlində təzyiqlə vasitəsinə çevrilən Ermənistan əslində özünü pis vəziyyətdə qoyub. Baxın, bu bölgədə Azərbaycan da, Gürcüstan da işğaldan əziyyət çəkən ölkələrdir. Bununla belə, hər iki ölkə inkişaf edir. Birgə regional və qlobal layihələrdə iştirak edirlər. Bizimlə müqayisədə Azərbaycan daha çox inkişaf edib. Ermənistan dövləti isə özünü hər şeydən məhrum edib. Düşünürəm ki, bu da uzun sürməyəcək. Tezliklə Ermənistan geri çəkiləcək və işğal etdiyi torpaqları azad edəcək. Onlar uduzduqlarını nə qədər tez başa düşsələr bir o qədər də onlara xeyirdir. Bölgədə işğala mütləq son qoyulacaq. Bu gün uzaqda deyil.<http://azertag.az/xeber/818323>

• *Gürcü tarixçisi Quram Marxulia: “Ermənilərin mübarizə metodu ancaq bundan ibarət idi: “...İnsanları silahlandırmaq üçün bütün vasitələrə əl atmaq, ...toqquşmalar təşkil etmək və hökumət məmurlarını aradan götürmək, ...dövlət idarələrini talan etmək və dağıtmaq... Məqsədə çatmaq üçün hər şeyə icazə verilirdi - təbliğata, terrora, qiyama”.*

İngilislərin gördükləri və yazdıqları

• *İngiltərə Xarici İşlər naziri lord Curzonun 11 mart 1920-ci ildə Lordlar Palatasında çıxışından: "Ermənilər bəzi insanların və çevrələrin qəbul etdikləri və etməyə hazır olduqları kimi məsum bir quzu deyildir və bu anda ermənilərin türklərə qarşı apardıqları qanlı olayların çoxlu sənəd-sübutları əlimdədir."*

• Bakıdakı ingilis konsulu Ronald Makdonel yazırdı: "...tatarlar və müsəlman diviziyası məğlubıyyətə uğradıldı. Beşinci günün sonunda, demək olar ki, şəhərdə tək bir müsəlman qalmamış, küçələr hamısı müsəlman meyitləri və yaralılarla dolmuş, evlərinin hamısı dağıdılmışdı."

• İngilis generalı L.Denstervil 1918-ci il aprelin 9-da Bakıdan göndərdiyi teleqramda vurğulayırdı: "Ermənilər bolşeviklərlə birləşərək özlərinə irqən düşmən hesab etdikləri azərbaycanlılara qarşı qırğınlar törətdilər".

• *Britaniya hərbi kəşfiyyatının direktoru M.Lindley iyulun 9-da Londona - Xarici İşlər Nazirliyinə göndərdiyi məlumatda bildirirdi: "Ermənilərlə bolşeviklər birlikdə Bakıda 8 min, Yelizavetpol quberniyasında isə 18 min azərbaycanlı öldürüldülər".*

• *Bakıda müsəlmanların kütləvi qətlərini ingilis hərbi xadimi Uordrop 1918-ci il 29 aprel tarixli 452№-li, C.Marlinqs isə 30 aprel tarixli 76№-li məlumatlarında da təsdiq edirdilər: "Ermənilərin yaxşı silahlanmış dəstələri azərbaycanlıların dördüdə bir hissəsini öldürüldülər. Bolşeviklər və ermənilər qalib gəldilər. ...1918-ci ilin martında Bakıda 8-12 min azərbaycanlı qətlə yetirildi."*

• Britaniya hərbi kəşfiyyatının direktoru M.Lindley iyulun 9-da Londona - Xarici İşlər Nazirliyinə göndərdiyi məlumatda bildirirdi: "Ermənilərlə bolşeviklər birlikdə Bakıda 8 min, Yelizavetpol quberniyasında isə 18 min azərbaycanlı öldürüldülər".

• İngilis jurnalisti Skotland-Liddellin "Müsəlmanlarla müharibə, ermənilər yenidən hücum edirlər" məqaləsindən (1919-cu il 30 yanvar, Tiflis): "...hər iki hökumət tərəfindən Tiflisdə noyabrın 23-də müqavilə imzalanmışdı və bütün mübahisəli məsələlər Böyük Dövlətlər tərəfindən həll edilənədək hər iki tərəfin sülh şəraitində yaşayacağına ümid yaranmışdı. Lakin müqavilənin imzalanmasının ardınca ermənilər dərhal Azərbaycan ordusunun geri çəkilməsindən istifadə edərək Zəngəzurda qırxadək müsəlman kəndini darmadağın etdilər. ...doqquz müsəlman kəndini də Şuşa yolu üstündə darmadağın etmiş, əhalinin böyük əksəriyyətini isə vəhşicəsinə öldürmüşlər...Azərbaycan Hökuməti bununla bağlı etirazını bildirsə də, Ermənistan Hökuməti bu faktları rədd edən cavab aldı...Ermənistan ona görə bədbəxtədir ki, "Daşnaksütyun" partiyası orada qüvvədədir. Bu uzun illər erməniləri müsəlmanlara qarşı hücum etməyə sövq edən inqilabçı terror təşkilatıdır. Ermənilər bacarıqlı müntəzəm təbliğat vasitəsilə layiq olmadıqları həddə rəğbət qazanırlar. Ermənistan həmişə dava-dalaş axtarır və ona nail olanda təbliğat məqsədilə deyirlər ki, amandı qoymayın qırdılar bizi. Daşnak üçün öldürülmüş erməni daha əzizdir. Bundan istifadə edərək, erməninin ölüsü qalxıb haray – həşir təpir ki, ayə mən özüm ölməmişəm, məni müsəlmanlar öldürüblər...Londonda, Fransa, Birləşmiş Ştatlarda erməni büroları mövcuddur, onların ən sevimli metodu "xristian" sözündən istifadə etməkdir. İndi Zəngəzura hücum edən ermənilər özlərinin müvəqqəti uğurlarına şübhə etmirlər. Lakin gün gələcək ki, bütün müsəlmanlar bir nəfər kimi zülmkarlara qarşı qalxacaq və həmin gün gələndə heç nə erməni xalqını xilas edə bilməyəcəkdir."

- 16 mart 1920-ci ildə Antanta Dövlətləri son Osmanlı Mebuslar Məclisini tutaraq 118 məclis üzvü və dövlət xadimini Maltaya sürgün etmişdilər. İstanbul İngiltərə və Fransanın işğalı altında olmasına, Osmanlı arxivləri də tamamilə İngilis və Fransız elm adamlarının əlinə keçməsinə baxmayaraq, Osmanlı Hökumətini soyqırımında günahlandıracaq hüquqi qiymətdə heç bir sənəd tapa bilmədilər. İngilislər araşdırmalarını ABŞ Senatı Arxivində genişləndirmişlər. Senatın 3 iyul 1921-ci ildə yayımladığı bir hesabatda; "Təəssüf ki, Senatın Arxivindəki 33 min sənəd arasında soyqırımı təsdiqləyəcək heç bir sənəd yoxdur. Var olanlar isə ermənilər tərəfindən ifadə edilən ancaq ikinci əldən heç bir hüquqi dəyəri olmayan sənədlərdir" şəklində tarixi sənədlərə əsaslanaraq həqiqətləri ortaya qoymuşdur.

- Erməni terror təşkilatları tərəfindən həyata keçirilən etnik təmizləmə siyasəti öz miqyası ilə heyrət doğurur. D.Malevilin hesablamalarına görə, ermənilərin Şimali Anadoluda 1915-ci ildə qətlə yetirdikləri dinc müsəlmanların sayı 1 milyon 600 minə çatmışdı. C. və K.Makkartlilərin tədqiqatına görə, XX əsrin əvvəllərindəki qanlı hadisələrin gedişində 2,5 milyon müsəlman öldürülüb. Əgər bura ermənilərin Azərbaycanda qətlə yetirdikləri 400 min və Gürcüstanda öldürdükləri on minlərlə müsəlmanı da əlavə etsək, həqiqətən də dəhşətli rəqəmlər ala bilərik.

- Yunanların Kıbrısdakı türklərə etdikləri soyqırımları yazıçı Ceyms Rayner "Crushed Flowers" (1982) kitabında belə yazır: "Yunanların 20-ci əsrdəki davranışları, qırğınlar törədərək barbarlığın təmsilçisi olduqlarını isbat etdilər. Bunlar yalnız qana susamış bir şəkildə türkləri qətlə yetirmədilər, eyni zamanda onları yarı canlı, diri-diri quyu və qəbirlərə doldurub basdırdılar. Bu toplu məzarlara basdırılanlar, rum vəhşiliyinin dünyaya, bəşəriyyətə bir göstəricisidir. Kütləvi məzarlardan çıxarılan skelet dəlilləri isə illərlə bizə yunanların vəhşicəsinə tətbiq etdiyi feodal dövrü qaydaları barbarlığının nümunəsinin göstəriciləridir."

- Kıbrısdakı rumların türklərə qarşı qətləmlərinin şəxsən şahidi olmuş The Times müxbiri Devid Leigt türklərə qarşı soyqırımı qəzetdəki yazısında belə ifadə edir: "Kıbrı müdaxilə zamanı türk ordusunun buradakı sülhü mühafizə edən əsgər mənsubları əsir alınmışdı. Əsir alınan qadınların namusuna əl qatılmış, uşaqlar isə küçə ortasında qətlə yetirilib qətl edilmiş və Limasol türk məhəlləsi tamamilə dağıdılmışdı."

- Meshur EOKA lideri və Guney Kibris Rum yonetimi baskanı Tasos Papadapulos o zaman türklərə qarşı qırğınları planlaşdıran ordunun ikinci qərargah rəisi idi. Onun əmrlərini icra edən Nikos Sampsonun "Eleftherotipia" qəzetinə verdiyi müsahibədə: "Əgər Türkiyə Adaya müdaxilə etməsəydi, mən, sadəcə, Enosisi elan etməklə qalmaq, Adadakı mövcud olan bütün türk varlığını da tamamilən ortadan qaldırardım."

- Lord Willis-in Londonda Labour Housedə 17 dekabr 1986 tarixindəki çıxışından: "Türkiyənin müdaxiləsi Kıpr türklərinin həyatını xilas etdi. Bu barədə Türkiyə krediləndirilməlidir. Artıq bu müdaxilədən sonra, Kıprda, 12 ildir ki, heç kim öldürülmür və qətlə yetirilmir."

- İngilis jurnalisti Skotland-Liddell Qarabağda, Zəngəzurda və Dərələyəzdə törədilən qırğınları şəxsən görüb yanvarın 30-da Tiflisdə "Müsəlmanlarla müharibə, ermənilər yenidən hücum edirlər" adlı məqalə yazmışdır: "Müsəlman türklərin qisas günü gələndə heç nə erməni xalqını xilas edə bilməyəcəkdir...Londonda "Erməni Bürosu" var. Buna bənzər təşkilatlar Fransada, ABŞ-da da var. Onların ən çox sevdiyi metod ən alçaq reklam üçün xristian sözündən istifadə etməkdir.

Azərbaycanda həqiqəti bilirlər. Əgər ingilis ictimaiyyəti bilmirsə də, ingilis nazirlikləri bilməlidirlər.”

• İngilis səyyahı Vilson: “Ermənilər acgöz və tamahkardırlar, fitnəkar və araqarışdırandırlar, heç kəsi bəyənmişlər.”

• Bakıda 1918-ci il 30, 31 mart və 1 apreldə mart qırğınının şahidi olmuş ingilis turist M.Kulka: “Erməni əsgərləri müsəlman məhəllələrinə girib əhalini öldürür, qılıncla parçalayır, süngülərlə dəlik-deşik edir, evləri yandırır, uşaqları odun içərisinə ataraq diri-diri yandırır, üç-dörd günlük südəmə uşaqları süngülərinə taxırdılar. Onlarda bir sözlə, nə uşağa, nə qocaya, nə də qadına rəhm etmək yox idi.”

• İngilis yazıçısı və publisisti S.F.Dikson-Consonun 1916-cı ildə yazdığı “Ermənilər” kitabından: “Qərblə erməni məsələsini şişirtməyin başqa bir üzü vardır - o da hakimiyyət üçün yeni bir fürsətdir. Ermənilərə üz vermiş ağır çətinliklərin, faciələrin günahı, onları anlamadıqları işə təhrik edənlərin üzərinə düşür. “...erməni tərəfdarları” 1915-ci ildə ölənlərin sayını şişirtmək və dəfələrlə təkrar etmək yolu ilə ictimaiyyəti qorxuya sala bildilər. Məlumdur ki, onlar qədim bir Şərqlə məsələyə uyğun hərəkət edirdilər: “Yalanı bir günlüyə burax, onu dərk etməyə yüz il lazım gələcək”...İğtişaslara səbəb olan ikinci amil 1878-ci il Berlin sazişinə daxil edilmiş bəndlər idi. Bu sazişə görə, onu imzalayan altı tərəf (Almaniya, Avstriya-Macarıstan, İtaliya, Fransa, İngiltərə, Rusiya) nəzarət və daxili işlərə qarışmaq hüququna malik oldular. Bu bəndlər ermənilərdə belə bir fikir oyatdı ki, onların Osmanlı dövlətindən xüsusi imtiyazlar almağa ixtiyarları vardır. Bu da onları asanlıqla erməni məmləkəti və ya erməni dövləti yaratmaq ideyasına təhrik etdi. Ermənilər 1876-1878-ci il rus-türk müharibəsi dövründə Tiflisdə gizli sui-qəsd təşkilatını yaradaraq fəaliyyətə başladılar, onun Nyu-Yorkda, Londonda, Parisdə və Vyanada şöbələrini təşkil etdilər. Onlar ...acgöz və tamahkardırlar, fitnəkar və araqarışdırandırlar, ... heç kəsi bəyənmişlər, ...onlar xırda bir işi şişirtməkdə istedad sahibidirlər, intriqa yaratmağı sevirilər... əvvəlcədən fikirləşmədən və hazırlaşmadan daha düşüncəsiz siyasi cinayətlər törədəcək, heç bir tərəddüd etmədən özlərinə və başqalarına ziyan vuracaq və dağıntı gətirəcəklər; onlar öz qardaşlarını, qiymətli vətəndaşları təsadüfi qazanc, qənimət xatirinə qurban verəcəklər; ən az inandıqları adamlarla belə əyri niyyətlər xatirinə geniş miqyasda əlbir olacaqlar; bir tərəfdən hayıf çıxmaq üçün öz milli problemlərini bir kənara atarlar, özləri üçün təhlükəli anlarda isə vaxtilə onların mənafeyinə xidmət edən adama xəyanət edər və onun haqqında təhqirlər, söyüşlər yağdırır, onu biabır edirlər...Erməni “inqilabçıları” ədavət etdikləri adamlarla vuruşmaq xatirinə öz dini normalarını(yaşayışlarını) belə tapdalayırlar; Konstantinopoldakı (İstanbul) erməni terrorçuları öz həmvətənləri arasında qırğın alovunu yandırmaq məqsədilə bombalar partlatmışdılar. 1876-cı ildə Asiyada (Kiçik Asiyada) ümumi üsyan qaldırmaq cəhdi boş çıxan “inqilabçılar” səfirləri müdaxiləyə sövq etmək ümidi ilə İstanbulda bir-birinin ardınca daha təhlükəli planlar qurdular. Onlar tapança və qumbaralarla silahlanaraq Osmanlı bankına hücum etdilər və on iki mühafizəçini öldürdülər, avropalı işçiləri girov götürdülər və binanı partlatmaqla hədələdilər. Xarici səfirlər Babi-Alidən sui-qəsdçilərin salamat qalmasına zəmanət ala bildilər. Eyni zamanda Böyük Pera küçəsinə də qumbaralar atıldı və İstanbulun bu boş küçəsindəki evlərin daşında özlərinə mövqə tutmuş sui-qəsdçilər küçədən keçən adamlara da atış açdılar.”

• Böyük Britaniyanın xarici işlər naziri (1919-1923) P.Koks lord Kerzona yazırdı: “Mən İran hökumətindən aldığım və erməniləri İrəvanda, Naxçıvanda və Qarsda

müsəlmanlara qarşı vəhşiliklər törətməkdə ittiham edən memorandumun tərcüməsini əlavə etməyi və bu iğtişaclara son verilməsi üçün müttəfiq hökumətlərin üzərinə məsuliyyət qoymağı özümə şərəf bilirəm”.

- Britaniya briqada generalı R.Qortonun 1918-ci il 8 dekabr tarixli məruzəsindən: “ermənilər tərəfindən 180 kənd dağıdılmış və çoxlu sayda tatar (azərbaycanlı) qətlə yetirilmişdir...mayor Hibbondan türklərdən müdafiə üçün aldığı bütün silah və artilleriyanı Andronik erməni silahlı birləşmələrinə vermişdir.”

- Böyük Britaniyanın Xarici İşlər Nazirliyinin Siyasi kəşfiyyat şöbəsi tərəfindən hazırlanmış 1918-ci il 28 oktyabr tarixli memorandumdan: “Erməni məsələsini çözümkən nəzərə alınmalıdır ki, onun cazibə mərkəzi Qafqazda deyil, Kiçik Asiyadadır; ermənilər Qafqaza əsasən qaçqın kimi son on illərdə Rusiya hakimiyyəti dönməində gəlmişlər. Rusiya hökuməti burada onlardan gürcülər və tatarlar arasında ixtilafları təşviq etmək məqsədilə istifadə etmişdir”.

Almanların gördükləri və yazdıqları

• Missioner Kathe Ehrold 1937-ci ildə Drezdendə nəşr etdirdiyi xatirə kitabında yazır: "Vanda 20 min adam yaşayırdı. 20 aprel 1915-ci ildə rusların yaxınlaşması ilə birlikdə ermənilər özlərində saxladıkları silahları çıxararaq döyüşə başladılar. Şəhərdə böyük bir vətəndaş müharibəsi, qardaş döyüşü başladı. Günlərlə küçə qarşıdurmaları oldu. Ruslar şəhərə yaxınlaşınca, türklər şəhəri boşaltma qərarı aldılar və bir gecədə vətəndaş və əsgər şəhəri tərk etmək məcburiyyətində qaldı. Geriyə yalnız qadınlar, yaşlılar və xəstə türklər qaldı. Ertəsi gün şəhər erməni şəbəkələrinin və rusların əlinə keçincə, ermənilər qaça bilməyən qadın, yaşlı və xəstə türkləri qətl etdilər. Dindar bir xristian olaraq əvvəl özlərinə bu qətləmləri dayandırmağı söylədim, lakin onlar buna əhəmiyyət vermədilər, bu cinayətlərin böyük bir günah olduğunu dedim. Rusların gəlməsindən sonra döyüş müxbirlərinin yazdıqları yalanları görüncə, bu jurnalistlərin yazdıqlarına inamım qalmadı. Ermənilər türklərin geridə buraxdıqları mal və mülkə əl qoydu və sanki özlərinin imiş kimi, qamarlayıb istifadə etməyə başladılar. Yetimxanama ətraf kəndlərdən türk qadınlar gəlməyə başladı. Rusların bölgədə tapıb topladığı bu qadınları qorumağa aldım. Yoxsa bu zavallılar çetələrin əlində qalacaqdılar. Bu qadınlara çox köməkçi ola bilmədik. Çünki çeteçilərdən çox pis rəftar görmüş, namuslarına təcavüz edilmiş bu qadınlar qorxudan tir-tir əsirdilər. Türk millətinin geridə qalan bu çarəsiz qadınlara çetecilər tərəfindən şüurlu və istəkli olaraq edilmiş bu təcavüzlər və pisliklər Vanda qaldığım müddət içində yaşadığım ən qaranlıq və ən kədərli hadisələrdir. Türk birliklərinin Van şəhərinə yaxınlaşdığını gören rus generalı 3 avqust 1915-ci ildə döyüşmədən şəhəri tərk etmə qərarı aldı. Şəhər boşaldıqdan sonra yandırılması qərarı verildi. Xəyal qırıqlığına uğramış erməni xalqı geri çəkilən rus ordusu ilə birlikdə ən az 10 min adam olaraq şəhəri tərk etməyə və Rusiyaya doğru köç etməyə başladı. Bu köçkünlərin kiçik bir hissəsi Rusiyaya çata bildi. Günlərlə yollarda piyada olaraq gedən bu qaçqınlar, yorğunluq, xəstəliklər və epidemiyalar səbəbiylə öldülər. Sərhədə çatanları isə ruslar ölkə içində almayıb, sərhəddəki qaçqın düşərgələrində gözlətdilər. Guya qurtarıcı olaraq gələn ruslar, geri çəkilərkən birlikdə gələn bu xalqı, "bizdə kifayət qədər kasıb xalq var" deyərək sərhəddən içəri qoymadı. Bu zavallılar pərişanlıq içində aclıq və susuzluqdan öldülər. Ruslar şəhəri yandırdıqdan sonra şəhəri tərk edərkən yetimxanadakı uşaqların özləriylə birlikdə gələ bilməyəcəyini, uşaqların bu yanmış şəhərdə buraxılmasını istədilər. Anladığım qədəriylə onlar bu erməni uşaqlarını istəmirlər, onların burada qalıb aclıq və susuzluqdan ölmələrini istəyirdilər. Şəhəri tərk edən ermənilər və ruslar şəhəri tamamilə yandırdılar. Gedərkən yetimxanaların başçısı İsveçrəli missioner Rahib Spörri mənə bir miqdar pul verdi. Rus əsgərləri mənə və yetimxanalarda uşaqlarına bələdçilik edərək bizi sərhədə qədər aparacaqlarına söz verərək, qayığa mindirib Van gölünə getdik. Rus əsgərləri daha sərhədə yaxınlaşmadan bizi türk sahillərində sahilə çıxartdılar və bizi ortada üz üstə buraxaraq qaçdılar. Döyüş bölgəsinin ortasında qalmışdıq və Vana geri dönməkdən başqa çarəmiz yox idi. Aclıq və susuzluq içində günlərlə gedərək Van şəhərinə geri dönmək məcburiyyətində qaldım. Daha sonra kiçik bir birlik olaraq türk əsgərləri şəhərə girdilər. Yanmış bomboş bir şəhər gördülər. Birlikdə geri gətirdiyim pərişan haldakı erməni yetim uşaqlara kömək edib binamızı təmir etdilər. Sanki Tanrı türk əsgərlərini bizə kömək etsin deyərək göndərmişdi. Sonra rusların yaxınlaşdığı xəbəri gəlincə Vana girmiş bu kiçik türk birliyi şəhəri tərk etdi. Ardından ruslar təkrar şəhərə girdilər. Bir müddət sonra türklərin böyük bir birliklə geri gəlməkdə olduğu xəbəri gəlincə, ruslar şəhəri yenə boşaltma qərarı aldılar. Erməni yetim uşaqlarını onlarla birlikdə götürməyimə ruslar yenə icazə vermədilər. Bu sırada zəngin bir erməni tacirinin Vandakı gizli anbarında saxladığı parçaları almaq üçün böyük

rüşvətlər ödəyərək Vana gəldiyini və parçaları alıb Tiflisə gedəcəyini eşitdim. Bu tacirə yalvardım, yalvardım, lütfən yalnız qumaşlarınızı deyil, bu zavallı özünüzdən olan erməni yetim uşaqları da birlikdə Tiflisə götürünüz- dedim. Adam sonunda “bəli” dedi. Eşitdiyimə görə sözümdə durmuş və uşaqları Tiflisə aparmışdır.”

• Alferd Kerte (Alman səyyahı): “Türklərlə iş görəndə sözlə danışmaq kifayətdir, müqavilə bağlamağa da ehtiyac yoxdur... Əgər yunanla iş görmək istəyirsinizsə, mütləq müqavilə bağlayın, erməni ilə belə bir fikriniz olarsa, onda heç bir sənədləşmə aparmağın əhəmiyyəti yoxdur, sadəcə şərə rast gələcəksiniz. Erməni ilə rastlaşmaq təhlükəlidir, onu yuxuda görmək də xeyir gətirmir.”

• Almanyanın “Spiegel” jurnalının müxbiri olmuş publisist, siyasi analitik Rixard Kissler: “Mən Xocalıda olmuşam. Yalnız onu deyə bilərəm ki, kədərli, boşaldılmış mənzərə dəhşətlidir. Hər yerdə dağıntıların izi görünür. Sizi ermənilərin xaraba qoyduğu şəhər qarşılayır. Mən onların bir neçəsinə Xocalı haqda sual vermək imkanı tapdım. Amma onlar ya heç nə bilmədiklərini deyir, ya da bu haqda ümumiyyətlə eşitmək istəmirdilər. Onlar faciənin tarixini tamamilə təhrif edərək iddia edirdilər ki, guya azərbaycanlıları Azərbaycan ordusu güllələyib. Bu, absurddur. Əgər siz daha sonra Şuşaya getsəniz, burda kitabxana xarabalıqlarına, dağıdılmış məscidə rast gələrsiniz. Bütövlükdə mən Dağlıq Qarabağda heç bir iqtisadi tərpəniş görmədim. Ora heç kim sərmayə qoymur. Ermənilərdə pul yoxdur, Rusiya isə bu məsələyə qarışmır. Dağlıq Qarabağ çox gözəl yerdir. Amma hazırda orada məhkumluq atmosferi hökm sürür.”

• *Alman tədqiqatçısı Albert Şneyder: “...Mən baxdığım filmlərə, oxuduğum kitab və sənədlərə həmişə hörmətlə yanaşmağa çalışmışam. Çünki bütün bunlarda bir insan ömrünün izi var. O yerdəki bəziləri öz yazdıqları və yaxud çəkdiqləri əsərlərlə aldatmağa çalışır, o yerdə mən deyirəm: - məni aldatdın, bəs tarix necə olsun? Tarixi aldatmaq mümkündürmü?...Qarabağdan həmişə azərbaycanlı ətri gəlib. Məni heç kəs aldatmasın”.*

• İsveçrə xarici işlər naziri C.Deiss: “...Biz 87 il əvvəl olduğu iddia edilən və əslə bilinməyən hadisəyə görə Türkiyə ilə əlaqələrimizi poza bilmərik”.

• *Ser Edvin Pirzin “40 il Konstantinopolda” (1915) kitabından: “Ermənistanda və Bolqarıstanda siyasi fitnələrin təhrəkçiləri katolik və ya protestant missioner məktəblərinin müdirləri idilər”.*

• Xasse Arfa yazır: “1914-cü il-də Sarıqamışda türklərin məğlubiyyətindən və ruslar tərəfindən türk torpaqlarının işğalından sonra tərkibi Qafqaz və Türkiyə ermənilərindən ibarət çoxlu könüllü alaylar gəldi. Bunlardan (alaylardan-red.) birinin komandiri, əvəzi olmayan qaniçən Andronik idi... Bu ermənilər kürdlər tərəfindən öldürülmüş həmyerlilərinin intiqamını almaq məqsədilə görünməmiş vəhşiliklər törətdilər. 1915 və 1918-ci illər arasında onlar tərəfindən Türkiyənin şərq vilayətlərində 600.000 kürd öldürülmüşdür.”

Yunanlar ermənilərin törətdikləri vəhşiliklərdən dəhşətə gəlmişlər

“Türk ordusu qarşısında geri çəkilən silahlı ermənilər ətrafdakı müsəlman kəndlərini yer üzündən silərək hər bir şeyi atəş və qılıncdan keçirir, təsəvvürəgəlməz bir dəhşət və fəlakət törədirdilər. “Qalib” erməni ordusu qənimətləri, yəni süngü ucuna taxılmış uşaqlarla keçdikləri yolların ətrafına çılpaq soyundurulmuş müsəlman qadınlarını düzürdülər. Bu cəhənnəm əzabında ağılı itirmiş qadın və uşaqların ürəkparçalayan iniltilərini, qocaların ümitsiz nalələrini dinləmək üçün adamın qəlbi olmalıdır. Səksən iki kənddən ibarət bir sancaq bu təsvir edilən fəlakətə düçar olmuşdur. İndi bütün Qars vilayəti nəhəng bir qəbristanlığı xatırladır ki, onun hər bir daşı həmişəlik insan simasını itirmiş erməni quldurlarının vəhşilikləri, əxlaqsızlıqları və həyasızlıqları barədə şahidlik edə bilər. Rus qoşunları arasında olan erməni dəstələri bu vilayətdə 5.000 kürd kişiləri, qadınları və uşaqları qırdılar; süngü ilə onları sürü kimi yüksək Rovanduz qayalarının zirvəsinə qovub oradan uçuruma itələdilər. Qarşısında köməksiz qurban dayandığı zaman ermənilərin şirə bəzi oxşarlıqları olur”. (İngilis mayoru Masonun yazdıqlarından. ADTA -fond s. 1, iş 1, v. 28-29).

Ərəb tacirin gördükləri, yazdıqları

Ərəb taciri və səyyahı Ləl Üzeyir 1918-ci il aprelin 2-də Şamaxıda gördüyü dəhşətləri “Ənzəli Qovluğu” adlı məktubunda belə təsvir edir: “..Burda insanları dilsiz-ağızsız və köməksiz gördüm. Şamaxı tənhalıqda yanırıdı. Ermənilər az güllə atırdılar. Onları qorxudaraq və hay-küylə adamları bir yerə yığır...və sonra onlardan ocaq qalayırdılar. Mən ilk dəfə idi ki, insanların, uşaq və qocaların, hamilə qadınların diri-diri yandıqlarını görürdüm.”

Malakan İvan Vasilyeviç Kalmıkov:

“Şamaxı qəzasının Astraxanka kəndində yaşayıram. “Şamaxı qəzasındakı hadisələr haqqında mənim yanıma məsləhət üçün gələn molokanların söhbətlərindən də bilirəm. Bu qəzada molokanların məskunlaşdığı Mərəzə kəndi, ona bitişik isə müsəlman Mərəzəli kəndi var. Tatevos Əmirov və Stepan Lalayev erməni dəstələri ilə Mərəzəyə gəlmiş və pulemyotlardan güllələyəcəkləri ilə hədələyərək, molokanları onlara qoşulmağa və Mərəzəli kəndinə getməyə məcbur etmişlər. Mərəzəli kənd sakinlərinin göndərdiyi müsəlman nümayəndələr güllələnmiş, kəndin özündə isə məscid və bir çox ev yandırılmışdır.”

Moldova ombudsmanı Aureliya Qriqoriu

“Facebook” sosial şəbəkəsindəki səhifəsində yazır: “Yüzlərlə Azərbaycan vətəndaşı, o cümlədən uşaq, qadın və qocalar erməni əsir və girovluğunda dözülməz işgəncələrin qurbanı olub. Çoxsaylı faktlar əsir və girovlara müxtəlif dəhşətli işgəncələrin verildiyini göstərir – onlar vəhşicəsinə döyülüb, qəsdən şikəst vəziyyətinə salınıb, sinələrinə qızdırılmış xaç nişanları ilə damğa basılıb, dırnaqları və dişləri çıxarılıb, yaralarına duz basılıb, ölənə qədər rezin və dəmir dəyənəklərlə döyülüb, damarlarına benzin yeridilib. Girov götürülərkən 3 yaşı olan Şövqi Xaqani oğlu Əliyevin (24.07.1993) bazu sümüyü Xankəndində erməni “həkimlər” tərəfindən çıxarılmış, nəticədə Şövqi ömürlük şikəst olmuşdur. Kəlbəcər rayonunun

işğalı zamanı girov götürülən (31.03.93) Gülcamal Quliyevanın yenicə dünyaya gəlmiş oğlu Arzu Hacıyevə erməni “həkim” Aida Serobyana naməlum tərkibli iynələr vurmuşdur. Nəticədə Arzu Hacıyev ömürlük şikəst olmuşdur. Anası Afət Mirzəyevanı və babası Aslan Mirzəyevi ermənilər vəhşicəsinə güllələyərkən Babək İlyasov cəmi yeddi aylıq imiş. Qəlpələr Babəkin sağ gözünü yaralamış, buna baxmayaraq ermənilər onu da Kəlbəcər rayonundan girov götürülmüş digər həmkəndliləri ilə birlikdə yalnız dörd aydan sonra, həm də müalicə etmədən qaytarmışlar. Hazırda Babəkin bir gözü kordur. Ermənilər 15 yaşlı girov Nəzakət Məmmədovanın gözləri qarşısında atasına dəhşətli işgəncələr vermiş, onun qulaqlarını kəsmiş, anası hədə və şantajlara dözməyərək dəli olmuş, qızın özünü isə 4 mln rus rubluna ailəsinə satmışlar. Erməni nəzarətçilər Ağdam rayonundan girov götürülmüş Kəklik Həsənovaya dəhşətli işgəncələr verib, mismar kəlbətini ilə onun 16 dişini çıxarıblar. Ağdam rayonunun işğalı zamanı ermənilər tərəfindən girov götürülən yaşlı qadın Şərqiyyə Rza qızı Şirinovanın 8 qızıl dişini mismar kəlbətini ilə çəkilib. O, altı ay davamlı işgəncələrə məruz qalıb. Qubadlı rayonunun işğalı zamanı 65 yaşlı Biniş Rəsul qızı Məmmədova və 69 yaşlı Sara Miriş qızı İsmaylova girov götürülərək Xankəndi hərbi hissəsində saxlanmışdır. Burada onları gündüz ağır fiziki əmək tələb edən işlərdə işlədir, gecələr isə xüsusi amansızlıqla döyürmüşlər. Onlarla birlikdə saxlanılan Şahsənəm və Əsli adında qadınlar bu cür ağır işgəncələrə dözməyərək girovluqda ölmüşlər. Ağdam rayonunun keçmiş sakini, milliyətçə rus olan, erməni əsirliyində hədsiz işgəncələrə məruz qalmış Vladimir İvanoviç Şevlyov 1994-cü ildə Ağdam rayonunun işğalı zamanı 89 yaşlı anası Vera Davidovnanın və ahıl yaşlı bacısı Svetlana İvanovnanın, eləcə də 58 yaşlı xəstə qardaşı Anatoli İvanoviçin ermənilər tərəfindən vəhşicəsinə öldürülüb yandırıldığını, Ağdam kanalının yanında saysız-hesabsız qadın və uşaq meyiti gördüyünü bildirir. 1930-cu il təvəllüdü Ağdam rayon sakini Əli Rəsul oğlu Abbasov erməni girovluğunda mütəmadi olaraq döyülmüş, onun bədəninə siqaret basılaraq yandırılmışdır. Aldığı mənəvi və fiziki işgəncələrdən özünə gələ bilməyən Əli Abbasov erməni əsirliyindən azad ediləndən bir müddət sonra vəfat edib. Erməni hərbiçilər Füzuli rayonundan girov götürdükləri Mürvət Fətiş oğlu Ağayevi döyərək qulağını kəsmiş, əllərini məftillə arxadan bağlayaraq ağacdən asmış və ayaqlarının altında ocaq qalayaraq yandırmışdılar. Novruz Məhəmməd oğlu Daşdəmirov, Namiq Cavanşir oğlu Qarayev mütəmadi döyülmə, bədənələrinə qızdırılmış cisimlərlə dağ basılma və başlarına mismar çalınması nəticəsində ruhi xəstə həddinə çatdırılıblar. Hərbi əsir Mürşüdoğ Sədrəddin Aslan oğlu döyüldükdən sonra şüşə qırıqlarını udmağa məcbur edilib. Yaralı vəziyyətdə əsir götürülmüş Əbdüləzim Məcnun oğlu Məmmədov rezin dəyənəklə döyülüb, damarına benzin yeridilib, yaralarının qaysağı qopardılaraq ona əzab verilib, üstünə təlim keçmiş it buraxılıb. Mayıl Məhəmmədəli oğlu Məmmədovun damarına dizel yanacağı yeridilib, sinəsi qızdırılmış xaçla damğalanıb. Vəhşicəsinə döyülmə nəticəsində hərbi əsir Cavid Ağa oğlu Hüseyinovun çənəsi və qabırğaları sınıb. Ermənilər dəmir parçası ilə Cavidin qoluna damğa basmış və yarasının üzərinə sulfat turşusu tökmüşlər.”

Təbrizli kürd Sərdar Baray adlı səyyahın İran arxivlərində saxlanan əlyazmasından:

“...Şamaxıda hər şey darmadağın edilmiş, şəhərin altı üstünə çevrilmişdi. Mən yepiskop Mesropla Poti limanında tanış oldum. Onu çox ciddi şəkildə əhatəyə almışdılar. Hər ikimiz Türkiyədən qayıdırdıq... Şamaxıya gəldik. Küçələrdə, ensiz dalanlarda, həyət–bacalarda meyitlərin sayı bilinmirdi. Əsl müharibə idi. Nə qədər çalışdımsa, gözdən yayınıb buraları tərk edəm, yepiskop Mesropun adamları qoymadı. Gecəni qalmalı oldum. Səhərə qədər oyaq qaldım. Mən soruşanda ki, nə üçün bu qırğınlar olub? O, hiyləgər gözlərini qıyıb, dedi ki, bu məsələni nəinki yepiskop Mesrop, heç onun babası Surem də bilmir... Fransız da bir neçə foto çəkib, gözdən itdi. Onu daha görmədim... O biri otaqda isə, içi közlə dolu manqal var idi. Uzun, bir tərəfi əyilmiş maşanı da qızarmış közün içinə soxmuşdular. Gecədən xeyli keçmiş süfrə açılmış otağa biri–birindən fərqli, üç gözəl balaca qız gətirdilər. Yaşları, ancaq on–on bir olardı... Boya–boy düzülmüş bu üç müsəlman balasının qışqırıq və harayları hələ də qulaqlarımdan getmir. Yepiskop Mesrop mənə şərab süzdü və tapşırırdı ki, sən belə şeylərə baxma... Yepiskop Mesropun göstərişilə manqalı otağa gətirdilər... Sonra gördüm ki, yepiskop Mesrop manqalın içində qızarmış maşaya əl atdı. Divara qısılmış qızların əllərinə, ayaqlarına, alın və yanaqlarına dağ basıldı. Axırda o, əlindəki isti maşanı qızların çılpaq sinələrində gəzdirib, xaçladı... Səhərə qədər yepiskop Mesrop bu iki qızın cəsədi ilə oynadı... Mən o gündən ermənilərlə dostluğa son qoydum...”

Farsların görüb yazdıqları

Fars şovinizminin dahi təbliğatçısı kimi tanınan Seyid Əhməd Kəsrəvi “On səkkiz illik Azərbaycan tarixi” əsərində yazır: “Van gölü ətrafında assurlar Türkiyə kürdlərinə məğlub olub Cənubi Azərbaycan ərazisinə sığınmışdılar. Yerli camaatın “cilo” adlandırdığı 25 min assuriyalı rusların xristian təəssübkeşliyi ilə Azərbaycan ərazisində yerləşdirilir. Onlar bir çox hallarda yerli əhalinin mal–mülkünü zorla əlindən alır, müqavimət göstərənləri isə qətlə yetirirlər. Bu işdə ermənilər daha fəal mövqe tuturlar, köməksiz və silahsız mülki əhali - azərbaycanlıları qətlə yetirirlər. 12 min silo (assuriyalı) ailəsi başçıları Marşimonla (ciloların patriarxı) Osmanlı ərazilərindən gəldilər. 20 min erməni və assur ailəsi isə “Urmi, Salmas, Sulduz” ətrafından onlara qoşuldu. Üstəlik, 5-6 min erməni İrəvan, Van və Naxçıvandan gəlib bunlarla birləşdilər. Bunların 20 mini yaxşı döyüşən döyüşçü idi. 800 rus əsgəri isə Rusiyaya getməyib qaldı. 72 fransız sərkərdəsi ilə xristianlara yol göstərirdilər. Erməni və assurlardan təşkil olunmuş xristian qoşununun 25 ədəd topu da var idi...Müharibə səhər tezdən başladı. Ermənilər Dialə və Cühud dağlarından şəhəri top atəsinə tutdular. Əhali xristianların da topunun olduğunu görüb qorxuya düşdü. Hər tərəfdən şəhərə yürüş etdilər. Əsgərxan, Mehdəlqədər, Yurddaş və Seyid Hüseyn bağı küçəsi yürüşə məruz qaldı. Evlər talanıb yandırıldı. Həmin gün axşam Qaradağlı silahlıları heç bir iş görmədən Urmiya, Salmas yolu ilə qaçdılar.”

*

Motemed-Əlvözərə yazır: “Səhərə kimi atışma kəsilmədi. Səhər hökumət mərkəzinə gəldim. Raportlardan məlum oldu ki, gecə dəhşətli faciələr baş verib. Çilolar ermənilər hücum edib təxminən 500 evi odlayıblar, azərbaycanlı əhalini qətlə yetiriblər. Qırğın səhəri gün də davam etdi. Həmin gün qırğında 10 minə yaxın günahsız Azərbaycanlı qadın və uşaq qətlə yetirildi. Səhər tezdən başlandı

qətl-qarət, nahardan sonra Mister Şedin dayanmaq əmrinə məhəl qoymadan davam etdirildi. Xristianlar istədikləri azərbaycanlıları öldürürdülər.

*

Həmin günlərin qanlı xronikasını əks etdirən salnaməçi Əli Dehqaninin “Zərdüşt yurdu Urmiya” əsərində axır çərşənbə günü azərbaycanlıların başına gətirilən müsibətlər haqqında yazı: “Amerikanın Urmiyadakı konsulu Mister Şedin hiyləsi ilə tərki silah olunmuş azərbaycanlılarla müzakirədən sonra urmiyalılar aldandıqlarını başa düşdülər... Bu günü Günəş ili 1226-cı il, İsfənd ayının 26-sı - axır çərşənbə (17 mart, 1918) Urmiya şəhərində erməni daşnaqları və Çiloların 10 min nəfərə yaxın azərbaycanlı qırğınının şahidiyəm”.

*

İranlı fars tacir Əli Qayımpur: “Tehran Milli Arxivində qorunub saxlanılan “Ənzəli qovluğu”nun 209-cu səhifəsində 1918-ci ilin aprelin sonunda Şamaxıda gördükləri barədə yazırdı: “Şamaxı şəhərinin ətrafında və şəhər mərkəzində insanlar durduqları yerdəcə keçinirdilər... Ermənilər hər səhər evlərdən yığılan meyitləri yandırırtdılar... Bir yandan ermənilər qırırdı, bir yandan da xəstəlik...”

Ermənilərin etdikləri, gördükləri və yazdıqları

• 28 yanvar 1973-cü ildə Santa Barbarada keçirilən məhkəmədə Türkiyənin Los Anceles səfiri Mehmet Baydarla səfir müavini Bahadır Dəmiri günlərlə izləyib tələyə salıb yaxın məsafədən açdığı atəşlərlə şəhid edən 77 yaşlı Mıkrıtuç Yanıkyanın verdiyi bu ifadəsi ABŞ və Qərb mediasında geniş yayılmışdı: “-Bəli, mən öldürdüm, bilərək öldürdüm, istəyərək öldürdüm. Aylarla əvvəldən planlaşdıraraq öldürdüm. Onlar düşmənimizdi. Türkdü onlar, türk olduqları üçün öldürdüm, intiqam almaq üçün öldürdüm ...”

• Bakı Xalq Komissarları Sovetinin sədri Stepan Şaumyan: “Bizim süvari dəstəyə ilk silahlı hücum cəhdindən bəhanə kimi istifadə etdik və Bakıda bütün cəbhə boyu hücumu keçdik. Bizim artıq 6 min nəfərə qədər silahlı qüvvəmiz var idi. Həmçinin, Daşnaksütyunun 3-4 minə qədər milli hissələri var idi. Onlar da bizim sərəncamımızda idi. Daşnaksütyunun iştirakı vətəndaş müharibəsinə milli qırğın xarakteri verdi və bundan qaçmaq mümkün deyildi. Biz buna şüurlu olaraq getdik. Əgər onlar Bakıda qələbə qazansaydılar, şəhər Azərbaycanın paytaxtı elan edilərdi.”

• S.Şaumyan V.İ.Leninə göndərdiyi raportda yazırdı: “Müharibənin nəticələri bizim üçün çox parlaqdır. Düşmən (müsəlmanlar-H.N) tamamilə məhv edilmişdir. Onlara hökm etdiyimiz şərtləri qeyd-şərtsiz imzaladılar”.

• Erməni tarixçisi Kerope Patkanov (1833-89): “Ermənilər ən qədim dövrlərdən böyük imperiyaların toqquşmasının qurbanı olublar. Ermənistan bir dövlət kimi bəşəriyyət tarixində heç bir mühüm rol oynamamış, onun adı ölkənin coğrafi termini olub, güclü qonşu dövlətlərin: assuriyalıların, midiyalıların, yunanların, iranlıların, monqolların, rusların öz mübahisələrini həll etdikləri yer olmuşdur.”

• Erməni şairi Yeqiş Çarens: “Mənim xalqımın övladları ana bətnində ikən saxtakarlıq öyrənirlər.”

• Erməni əsilli fransız ifaçı Şarl Aznavur: “Bu günə ağzımdan türklərin əleyhinə bir cümlə belə çıxmayıb. Mənim anam türkdür. İzmitdə onlarla qohumum var. Anam türk dilində danışırdı”. Erməni əsilli türk düşməni - bu cümlənin kimlər tərəfindən yayıldığını bilməsəm də, məni çox yaralayır. Bu çox narahatedici, təhqiredici bir ifadədir. Osmanlı dönəmindəki köhnə dəftərləri açıb, o acının yaşandığı dövrdə hələ qurulmamış olan Türkiyə Cumhuriyyətini ittiham etmək, çox uzaqda qalan yaraları deşmək kimə nə fayda verər? Məni siyasi qalmaqallara çəkmək, erməni diasporunun içindəymişim kimi göstərmək, Türkiyə üçün özlərinin dediklərini mənim adımdan vermək, məndən istifadə edərək soyqırım mübahisəsini təkrar-təkrar gündəmə gətirməyə çalışmaq əxlaqa zidd davranışdır. Ötən il bir ifadə işlətmişdim - "türklər soyqırım sözündən çox inciyirlər". Diaspora yeri yerindən oynatdı. Mənə demədikləri qalmadı. ...Türkiyə çox gözəl ölkədir. Baş verən hadisələrə də siyasi baxışdan deyil, insanı mövqedən yanaşmışam. Məni ciddi iqtisadi problemləri olduğu üçün ölkəsini tərk etməyə məcbur olan ermənilər və getdikcə vətəndaşları azalan Ermənistan maraqlandırır. Ermənistanın həm Türkiyə, həm də Azərbaycan ilə sərhədlərini açması lazımdır. Qonşularla dost olunmalı, kin və hirs unudulmalıdır. Ermənistan böyük dövlətlərdən gələn yardımlarla, xüsusilə əksəriyyəti silah olan bu yardımlarla xoşbəxt ola bilməz. Bu silahlar sülh içində yaşamanın qarantı deyil. Jurnalistin “Fransanın dünyada ən çox tanınan və hörmət edilən sənətçisiniz...” sualına "Anamın ölkəsi Türkiyədə yaşasaydım ən məşhur türk sənətçisi olacaqdım. Qismət...Türkləri çox sevirəm, vicdanlı insanlardır.

Türkiyədə 100 mindən çox erməni qaçaq olaraq yaşayır və işləyir, pul qazanıb ailəsinə yollayır. Ankara istəsə 100 min ermənini 24 saatda tapıb deportasiya edə bilər. İndi Ermənistanın Türkiyəyə ehtiyacı var. Ermənistanın rifahı üçün sərhəd açılmalıdır. Türkiyəni sevən və darıxan ermənilərin sayı başqalarından qatbaqat artıqdır".

• *Kanadada yaşayan erməni hüquqşünas Vaskel Sitaryan: "...Biz ermənilər özümüz-özümüzü dünyada rüsvay etdik. Bizim üçün ağır olan beynəlxalq məhkəmələr qurulacaq. Kimdir erməni millətini məhkəmə qapılarına sürükləyən?..."*. 1992-ci il, 26 mart.

• *İsveçdə yaşayan hüquqşünas M.Danielyan: "Ermənistan ordusu əgər başqa bir ölkənin ərazisinə yerləşsə, ora nəzarət edirsə, deməli bu İŞGƏLDİR. Bunun başqa adı hələ ki yoxdur. Və Ermənistan vətəndaşı olaraq, birinci mən bunu deməyə borcluyam."*

• *"Dəmir Aşot" romanında "erməni xəstəliyi"nin qorxunc simvoluna çevrilən Aşot deyir: "Mənim qılıncımdan türk qanı axıb töküləndə və mən o qanı tapdalayanda rahat olacağam"*.

• *Ermənilərin "azadlıq fədaisi" hesab olunan Nalbandyan erməni gənclərinə vəsiyyətində yazır: "Ey erməni, əgər sən küçədə zəhərli ilan görüb öldürməyibsənsə, eybi yoxdur, ilandır... Lakin türk görüb öldürməyibsənsə, satqınsan, vicdansızsan, xalqının düşmənisən, sən erməni deyilsən..."*

• *İran erməni Maqşud Mehriyan: "...Azərbaycan torpaqlarında müharibə idi. Bu müharibə planlarında mən iştirak etmirdim. Qoy bunu tarixçilər, siyasətçilər araşdırsınlar. Mən ədəbiyyatçıyam. Mənşəcə də erməniyəm. Azərbaycanlılar vuruşurdular. Onlar vuruşduqca onlardakı cəsarət və hünərə həsəd aparırdım. Mən öləm, qan içində boğulan azərbaycanlıları gördükə, qorxurdum. Qan içindən çıxan, qan içindən dirilib gələn azərbaycanlıdan qorxurdum. Nəticədə Qaradağlımı tərک etdim. Bir daha o yerlərə getməyəcəyimə söz verdim..."*

• *S.S.Bablumyan (erməni alimi-arxeoloqu): "Biz Dağlıq Qarabağa girməklə çox şeyi itirdik. Xarici həmfikirlərim qarşısında mənə olan inam xeyli azalıb. Bizi işğalçı kimi tanıyırlar. Bu bizə lazım idi?..". (Bax: Fransa. "Antenn 1" telekanalına verilən müsahibə. 2002. IV.26).*

• *1905-1906-cı illərdə ermənilərin dinc müsəlmanlara qarşı törətdiyi qanlı qırğınlara aid erməni müəlliflərindən A-donun 1907-ci ildə İrəvanda çap edilən "Qafqazda erməni-türk toqquşmaları (1905-1906-cı illər). Sənədli, statistik, topoqrafik izahlarla" əsərində gen-bol faktoloji materiallar vardır. A-do 1905-1906-cı illərdə baş vermiş qırğınlar zamanı Cənubi Qafqazın 7 şəhərinin böyük dağıntılara məruz qaldığını, 12 qəzada 252 kəndin yandırıldığını və viran qoyulduğunu, 100 min ailənin ev-eşiklərindən didərgin düşdüyünü, 10 min nəfərin məhv edildiyini göstərir. A-donun statistik məlumatlarında göstərir ki, 1905-1906-cı illər qırğınları ərəfəsində İrəvan quberniyasında mövcud olmuş 1301 kəndin 959-da, Zəngəzur qəzasında mövcud olmuş 406 kəndin isə 314-də türklər yaşamışlar. Hazırda İrəvan quberniyası və Zəngəzurdə mövcud olmuş 1273 türk kəndindən bu gün, Naxçıvan qəzası istisna olmaqla bütün kəndlər azərbaycanlılardan*

təmizlənməmişdir. Deməli, həmin ərazilərdə 1905-1906-cı illərdən başlayaraq silah gücünə etnik təmizləmə siyasəti həyata keçirilmişdir ki, bu da mahiyyətə soyqırım deməkdir.

• S.Zavaryanın “Qarabağın iqtisadi şəraiti və 1905-1906-cı illər aclığı” əsərindən: “Qarabağın Şuşa qəzasında 12, Cavanşir qəzasında 15, Cəbrayıl qəzasında 5, Zəngəzur qəzasında 43 (cəmi 75 kənd) müsəlman kəndi dağıdılmışdır. Qırğınların qarşısının alınmamasında çar Rusiyasının hakim dairələrinin cinayətkar etinasızlığı və təxribatçı hərəkatlərə baş vurduğunu qeyd edir. “

• Erməni jurnalisti İ.Alibekovun “Yelizavetpolun qanlı günləri cəmiyyətin mühakiməsi qarşısında” əsərində, “Vozrojdenie” qəzetinin 36-39-cu saylarında (1905-ci il) dərc olunmuş “Yelizavetpol qırğınları” başlıqlı məqaləsindən: “Qırğınların əsas səbəbkarı ermənilərdir.”

• O.A.Arutyunyan 1956-cı ildə rus dilində İrəvanda dərc olunmuş “Xatirələr” kitabında daşnakların bu devizlə yaşadıklarını yazır: “Mümkünsə, daha çox müsəlman öldür, talan et, heç kimə rəhm etmə” şüarı altında 1905-ci ildə törətdikləri vəhşiliklərdən bəhs edir. O, daşnakların erməni kəndlərini gəzərək əhalini silahlandırdıklarını, dinc müsəlman əhalisini qırtdıklarını, kəndləri yandırdıklarını, daşnakların silah sarıdan korluq çəkmədiklərini, canişin Vorontsov-Daşkovun xüsusi icazəsi və erməni yepiskopları Xoren və Suren tərəfindən müvəkkil edilmiş şəxslər vasitəsilə təmin edildiklərini faktlarla qeyd edir.

• E.D.Saakyan (professor-tarixçi): “Mən bu gündən “Krunk” təşkilatından da, üzv olduğum “Naxçıvan” icmasından da gedirəm. Bunların heç biri mənim millətimə baş ucalığı gətirmədi. Dağlıq Qarabağı tərk etmək vaxtıdır”. (İran. “Araz” jurnalına verdiyi müsahibədən. 2002.XI.6).

Professor Movses Horenatsi “Ermənistan tarixi” kitabından: “Hər bir türkü doğulduğu gündən ölümə məhkum edin. Onların dirilməsinə imkan verməyin. Çünki dirilən türk bizim üçün fitnələr yaradıb, faciələr törədir” (Yerevan. 1990, səh. 85).

G.X.Markaryan (müasir erməni tarixinin tədqiqatçı): “Ermənistan rəhbərliyi bütöv bir milləti - erməni millətini ölümlə üz-üzə qoydu. Təcili Dağlıq Qarabağdan çıxmalıyıq. O torpaq deyil, cəhənnəmdir”.

* O.Q. Adamyan (erməni tarixçisi): “...Bizim tarixdə sivil millət kimi yaşamağa haqqımız yoxdur. Biz özgə torpaqlarını işğal etmişik...” “Ermənistanın müsəlman və rus kəndlərini onlar odla, qılıncla məhv etdilər... Daşnaq ordusunun başında duran kimlər idi? Aram və Rubendən, Martiros və Pilosadək nadan, talançı, quldur xmbapetlər. Bu ordu silahsız müsəlmanlara divan tutmaqda, dinc əhalini çapıbtalamaqda məharətli və cəsarətli idi...” Aleksandr Myasnikyan. “Seçilmiş əsərləri, səh. 354-365.)

*Papazyan yazır: “Türkiyədə Əbdül Həmidə sui-qəsd daşnaqların inqilabi fəaliyyətlərinin son həddi idi. Bu daşnaqların növbəti qəhrəmanlıqları düşüncəsiz aksiya idi. Başlanmış iş ermənilərə heç bir fayda gətirmədi, məhz uğursuzluq bizim xalqı dəhşətli faciədən qurtardı”.

*1885-ci ildə M.Portakalyan tərəfindən yaradılmış “Armenakan” partiyasının Proqramında deyilirdi: “Yalnız ermənilər bu partiyanın üzvü ola bilərlər. Ali

məqsədə nail olmaq üçün erməni millətçiləri birləşməli, partiya üzvləri silahdan istifadə etməyi öyrənməli, partizan dəstələri düzəltməlidirlər”...

• “Berd xəbərləri” qəzetinin (Kanada) hərbi müxbiri, istifadə olan mayor Suren Vartanyan: “...Berddəki 01261 sayılı hərbi qrup artıq hazır idi ki, Dağlıq Qarabağa yola düşsün. Bu azadlıq mücahidlərinə Argentinadan gələn qızlar da qoşulmuşdu. Bu snayperçi qızların hamısı muzzla tutulmuşdu. Onlar hara gəldiklərini, nə üçün vuruşduqlarını anlamırdılar. Onlar din uğrunda, kilsələrin azadlığı uğrunda vuruşmaq üçün gəlmişdilər. Bu qızların maliyyə xərcləri Kanadada öz işini quran “Erməni Mərkəzi”nə aid idi. Onlar yaxşı vuruşurdular. Mən onların Əsgəranda, Meşəli ərazisindəki döyüşlərinin şahidi oldum. Meşəlidə snayperlərini işə salan bu “Çöl quşları” (qrup özünə bu adı qoymuşdu) 25 nəfərin qətlinə fərman verdi, bu vəhşi qrup heç kəsə aman vermədi.. Mən bütün bunlar haqqında əlavə olaraq Axalkalakidəki “Ermənilərin birlik konfransı”nda məlumat verdim...” (Bax:Gürcüstan. “Cavaxeti xəbərləri” qəzeti. S.Vartanyan. 1991-ci il, 16 oktyabr).

• *Yerevan toksikoloji mərkəzindən 1996-cı il iyulun 14-də Xankəndiyə gələn qrupun başçısı Faina Melikyantsın Ermənistanın müdafiə naziri S.Sarkisyana (169/024-1002-9.1) göndərdiyi məktubdan: “...Xocalı ərazisində apardığımız elmi tədqiqatlar və araşdırmalarımızın nəticələri qənaətbəxş deyil. Əvvəllər Azərbaycanlıların yaşamış olduqları Xocalı ərazisindən əsir götürülən uşaqların təqribən 9 faizinin dalaq və qaraciyərləri sıradan çıxıb. Zəhərli qazlardan istifadə isə uşaqların baş-beyin funksiyasını iflic edib. Xocalıdan əsir götürülən qız uşaqlarının bədənində “L-Z-21A” və “L-Z-19A” vaksinlərini sınaqdan çıxarılib. Nəticədə 4 nəfər 8 yaşlı qız uşağının taleyinə qələm çəkilib. Heç biri sınaqdan sağ çıxa bilməyib.”*

• A.Lalayan: “Ermənistanda daşnak hökuməti özünün 30 aylıq hakimiyyəti dövründə (may 1918 - noyabr 1920) azərbaycanlı əhalinin 60 faizini qırıb.”

• *A.Lalayan: “Andranikin, Amazaspın və başqalarının başçılığı altında daşnak dəstələri türk (azərbaycan) qadınlarının, uşaqlarının, qoca və cavanların məhv edilməsi işində maksimum cəsurluq göstərmişlər. Daşnak dəstələri tərəfindən tutulmuş kəndlər canlı adamlardan təmizlənilib azad edilmiş və eybəcər hala salınmış meyidlərlə dolu xarabalığa çevrilmişdir.” “Revolusionniy Vostok” jurnalı, 1936, № 2-3, səh.36-37*

• S.Şaumyan, ”Bakinskiy raboçi” qəzeti, № 139, 18 iyul 1918-ci il. Radioteleqram. Culfa, xalq qəhrəmanı Andranikə: “Sizin 577 № –li teleqramınızı aldım. Tam mətnini Moskvaya Mərkəzi hökumətə göndərdim. Öz tərəfindən Sizin şəxsinizdə həqiqi xalq qəhrəmanını təbrik edirəm.

• Ermənilərin Qafan, Tatev (Gorus)-Genvaz (Meğri) hərbi qüvvələrinin ümumi komandanı Njdenin əmri: “Qafan-Genvaz-Tatev hərbi hissələrinə ƏMR “Əsgərlər, sabah Gıgı dərəsinə qarşı bizim hücumumuz, səlib müharibəmiz başlayır. Sabah sizin güclü hücumunuz və zərbələrinizdən aqlını itirən düşmən öz kəndlərini buraxıb gedəndə sizi bu gün düşmənlər tərəfindən təhqir olunmuş kilsə və qalalarımızın qədim xarabalıqları salamlayacaqdır. Sabah bu vadidə ayaqlarınızın taqqıltısı, silahlarınızın gurultusu eşidiləcək...Bütün kəndləri yandırın, talan edin, hücum zamanı külli miqdarda dinamit və partlayıcı çəlləklərdən istifadə edin...İrəli, Allah və Davud bəyin qisasçı ruhu bizimlədir.”

• Erməni jurnalist Daud Xeyriyan yazır: "...Martın 2-də ermənilərin "Qafqaz" qrupu (qrup meyitləri yığıb yandırmaqla məşğul idi) 10 nəfərdən çox türk meyitini yığıb Xocalıdan təqribən bir kilometr qərb istiqamətində yandırdı. Sonuncu maşında təqribən 10 yaşında olan bir qız uşağı da gördüm. O, alnından və qollarından yara almışdı. Sir-sifəti göyərmiş bu uşaq hələ ölməmişdi. Aclığa və soyuğa, aldığı yaralara baxmayaraq ölməmişdi. Asta-asta nəfəs alırdı. Ölümə çarpışan bu uşağın gözlərini unuda bilmirəm. Bir azdan onu da "Qafqaz"çıların səyyar ölüm ocaqları"nda yandıracaqdılar. Heysiz- hərəkətsiz uzanmış, dirnaqlarından qan süzülən bu uşaq Tıqranyan çağırılan bir əsgər tolaşlayıb, qalaqlanmış meyitlərin üstünə atdı. Sonra bu insan qalağına od vurdular. Bu zaman elə zənn etdim ki, yanan meyitlərin içərisində kimsə qışqırır. Aman və imdad diləyir. Mən bütün bunlardan sonra daha irəli gedə bilmədim. Amma fikrim var idi ki, o uşaq da görün. Geri qayıtdım. Onlar isə xaç uğrunda döyüşlərini davam etdirirdilər" (Səh. 62-63).

• Erməni tarixçisi Səməd Sərdariniyanın "Arazın hər iki tayında müsəlmanların soyqırımı", "İrəvan müsəlman sakinli şəhər olmuş", "Qarabağ tarixinin gedişində" kitablarından: "Ermənilər 1918-ci ilin əvvəlində İranın Cənubi Azərbaycan vilayətlərində türklər yaşayan Urmiyə şəhərinin abidələrini rus əsgərləri ilə birlikdə yandırıb külə döndərmişdilər. Bir gün ərzində Urmiyədə öldürülənlərin sayı 10 min nəfərə çatmışdı. Bu ağır və çətin günlərdə Urmiyə əhalisinə nə Tehrandan bir kömək gəldi, nə də Təbrizdə oturan Azərbaycan hakimi və vəliəhd Məhəmməd Həsən Mirzədən. Əgər Birinci Dünya müharibəsinin gedişində ruslar Rusiyada yaşayan erməniləri silahlandırmışdılarsa, ingilislər də osmanlıların hücumlarına qarşı Urmiyə və Səlməs xristianlarını (erməniləri və assuriləri) silahlandırmışdılar. Erməni və assurilər Səlməsdən Urmiyəyə hücum etmişdilər. Urmiyədəki ermənilər qonşu azərbaycanlı evlərini talan etmiş, sonra isə evlərə od vurub yandırmışdılar. Ermənilər qocaya, uşağa, qadına rəhm etməmişdilər. Onlar Urmiyədə 500 evə od vurub yandırmışdılar. ...1918-ci ilin may ayında Andranik 5 min nəfərlik silahlı erməni dəstəsi ilə Xoy şəhərinə hücum etmişdi. İyunun 24-də isə şəhəri mühasirəyə alan ermənilər Urmiyədə törətdikləri vəhşilikləri Xoy və Səlməsda da davam etdirmişdilər. Qüvvələrin sayı və hərbi-texniki cəhətdən üstün olan ermənilər Xoya pənah gətirmiş qırx min səlmaslı qaçqının 30 min nəfərini qətlə yetirmişdi. İyun ayının ortalarında osmanlılar iki günlük döyüşdən sonra Səlməsə daxil olmuşdular. Xristianlar (assuri və ermənilər) isə şəhərdən qaçmışdılar. Ermənilərin törətdiyi qırğınlar zamanı Səlməs, Xoy, Urmiyə xarabalığa çevrilmiş, 130 min türk-azərbaycanlı öldürülmüşdü."

• *Levon Panos Dabaşyan*: "Türkiyə tarixində ermənilərə qarşı soyqırımı deyilən bir şey qəti şəkildə olmayıb."

• *E.Aknouni* 1980-ci ildə İstanbulda "Jamanaq" ("Zaman") nəşriyyatının çap etdiyi "Türkiyədəki ermənilər haqqında həqiqət" adlı kitabından: "Osmanlı dövlətində ermənilərdən 29 paşa, 22 nazir, 33 millət vəkili, 7 səfir, 11 baş konsul, 411 yüksək məmur vardı."

• *Stepan Şaumyan*: "10-12 minlik bolşevik "Qafqaz Qırmızı Ordu"sunun şəxsi heyətinin 70 faizi erməni idi. Daşnaksütyun partiyası və Erməni Milli Şurası ilə əlbir hərəkət edən bu ordu 1918-ci il martın 30-da Bakıda türk-müsəlman əhaliyə qarşı həlledici döyüşlərə hər cür hazırlıq görmüşdü və dərhal bütün cəbhə boyu hücumu başladı. 3 günün (30 mart – 1 aprel) qətl-qarətlərində təkcə Bakıda 12 min nəfər müsəlman əhali məhv edildi."

• Ermənistanın indiki prezidenti Serj Sarkisyan demişdi:- “biz azərbaycanlıların inanmadığı bir işi gördük, biz stereotipi dağıtdıq, dinc xalqa qarşı əl qaldırdıq.”

• *Samvel adlı keçmiş erməni əsgərin xatirələrindən:* “Zori Balayan aralıdan olanları izləyirdi. Əsirlər dedilər ki, nə var bunlardır, orda heç nəyləri qalmayıb. Zinət əşyaları, bank kartları, rus pasportları - nələri varsa, yığıb verdilər. Biz kənara çəkildik ki, aralıdan hamısını güllələyək, canımız qurtarsın. Bu vaxt Sarkisyan yaxınlaşdı ki, guya yoxladınızmi hamısını, bax, o qadının qulağında yeri qalıb sırğaların, yaqın udub. Göstəriş verdi ki, əllərini tutun. Biz qadının əllərini tutduq, müqavimət göstərmədi, gücü qalmamışdı. Özü qadının qarnını yardı, əlini salıb sırğaları və üzüyü çıxardı. Sonra avtomatı götürüb əsirləri güllələdi. Onun əyində kürk var idi. O qədər arıq idi ki, hərbi buşlatın yaxalığı onun çiyinlərinə keçirdi. Gözlərində eynək var idi. Başını bəlkə də illər idi ki, qırxdırmamışdı, qara, uzun saçı var idi. Əlinin qanını üstünə silib “bəri verin topladıqlarınızı “ dedi. Sonra yığdıqlarımızı maşınına qoyub uzaqlaşdı. Yadımdadır, avtomobilinin nömrəsi NK 0001 idi”. Bu hadisənin iştirakçısı olan başqa bir erməni yazır: “Ermənilər hadisələrin üçüncü günü meşədə Xocalıdan qaçsa da, getməyə yer tapmayan azərbaycanlılara rast gəlirdi. Qoca, qadın, uşaq olan bu dəstədə artıq son nəfəsini yaşayanlar, donub qalanlar və yaralılar var idi. Bizi görən kimi yalvardılar ki, onları öldürməyək. Biz də dedik ki, zinət əşyalarınızı, pullarınızı bəri verin, sizə dəyməyək. Qadınlardan biri dedi, “nəyimiz var, sizin olsun”. Biz isə dedik ki, burda olanlar onsuz da bizimdir. Xocalıda nə gizlətmisiniz deyın, aparaq oradakı varidatı verin, sizi oradan Ağdama yola salacağıq“. Cəlaləddin Qasimovun “27 ildən sonra” (Bakı, “Nurlan”, 2013) kitabından.

• Erməni jurnalist və publisisti Vaqe Avetyan: “Sizi əmin edirəm ki, əgər nə vaxtsa Ermənistanda qanuni xalq hakimiyyəti olarsa, mənim ölkəm bu cinayətin araşdırılması və azərbaycanlıların qətində əli olan günahkarların məhkəmə qarşısına çıxması üçün əlindən gələni edəcək. İttihamları qəbul etməyə cürəti çatmayan qatillərin öz vətəndaşları ola biləcəyi dünənki soyqırım üçün məhkəmə qarşısına çıxma bilməyən xalqın dünya ictimaiyyətindən yüz il öncə öz əcdadlarının qətlini tanımağı və qatillərin mühakiməsini tələb etməyə mənəvi haqqı yoxdur”.

• Terrorçu Monte Melkonyanın ABŞ-da yaşayan qardaşı Markar Melkonyan tərəfindən 2005-ci ildə yazılmış "Mənim qardaşımın yolu" (ing. My Brother's Road) kitabından: “Monte öz dəstəsi ilə erməni kəndi olan Naqxortidən çıxaraq qarla örtülmüş dağ yamacından Qaradağlı tərəfə düşərkən, kəndin erməni əhalisi onların qarşılılarına çıxıb Qaradağlıya hücum etməmələrini tələb etdilər, onların arasında mübahisə yarandı, sakinlər Qaradağlıya hucumun Naqxortiyə müharibə qətirəcəyini deyirdilər, Monte isə onlara cavab olaraq, artıq çox gec olduğunu və müharibənin artıq qetdiyini dedi...Arabo və Aramonun (erməni silalı dəstələri) əsgərləri 38 nəfər əsiri göstərdilər, əsirlər dərənin içərisində idi, onların arasında qadınlar və əsgərlər var idi. Azərbaycanlı əsirlərdən biri bintlə sarılmış əlindən qumbara çıxararaq onlara nəzarət edən erməninin üstünə atdı, qumbara partlayarkən onun ayaqının bir hissəsini qopardı. Aramo və Arabonun əsgərləri onsuz da əsirlərdən öldürülmüş yoldaşlarının intiqamını almaq istəyirdilər, bundan sonra onlar əsirləri bıçaqlamağa və avtomatla güllələməyə başladılar. Çapıqlı Edo da onlara qoşuldu o bir neçə yaralı əsgərin üstünə benzin tökərək onları atəşə verdi. Monte kənddən aralı olan bu dərəyə gələndə orda yalnız bir taya insan qalıqları var idi...Xocalını 40 nəfərdən ibarət OMON dəstəsi və sayı 60 – 200 arasında olan döyüş təcrübəsi zəif yerli özünümüdafiə dəstəsi qoruyurdu. Monte Xocalıya çatan kimi bir neçə saat əvvəl baş vermiş qırğının bütün məqamlarını və təfərruatlarını bir araya yığmağa çalışırdı. Təxminən gecə saat 11-də 2000 nəfərdən ibarət erməni

silahlıları üç tərəfdən Xocalıya yaxınlaşdılar, bununla onlar yerli əhalini şərqdə yerləşən açıqlığa qaçmağa vadar etdilər. Səhər fevralın 26-da xocalılılar şərqi tərəfdə olan təpəliyin zirvəsinə çatdılar və aşağı hardasa 6 mil məsafədə, Ağdam istiqamətində düşməyə başladılar. Məhz həmin o təciklərin arasında onları ermənlər qarşılayır və insanları güllələyirlər...Arabonun döyüşçüləri bıçaqlarını çıxarıb insanları öldürməyə davam etdilər...Monte Martuniyə sadəcə 22 gün əvvəl gəlmişdi lakin o artıq silahsız, günahsız dinc sakinlərin qanı ilə suvarılmış iki döyüş meydanından keçmişdi (Qaradağlı və Xocalı)...1990-cı ilin noyabrında Keçəl (Arabonun döyüşçüsü) sərhədin o tayndakı kənddən Azərbaycan xalq cəbhəsinin gənc fəalını oğurlayır. Gənc azərbaycanlı Səid Yerevan yaxınlığındakı bir bağ evində divara zəncirlənmiş vəziyyətdə bir ay qaldı. İlin sonunda Keçəl bir neçə yoldaşı və yerli polis zabiti ilə birgə Səidi, Yeraplura yüksəkliyində yerləşən qəbiristanlığa apardı (Yerevan yaxınlığında). Orada onlar Səidi onların ölmüş dostu Xarut adında döyüşçünün məzarı qarşısında diz üstə qoydular. Sonra üç uşaq atası olan Keçəl Səidin boğazını küt bıçaqla kəsməyə başladı. Əvvəl Səid qışqırırdı, lakin sonra qışqırıq inilti ilə avəz olundu. Sonda Ardaq bıçağı Səidin sinəsinə vuraraq buna son qoydu, onlar Səidin qanını dostlarının məzarına axıtdıqdan sonra ordan getdilər.”

• Quba sakinləri qarşısında çıxışlarından birində Amazasp demişdi: "Mən erməni xalqının qəhrəmanıyam və onun maraqlarını qoruyuram. Mənə əmr edilib ki, Xəzər dənizindən Şahdağa qədər bütün müsəlmanları qırım, evlərinizi yerlə yeksan edim."

• RKP Qafqaz Diyar Komitə üzvü A. Mikoyanın Leninə göndərdiyi "Qafqaz Məsələsinə Dair" adlı hesabatından sitat: "Erməni şovinistləri, imperialist müttəfiqlərin və qatı mürtəcə general Denikin dəstəyinə güvənərək Qara dənizdən Aralıq dənizinə qədər yeddi vilayəti də əhatə edən tarixi sərhədlər içərisində (!) "Böyük Ermənistan" qurmaq fikrinə tam bir xəyal olan, cinayətə çevrilmiş bir düşüncəyə qapılmış vəziyyətdədirlər. Bölgədə ermənilərin olmaması və yalnız müsəlmanların burda yaşamaq istəməsi bunları utandırmır. Belə bir cəhənnəmi yaratma, belə bir kabus və təcavüzü həyata keçirmək proqramı, ən yaxşı, ən istedadlı və ən sadıq agentləri kimi gördükləri ermənilərin vasitəsilə Türkiyəni talamaq, müstəmləkə və maliyyə kapitallarını istifadə edəcəkləri bir bölgə halına gətirmək istəyən imperialist müttəfiqlər tərəfindən uğurlu bir şəkildə dəstəklənir." 1919-cu il, 25 dekabr.

• Manuk Abeqyan, tanınmış ədəbiyyatşünas, dilçi, folklorşünas, akademik: "...erməni xalqının kökləri haradadır, buraya necə, nə vaxt, haradan və hansı yollarla gəlib... Bizdə bunun dəqiq və aydın sübutları yoxdur”.

• *Erməni alimi Zaven Korkodyan: "1883-cü ildə Ermənistanın hazırkı paytaxtı İrəvan şəhərinin 18.766 nəfər əhalisinin 15.992 nəfəri, 1866-cı ildə isə 27.246 nəfərindən 23.626 nəfəri, yəni 85,2 % azərbaycanlı olmuşdur”.*

• Livanda yaşayan yazıçı-jurnalist David Xerdiyan Xocalıda ermənilərin Azərbaycan türklərinin başına gətirdikləri müsibətləri "Xaç uğrunda" kitabında fəxrlə xatırlayır. "Xaç uğrunda" kitabının 19-76-cı səhifələrində müəllif yazır: "Səhərin soyuğunda biz Daşbulaq yaxınlığındakı bataqlıqdan keçmək üçün ölülərdən körpü düzəltməli olduq. Mən ölülərin üstünə getmək istəmədim. Bunu görə polkovnik-leytnant Ohanyan mənə işarə etdi ki, qorxmayın. Mən ayağımı 9-11 yaşlı qız meyidinin sinəsinə basıb addımlamağa başladım. Mənim ayaqlarım və şalvarım qan içində idi. Və mən beləcə 1200 meyidin üstündən keçdim. Martın 2-də "Qafflan" erməni qrupu (meyitləri yandırmaqla məşğul olurdu) 2000-ə yaxın alçaq

monqolun (türklərin) cəsədini toplayıb ayrı-ayrı hissələrlə Xocalının 1 km-liyində yandırdı. Axırını yük maşınında mən başından və qollarından yaralanmış təxminən 10 yaşlı bir qız uşağını gördüm. Diqqətlə baxanda gördüm ki, o yavaş-yavaş nəfəs alır. Soyuc, aclıq və ağır yaralanmasına baxmayaraq, o hələ də sağ idi. Ölümlə mübarizə aparan bu uşağın gözlərini mən heç vaxt yaddan çıxarmayacam. Sonra Tiqranyan familiarı bir əsgər onun qulaqlarından tutub artıq üzərinə mazut tökülmüş cəsədlərin içərisinə atdı. Daha sonra onları yandırdılar. Tonqaldan ağlamaq və imdad səsləri gəlirdi".

- Erməni yazıçısı Boryan: "Daşnak komitəsi Rusiyanın imperialist əməllərinə xidmət etmək üçün yaradılmışdır."

- Şamaxının poçt–teleqrafına rəhbərlik edən erməni Ambarsumovun "Milli Erməni Bürosu"nın liderlərindən olan Doktor Zarviqarova məktubundan: "Şamaxıda əhali artıq boşalır. Bir yandan birdən–birə yayılan xəstəliklər, o biri yandan da dəstəməz... müsəlmanların axırına çıxdı. Generalımız Stepan Lalayan yüzdən artıq sağlam hesab etdiyimiz uşağı İrana göndərdi. Erməni ailələrini isə Göyçay–Şamaxı sərhəddində topladıq ki, xəstəliyə tutulmasınlar. Onlara əlavə dərmanlar paylandı..."

- Erməni tarixçisi B.İşxanyan 1916-cı ildə Petroqradda çap etdirdiyi "Qafqaz xalqları" kitabında yazırdı: "Antik dövrdə ermənilərin əsl vətəni olan "böyük Ermənistan" Kiçik Asiyadan, yeni Rusiyadan kənarında yerləşirdi. Tarixçilərin araşdırmalarına görə Fərad çayının yuxarı qolu olan Qaraçay sahilində yaşayan ermənilər artıb çoxalandan sonra torpaq iştahasına düşüblər. Onlar Ağbaba, Çuxur Sədd, Şərur mahallarına sonradan gəliblər. Van gölündən başlayaraq Urmiya, Göyçə gölünə qədər məsafəni işğal ediblər". B.İşxanyan: "Tarixi qədimlik təsəvvürünə görə, ermənilərin Böyük Ermənistan hesab edilən həqiqi vətəni Rusiya hüdudlarından kənarında, daha doğrusu Kiçik Asiyada yerləşir. Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərə gəlinə, onların bir hissəsi aborigen olub, xristian dinini qoruyub saxlayan qədim albanların nəslindəndir. Bir hissəsi təqib və hücumlardan qurtarmaq üçün Azərbaycan torpaqlarında sığınacaq tapan İran və Türkiyə qaçqınlarıdır".

- Erməni alimi Zaven Korkodyan: "1883-cü ildə İrəvan şəhərinin 18.766 nəfər əhalisinin 15.992 nəfəri, 1866-cı ildə isə 27.246 nəfərindən 23.626 nəfəri, yəni 85,2 % azərbaycanlı olmuşdur".

- Erməni tarixçisi Qaraqaşyan: "Erməni xalqının əsli nədir, necə və nə vaxt, haradan və hansı yollarla bu yerlərə gəlmişlər, erməni olmamışdan əvvəl və sonra hansı tayfalarla əlaqədar olmuşlar, onların dilinə və etnik tərkibinə kimlər, necə təsir göstərib?... Bizim əlimizdə bu məsələləri təsdiq edən mötəbər və dəqiq dəlillər yoxdur".

- Akademik Ulubabyan: "Erməni üçün ailə qurmaq vətən qurmaqdı, harada olursa erməni kimi yaşamaq lazımdır, erməni kimi yaşamaq o deməkdir ki, erməni dövlətində yaşamaq deməkdir, hər nəyin varsa, bu işə qurban verməlisən. Erməni harada yaşayırsa, orada izi qalmalıdır, bir tək əlifbanın olması millət üçün dövlətin olmasından dəyərlidir. Erməni əlifbasıyla erməni adını yaz, ermənilik sənin proqramındı, proqramını da özünə götür, yerə qoyma, o, sənin silahındır. Türk kimi yaşamaq məcburiyyətində qalsan belə, ermənisən, erməni olduğunu bil".

- Anastas Mikoyanın 22.05.1919-də Leninə yazdığı məktubdan: "Erməni hökumətinin daşnak agentləri Qarabağı Ermənistana birləşdirməyə çalışırlar. Bu,

Qarabağ əhalisinin Bakıdakı həyat mənbəyindən məhrum olmaq, heç zaman heç nə ilə əlaqəsi olmayan İrəvanla bağlanmaq deməkdir. Erməni kəndliləri 5-ci qurultayda Azərbaycanı tanımağı və ona birləşməyi qərara aldılar”.

• A.Astvasatryan: “Azərbaycanla qonşu olmaq Ermənistan üçün başdan-başa bədbəxtlik idi. O ölkə öz milli və siyasi istəklərinə çatmaq, öz tələbləri baxımından Ermənistan respublikası üçün ölümcül təhlükə idi . Zaqafqaziyada erməni və tatar xalqları mənafeyini barışdırmaq mümkün deyil , çünki bu xalqlar öz daxili və xarici siyasətləri ilə barışmaz düşmənlər kimi qarşı-qarşıya durmuşlar”.

• Torqom Stepanyan , yazıçı: “Dünya ictimaiyyəti qarşısında məmnunluqla ifadə edə bilərik ki , biz ermənilər yüz illər boyunca türklərlə qardaş kimi yaşamışıq. Adət-ənənələrimiz, yeməklərimiz ,mahnılarımız baxımından bir-birimizə o qədər qaynayıb qarışmışıq ki, sanki bir cəmiyyət olmuşduq. Türk-erməni qardaşlığı XI əsrdən başlanır.1064-cü ildə bizanslılar erməniləri qırıb çatmaq istəyəndə biz türklərin himayəsinə sığındıq, türklər bizi qorudular... Reallıq budur ki, biz burada Türkiyədə kilsə və məktəblərimizdə hər cür mənasız kinlərdən uzaq, azad bir cəmiyyətdə yaşayırdıq”.

• Levon Dobbəqyan, jurnalist: “Biz ermənilər din qardaşlarımız olan xristianların zəhərli vədlərinə inanaraq böyük türk dövlətinə qarşı üsyan etdik , daha doğrusu vətənə xəyanət etdik...Unutmayaq ki , türklərin düşmənləri bizim də düşmənimizdir”.

• Erməni akademiki Manuk Abeqyan: “Erməni dili hibrit (calaq) dildir. O biri yandan erməni qəbiləsi də hibritdir. Onları Urartu və başqa qonşular assimilyasiya etmişdir”.

• Tarixçi K.Patkanyanın "Yaxın Asiya tarixində Van yazıçılarının rolu" kitabından: "Ermənistan heç bir zaman bəşər tarixində xüsusi rol oynamamışdı. "Böyük Ermənistan" ermənilərin yayılıb səpələndikləri bir regionun coğrafi adıdır".

• Qaregin Njdenin xatirələrindən: “1919-cu ildə italyanlar faşizmi yaratdılar. Amma istəklərinə nail ola bilmədilər. 1923-cü ildə nasizm yarandı və 1933-cü ildə isə hakimiyyətə gəldi. Faşizm istəyinə çata bilmədi. Ermənilərin də bir siyasi kursu var. Bu siyasi kursun uğur qazanması üçün, dünyadakı bütün türklər məhv edilməlidir. Hər bir erməni ömrünün sonuna qədər türklərə nifrət ruhunda tərbiyə olunmalıdır. Və bu nifrət bütün türklərin məhv edilməsinə yönəlməlidir”.

• Zori Balayanın “Ocaq” kitabından: “1828-ci ildə məşhur “Türkmənçay” müqaviləsi olmasaydı, Qriboyedov və Abovyan olmasaydı, rus əsgərləri olmasaydı, bu gün müasir kənd və şəhərlərə çevrilən yüzlərlə yeni yaradılan erməni ocaqları olmayacaqdı”.

• Amerikalı erməni yazıçısı L.Z. Sürməliyanın “Xanımlar və cənablar, müraciətim sizədir” kitabından: “Dünya ictimaiyyəti qarşısında məmnunluqla ifadə edə bilərik ki , biz ermənilər yüz illər boyunca türklərlə qardaş kimi yaşamışıq. Adət-ənənələrimiz, yeməklərimiz ,mahnılarımız baxımından bir-birimizə o qədər qaynayıb qarışmışıq ki, sanki bir cəmiyyət olmuşduq. Türk-erməni qardaşlığı XI əsrdən başlanır.1064-cü ildə bizanslılar erməniləri qırıb çatmaq istəyəndə biz türklərin himayəsinə sığındıq, türklər bizi qorudular... Reallıq budur ki, biz burada Türkiyədə kilsə və məktəblərimizdə hər cür mənasız kinlərdən uzaq, azad bir cəmiyyətdə yaşayırdıq”.

- Torqom Stepanyan, yazıçı: “Daşnak nümayəndələri ətraflarına çoxlu könüllü silahlı dəstələr yığaraq müharibə gedən türk ərazilərində qadın, uşaq, qoca və əlilləri amansızcasına doğrayıb töküdürlər”.
- A.Lalayan 1918-20-ci illərdəki qırğınlar haqqında: “Biz ermənilər din qardaşlarımız olan xristianların zəhərli vədlərinə inanaraq böyük türk dövlətinə qarşı üsyan etdik, daha doğrusu vətənə xəyanət etdik. Unutmayaq ki, türklərin düşmənləri bizim də düşmənimizdir”.
- Levon Dobbəğyan, jurnalist: “Ara bir az sakitləşsən kimi Şuşanı yenə gördüm. Şəhərin türk məhəlləsində daş-kəsək yığınlarından başqa bir şey qalmamışdı. Bütün evlər yandırılmış, onların sahibləri isə öldürülmüşdü. Eyni hal Xankəndindəki türk məhəlləsinin də başına gətirilmişdi... Bakıda ermənilər ingilislərin yardımını ilə bu böyük neft şəhərini ələ keçirdilər və şəhərin türk əhalisindən 25.000 nəfərini qırdılar”.
- Ohanes Apresyan, “İnsanlar belədir. 1918-1922-ci illər Azərbaycan hadisələri bir erməninin xatirələrində”n: “24 aprel Beyrutdakı erməni kilsəsi tərəfindən genosid günü kimi elan edilməsi hamımızı dərin kədərə qərq etdi. Çox yaxın bir keçmişdə Türkiyənin xarici işlər naziri Qabriel Noradunkyan deyildimi? İmperiya dövründə maliyyə və xəzinə naziri Hakop paşa deyildimi? Poçt və teleqraf naziri Oskan əfəndi deyildimi?...Ey qafillər, siz hansı keçmişdən danışırırsınız? Biz hansı keçmişə unutmuşuq? Keçmişdə heç bir soyqırım hadisəsi olmayıb. Dövlətin qanunlarına qarşı çıxan bütün vətəndaşlar kimi ermənilərə o zaman qanunlara uyğun olaraq bəzi cəzalar verilmişdir, vəssalam !”
- Hakop Keşişyan, tacir: “Daşnaklar Şərqi işğal etməklə qabağa düşüb rus burjuaziyasına yol açır, onun proqramını həyata keçirir, onun yanında əsl buyruqqu rolunda çıxış edirdilər”.
- B. Ananikyan “Daşnaksütyun ideyasının iflası” kitabından: “Mən ermənilərin yaşadığı bir çox yerləri gəzmişəm. Daim xalis erməniyə aid olan bir şey duymağa çalışmışam. Təəssüf ki, bu arzum indiyə qədər yerinə yetməyib”.
- M. Nalbəndyan: “Erməni soy adlarının yalnız 26,3 faizi orijinal erməni dilindən yaranmışdır. Qalan ad və soyadların 194-ü fars, 113-ü türk, 111-i ərəb, 60-ı yunan, 54-ü yəhudi, 44-ü də digər dillərdən götürülmüşdür...Erməni dilində 4200-dən çox türk sözü vardır. Türk, fars, ərəb, assur-babil, yunan, gürcü və həmçinin təmiz hind-avropa mənşəli sözlər çıxıldıqdan sonra erməni dilində ermənilərə aid olan beş minədək söz qalır”.
- R.A.Açaryan: *“Ermənistanda olan 2310 kəndin iki mindən çoxunda Azərbaycanlılar yaşayırdı. XIX əsrin əvvəllərində İrəvanda yaşayan 10 000 nəfər əhalinin 7000 nəfəri Azərbaycanlı idi. 49 bəy, sultan, məlikdən 41-i Azərbaycanlı idi.”*
- Erməni yazıçısı M.Şaqinyanın ermənilərə müraciəti: "Siz bələkdəki körpənizə mütləq bildirin ki, türk onun düşmənidir. Onların ərazisində torpaqlarımız var".
- Şairə Silva Kaputikyanın televiziya ilə müraciətindən: "böyük Ermənistan" yaratmaq üçün türkü son nəfərə kimi qırmalısan,...türk öldürməyən erməni bizdən deyildir." "Sən türk öldürməkdən həmişə qürur duymalısan".O, ədəbi qəhrəmanı Aşota həsr etdiyi əsərdə yazırdı: "Mənim qılıncımdan türk qanı axıb töküləndə, mən onu tapdayanda rahat olacağam".

• Artunyan: "Türk öldürməyən erməni öz əli ilə özünü öldürsün."

• Zori Balayan: "Mən komandir A.Ter-Tedovoyandan soruşdum ki, Şuşaya biz nə vaxt girə biləcəyik? –Komandir dedi ki, siz sualı düzgün qoymursunuz. Məndən soruşun ki, Şuşanı almaq üçün sənə nə lazımdır? Onda belə cavab verərəm, 400 ton yanacaq və 1000 ədəd raket. Bunları əldə etdikdən sonra mən sizə Şuşanın dəqiq alınması tarixini deyə bilərəm".

• *Erməni tarixçisi Gevorq Aslanın "Ermənistan və ermənilər" (1914 il) əsərindən: "Ermənilərdə dövlətçilik olmamışdır. Onlarda Vətən hissi yoxdur və siyasi tellərlə bağlı deyillər. Erməni vətənpərvərliyi yalnız yaşadıkları yeri ilə bağlıdır. Müasir Ermənistanın ərazisi ermənilərə deyil, azərbaycanlılara məxsusdur. Məhz bu səbəbdəndir ki, böyük Ermənistan ərazisində olan coğrafi adların əsas hissəsi azərbaycanlılara məxsusdur."*

• Erməni publisisti Vahe Avetyan özünün Facebook səhifəsində yazır: "Əziz qonşularımız, azərbaycanlılar. Mən Xocalıda yüzlərlə insanın soyqırımı məruz qalmasında ermənilərin də iştirak etdiyinə görə sizdən üzr istəyirəm. Sizi inandırırım ki, nə mən, nə dostlarımı və nə də yaxınlarımı qatil, adamyeyən və sadist kimi yetişdiriblər. Əmin olun ki, Ermənistanda nə vaxtsa qanuni xalq respublikası qurulsa, o vaxt mənim ölkəm bu cinayətin araşdırılması üçün mümkün olan hər şeyi edəcək və bu işdə əli olanların hamısı mühakimə olunacaq. Mən düşünürəm ki, dünən törətdiyi genosidi boynuna almayan və haqq qarşısına çıxmağa mənliyi və cürəti çatmayan bir xalqın yüz illər əvvəl ata-babalarının başına gətirilən genosidə görə dünyadan ədalət tələb etməyə mənəvi haqqı çatmır".

• Amazasp: "Hər bir müsəlman düşməndir, yalnız ona görə ki, o, müsəlmandır."

• 1918-ci ilin may ayında qurulan Ermənistan Respublikasının 1919-cu ilin avqustuna qədər ilk baş naziri olmuş Ovanes Kaçaznunun 1923-cü ildə qurucusu və liderlərindən biri olduğu Daşnaksutyun partiyasının qurultayına təqdim etdiyi 128 səhifəlik hesabatından: "Könüllü silahlı birliklər yaratdıq, Türkiyə hələ savaşa tərəflərdən birinə qoşulmadığı dövrdə erməni inqilabçı daşnaksutyun partiyasının rəhbərliyi altında yaradılan silahlı dəstələrlə hərbi əməliyyatlar həyata keçirdik, barışı sabotaj etdik, çox yerdə türklərə qarşı üsyan qaldırdıq, sülhü sabotaj etmək üçün döyüştük də, türklərin düşməni olan Antanta Dövlətlərinin şəhərciyində yerləşdik. Türkiyədən "Dənizdən dənizə Ermənistan" tələb etdik. Antanta Dövlətlərinin ordularını Türkiyəyə göndərmələrini və hakimiyyətimizi təmin etmələri üçün Avropa və Amerikaya rəsmi müraciətlər etdik. Nəhayət o da var ki, var olduğumuz müddətdə fasiləsiz olaraq türklərlə döyüştük. Hərəkətimizin əsasında Antanta Dövlətlərinin bizə vəd etdiyi böyük Ermənistan xəyalı dururdu. Amma biz heç bir zaman dövlət ola bilmədik. Türkiyə Ermənistanı deyə bir dövlətin xəyalından kənar olmadığı gerçəyini bilmədik. Türkiyədə milli şüur və özünü müdafiə instinkti oyanmışdı. Yeni gənc və milliyətpərvər duyğularla hərəkət edən bir nəsil ortaya çıxaraq, Anadoluda öz ordusunu yenidən təşkil etməyə başlamışdı. 1918-ci illərdə imperialistlərə qarşı döyüşlərində təxribata uğrayan türklər, müqavimət göstərərək iki il içərisində təkrar özlərinə gəldilər. Çox keçmədən sınırlarımıza hərbi əməliyyatlar başladığında, türklər bizimlə bir araya gəlməyi və danışıqlara başlaması təklif etdilər. Biz isə onların bu təklifini geri çevirdik. Bizim bu dövrdə sülhdən imtina etməyimiz və silahlanmamız böyük bir səhv idi. 1915-ci ilin yaz və payız dövründə Türkiyə erməniləri zəruri bir Tehcir-Köç qanunu qəbul etdi. Köç doğru və lazımlı idi.

Gerçəkləri görə bilmədik, hadisələrin səbəbi bizik. Türklər nə etdiklərini bilirdilər və bu gün peşmanlıq eşitmələrini tələb edəcək bir xüsus yoxdur. Bu üsul ən qəti və uyğun olanı idi.

Hirslilik və qorxu içində olan biz ermənilər, “günahkar” axtarırdıq və bu günahkarı rus hökuməti və onun alçaq siyasəti olaraq təyin etdik. Biz ermənilər qeydsiz şərtsiz Rusiyaya yönəlmiş durumdaydıq. Hər hansı bir səbəb yoxkən zəfər havasına qapılmışdıq. Sədaqətimizin, işlərimizin və yardımlarımızın qarşılığında Çar hökumətinin Ermənistanın müstəqilliyini bizə hədiyyə edəcəyindən əmin idik. Rus hökumətinə qarşı dünənki inancımız nə cür kor-koranə və təməlsizsə, bugünkü suçlamalarımız da o cür kor-koranə və əsassızdı. Siyasi bir partiya (Daşnaksutyun) olaraq biz, məsələmizin rusları maraqlandırmadığını və onların lazım olanda cəsədlərimizi tapdalayaraq keçib gedə biləcəyini unutmuşduq. Şikayət etmək və fəlakətlərimizin səbəblərini öz xaricimizdə axtarmaq bizim xəstəlik halını almış milli psixologiyamızdır, xarakterik xüsusiyyətimizdir”. Kaçaznuninin, qurucusu və lideri olduğu Daşnaksutyun Partiyası üçün hesabatının sonunda söylədiyi cümlələr düşündürücüdür: "Daşnak Partiyasının artıq edəcəyi bir şey yoxdur... Bəli, mən intiharı təklif edirəm, Partiya özünü buraxmalıdır."

- Daşnak komandiri Vahram öz "qoçaqlığı" barədə yazırdı: "Mən heç nəyi nəzərə almadan türkləri qırdım. Lakin bəzən gülləyə heyfim gəlirdi. Bu itlərə qarşı ən yaxşı üsul odur ki, döyüşdən sonra salamat qalanların hamısını su quyusuna doldurub üstünə ağır daşlar atasan. Belə də etdim. Bütün qadınları, uşaqları quyuya doldurub üstünə ağır daşlar tökdüm. Uzun müddət bu daşların altından onların iniltisini eşitdikcə şadlığımndan nə edəcəyimi bilmirdim".

- Stepan Lalayanın dəstəsində olan “Uçitel Qriqoryan” adlı erməni əsgəri komandirinə bu məktubu yazan günün səhəri artıq həyatda yox idi: “Mən daha Şamaxıda qala bilmirəm. Bunları görməyə dözə bilmirəm, mənə verdiyiniz silahı özünüzə qaytarıb geri dönürəm...”

- “Böyük Ermənistan” ideoloqlarından və “Qnşaq”ın liderlərindən biri Q.Kafyants: “Tarixə nəzər salanda aydın görürsən ki, lap əvvəldən biz erməniləri təhrik edən çar mütləqiyyəti və rus patriarxlığı olmuşdur.”

- Ermənistan SSR Elmlər Akademiyasının ilk prezidenti İ.Orbeli: “İndiki Dağlıq Qarabağ orta əsrlər Albaniyasının bir hissəsi olmuş, sonradan erməni feodalları tərəfindən zəbt edilmişdir.”

- Tanınmış erməni yazıçısı və ictimai xadimi Vaqe Avetyan: “Respublika Partiyasının qurucusu, sovetlər dönəminin dissidenti və siyasi məhbusu Aşot Navasardyanın şəxsən mənə və yanımdakı bir çoxlarına 1985-ci ildə nələr danışdıqları haqda bilmək haqqına malikdirlər. Həmin il “zon”da ona bir çekist deyib ki, tezliklə hamını evə buraxacaqlar, Kremldə Qarabağ məsələsi artıq ermənilərin xeyrinə həll olunub, sizə yalnız evə gedib Qarabağ hərəkətinə başlamaq qalır ki, hakimiyyət sizin “tələblərinizə cavab olaraq” Qarabağı sizə qaytarsın. Azərbaycanlıların hüququ var bilsinlər ki, çekistlər belə informasiyaları türmələrdə bütün erməni siyasi məhbuslarına çatdırmışdılar və evə döndükdən sonra onların toplanışı olmuş, orada yekdilliklə qərara alınmışdı ki, əgər KQB Qarabağ hərəkəti istəyirsə, o zaman erməni dissidentləri hər şeyi eləməlidirlər ki, bu, baş verməsin. Azərbaycanlıların hüququ var bilsinlər ki, bizim öz müqəddəratı təyinetmə uğrunda hərəkət liderimiz İrəvanda mitinqdə çıxış edərək Sumqayıtdakı qətləmə görə azərbaycanlıların yox, Kremlin məsuliyyət daşdığını söyləyib, onu da deyib ki, kim ki Qarabağı bir sovet türməsindən digər sovet türməsinə köçürmək

istəyir, o, Kreml çekistlərinə xidmət edir. Azərbaycanlıların hüququ var bilsinlər ki, bizim müstəqillik uğrunda liderimizi bundan sonra ölkədən deportasiya ediblər, boşluğu Qarabağ Komitəsi ilə doldurublar, müstəqillik və demokratiya uğrunda mübarizləri isə terrorla qətlə yetiriblər, ölkədən sürgün ediblər və 20 il ərzində hər vaxtlə məhv eləməyə çalışıblar...Mən o günü görürəm - o gün ki, biz öz milli bayraqlarımızı Kremlin xarabalıqları üzərində böyür-böyürə qaldırıb imperiyanı Qarabağa görə cəzalandıracaq, bir çox başqa şeyləri edəcəyik”.

• Bu məktub Türklərin əsrlərlə “Milleti-Sadıka” dediyi bir erməniyə aiddir. Onun adı Artin PENİK. Bu isə onun həyat tarixçəsidir.

ASALA terror örgütü 1970-ci illərdən etibarən Türkiyə dışında 21 ölkənin 38 şəhərində 39 silahlı, 70 bombalı, biri də işğal şəklində olmaqla 110 terror olayı gerçəkləşdirmişdir. Bu saldırlarda Türkiyənin 42 diplomatı həyatını itirmişdir. ASALA-nın Türkiyədəki ilk terror aktı 1982-ci ilin 7 avqustunda Ankara Esenboğa Hava limanında gerçəkləşdirdiyi bombalı saldırlı olmuşdur. Saldırlı sonucunda 9 kişi həyatını itirmiş, 72 kişi yaralanmışdır. Erməni əsilli türk vətəndaşı Artin PENİKin adı bu olaydan 4 gün sonra eşidildi. O, türk vətəndaşı bir erməni olaraq, ASALAnın etdiklərinə dayanmamış, Taksim meydanında üstünə benzın tökərək özünü yandırmışdır. Ağır yanıqlarla xəstəxanaya qaldırıldığında, ASALAnın terror aktlarını protesto etmək üçün belə etdiyini demiş, əsil məqsədinin Fransız Konsulluğu önündə özündə yandırmaq olduğunu, fəqət Atatürkün abidəsi hüzurunda ölmək istədiyini, bu nədənlə özünü Taksimdə yandırdığını bildirmişdir. Müalicə altındaykən 15 avqust 1982-ci ildə vəfat etmiş, 18 avqustda Məryəm Ana Kilsəsindəki törənin ardından cənazəsi “Balıklı Ermeni Mezarlığı”nda dəfn edilmişdir.

ASALA-nın terror aktlarını etiraz üçün özünü yandıran Artin PENS, aksiyanı reallaşdırmadan əvvəl qoyduğu məktubda bunları deyir: "Bax, burada patriarx və bütün Türkiyə erməniləri adından sizlərə etiraz edir və özümü yandırırım.

Siz ASALA qatilləri! Günahkar insanları öldürərək heç bir şey əldə edə bilməzsiniz. Siz imperialistlər tərəfindən aldadılmışsınız. Tarix sizə çox yanlış qandırılmış. Yüz minlərlə insan imperialistlərin hiylə oyunları nəticəsində həyatını itirdi. Bunu ağılınıza yazın! Sizi yanlış istiqamətləndirirlər. İndi orada, burada minlərlə erməni dağınıq olaraq yaşayır. Onlarıdamı cəzalandırmaq istəyirsiniz? Amma heç vaxt bunu edə bilməyəcəksiniz. Biz türklərlə qardaşca yaşadığımız həyatımıza davam etmək istəyirik. Amma, siz mərhəmətsiz bir şəkildə günahsız insanları öldürməyə davam edirsiniz. Allah adına sizləri əmin edirəm ki, yox ediləcəksiniz!

Mənim bildiyim qədər ermənilər cəsarətli insanlardır və heç vaxt günahsız insanları arxadan vurmazlar. Sizi heç vaxt erməni olaraq görmürük. Sizi lənətləyirik. Sən, keçmiş Fransa Prezidenti Giscard Estaing, biz ermənilər səni də lənətləyirik. Əgər onların rəylərini almaq üçün etdiklərinə bəraət qazandırmasa idin, Asalalılar o qədər aqressiv olmazdılar.

Daha yazacaq çox şeyim var, amma yazma səbəbim yoxdur.

Zamanında türk milləti sizi cəzalandıracaqdır. Bu günə qədər vəfat edənlərə Tanrıdan rəhmət diləyirəm, ailələrinə də səbr.

Allah Türk vətəndaşlarıma səbr ehsan eylə. Əlvida"!

(Artın PENİK, Intervyu, 1982)

<https://www.youtube.com/watch?v=wGXvUkpYoFc/>).

*Ermənistan Prezidenti Serj Sarkisyanın tələbə-gənclərlə görüşündə çıxışından: “Biz üstümüzə düşən missiyanı yerinə yetirdik. Ermənistan türksüzləşdi, Dağlıq

Qarabağ tamamilə ələ keçirildi. Yerdə qalanlarını da siz həll etməlisiniz. Bu da sizin borcunuzdur...”

- Karnegi Fondunun saytında Tomas de Vaalın yerləşdirdiyi müsahibədə Serj Sarkisyan söyləyib: "Xocalıya qədər azərbaycanlılar bizimlə, sadəcə, zarafat etdiklərini düşünürdülər. Azərbaycanlılar ələ bilirdilər ki, ermənilər dinc əhaliyə əl qaldıra bilməyən insanlardır. Bütün bu düşüncələri dəyişmək lazım idi. Belə də oldu...Xeyr, mən etdiklərim üçün təəssüflənmirəm. Ona görə ki, bu cür sarsıntılar, hətta minlərlə adam qırılsa belə, zəruridir."

27 may 1915-ci il tarixli Tercih (Köç) Qanunu:

1. Nəqli lazım olanlar gedəcəkləri yerlərə qədər rifah içərisində daşınacaqdır.
  2. Yollarda istirahətləri, can və mal təhlükəsizlikləri qorunacaqdır.
  3. Getdikləri yerlərdə qəti yerləşdirilmələrinə qədər özlərinə köçkün vəsaitindən dolanışıqlarını təmin etmək üçün yardım ediləcəkdir.
  4. Keçmiş maliyyə vəziyyətlərinə uyğun olaraq özlərinə mal və ərazi paylanılacaqdır.
  5. Hökumət tərəfindən ev tikiləcəkdir.
  6. Ciftçi-fermerlərə toxumlar, əvvəlcə sənətkar olanlara peşələri ilə bağlı alətlər paylanılacaqdır.
  7. Tərk etdikləri mallarından geridə qalanlar özlərinə veriləcək, bu olmadığı təqdirdə, bunların qarşılığı pul kimi ödəniləcəkdir.
  8. Boşaldılan şəhər və qəsəbələrdə yerləşən ermənilərə məxsus daşınmaz malların siyahıyaalması keçiriləcək, bunların cinsləri və qiymətləri, miqdarları müəyyən edilərək köçənlərə veriləcəkdir.
  9. Köçənlərin istifadə etməyəcəkləri mallar, yəni zeytunlik, bağ, portağal bağları, dükan, fabrik, anbar kimi gəlir gətirəcək daşınmaz mallar, artımı ilə satılacaq və ya icarəyə götürüləcək, bu gəlirlər uyğun bir şəkildə didərgin düşən ilk sahiblərinə veriləcəkdir.
- Osmanlı Daxili İşlər Nazirliyi 28 may 1915-ci ildə didərgin düşənlərin saxlanmaları, yedirilib içmələri ilə bağlı məqamları özündə ehtiva əhatəli bir təlimat hazırlayıb təsdiq edib icraya yönəlmişdir. Bunun bəzi bəndlərini sadalayaq.
- Nəqli lazım olan xalqın göçürülməsi işi yerli idarə məmurlarının səlahiyyətinə aiddir. Köçürülənlər, bütün heyvan və daşına bilən mallarını özləri ilə bərabər apara bilər.
- Köç zamanı qaçqınların can, mal təhlükəsizlik, yedirilmə və istirahətlərinin təmin edilməsindən, keçid yollarındakı məmurlar məsuliyyət daşıyırlar. Bu mövzuda meydana gələcək çatışmazlıqların aradan qaldırılmasına müvafiq olaraq bütün vəzifəli məsuliyyət daşıyacaqlar.
- Köç sonunda köçənlər sağlaməyə, təsərrüfatla məşğul olmağa əlverişli kənd və şəhər evlərinə yerləşdiriləcəklər.
- Yeni məskunlaşma bölgəsində köçkünlərə veriləcək ərazi yoxdursa, dövlət maliyyə və fermalarından istifadə ediləcəkdir.
- Yaşayış ərazisinə köçənə qədər, möhtac vəziyyətdə olanlara uyğun miqdarda hökumət yardımı təmin olunacaqdır.
- Kənd təsərrüfatı ilə məşğul olanlardan və sənətkarlardan ehtiyac olanlara uyğun miqdarda vasitə və yaxud kapital veriləcəkdir.

ERMƏNİLİK

Tərtibçidən:

Hörmətli Oxucu!

Gördüyünüz kimi, diqqətinizə təqdim olunan bu kitabda saxta “erməni soyqırımı” haqqında “danışanlar” rus, ingilis, fransız, alman, yəhudi, amerikan, malakan, moldovan, gürcü...ən çox da ermənilərin özləridir. “Erməni soyqırımı” iddialarının əsassızlığına dəlil-sübutlarla şahidlik edənlərin heç biri müsəlman, türk-azərbaycanlı deyil. 100 ildən çoxdur ki, ermənilərə hərbi-siyasi, maddi-mənəvi himayədarlıq edən dövlət və millətlərin təmsilçiləridir. Müxtəlif mənbələrdən toplanmış sənədlərdə soyqırımın obyektinə də, subyektinə də aydın görünür; soyqırımı törədənlər böyük güclərin əlində hər zaman iyrənc vasitəyə, zopaya çevrilmiş ermənilər, soyqırıma məruz qalanlar türklərdir. Əsl həqiqətlərin aşkara çıxarılması, həm də erməniyin mahiyyətinin, iç üzünün açıq-aydın görünməsi üçün bu kiçik həcmli kitab da kifayətdir.

Kitabın adından da görünür ki, söhbət vahid türk millətinə qarşı törədilən və hələ də davam edən cinayətdən-soyqırımdan gedir. Anadoluda, Qafqazda, bu günkü İranda, Orta Asiyada çar Rusiyasının müsəlman türklərə qarşı həyata keçirdiyi işğalçılıq və soyqırımı siyasətinin qarçılarından olan Rusiyanın İranda ilk fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Aleksandr Qriboyedov Peterburqa göndərdiyi hesabatda yazırdı: “... *bu millət birdir və hamısı özünü türk sayır. Azərbaycanı ya biz bütövlükdə işğal etməliyik, ya da parçalayıb Arazdan şimalda yaşayanlara “Oğuz” və ya “Tatar” adı qoymaqla onlara bir-biri ilə ayrı-seçkiliyi təbliğ etməliyik*”. Biz də ayrı-seçkilik qoymadan kitabı “türk” soy-kökümüzün adında birləşdirdik.

Sözdə “erməni soyqırımı”nın saxtılığını hamıdan, hər kəsdən yaxşı ermənilərin özləri bilirlər. Həm Azərbaycan, həm də Osmanlı arxivləri açıqdır. Dəfələrlə Türkiyə Prezidenti və Başbakanının elan etdiklərinə baxmayaraq, heç bir erməni və onlara havadarlıq edən ölkələrin tarixçiləri bu arxivlərə baş vurmaq həvəsinə düşməyiblər. Çünki yaxşı bilirlər ki, onlar görmək istədiklərini tapa bilməyəcəklər, ona görə nəinki Türkiyə, heç başqa ölkələrdəki arxivlərdə də araşdırmalara ehtiyac belə qalmır! Olmayan şeyi necə tapmaq olar ki?! Türkiyə prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan martın 19-da Çanakkala savaşının 100 illiyinə həsr olunmuş törəndə bir daha bəyan etdi: “*Ey erməni diasporu, ey Ermənistan rəhbərliyi, gəlin, buyurun, bu, bizim arxivlərimiz. Sizin nə qədər sənədiniz var? Çıxarın sənədlərinizi, tarixçilərinizi, danışsınlar.*” Bu yerdə amerikalı alim Səmyuel A.Uimzin sözləri yada düşür: “*Mən nə azərbaycanlı deyiləm, nə gürcü deyiləm və türk də deyiləm. Mən - amerikalıyam. Mən 1686-cı ildə Amerikaya gəlib çatan ilk şotlandların nəslindənəm. Mən şotland amerikalısıyam. Mən cənubluyam. Bütün həyatım boyu baptistəm və Amerikaya vergi ödəyirəm. Mən bu kitabı London, Moskva və İstanbuldakı araşdırmalarımın yekunu kimi yazmışam. Ermənistan da Vaşinqton, Paris, Roma kimi elmi tədqiqat işlərinin, araşdırmalarımın aparılmasına kömək edə bilərdi. Lakin onların arxivləri dünya ictimaiyyətinin üzünə qapalıdır.*”

Bir yandan sülhün, barışın, demokratiya və insan haqları, xalqların qardaşlığı şüarı ilə hümanist görünmək istəyən böyük dövlətlər, digər yandan uydurduqları “soyqırım” yalanı üzərindən bir əsrdən ki, türk-erməni münasibətlərini gərginləşdirmək üçün mümkün olan hər şeyi edirlər. Çoxəsrlik xaçlı yürüşlərinin boşa çıxdığını, qazanmaq əvəzinə itirdiklərini hələ də sinirə bilməyən böyük dövlətlərin erməni terrorçu dəstələri ilə baş-başa hərəkət etmələri göstərir ki, məqsəd xalqları qardaşlaşdırmaq, ya da tarixin aydınladılması deyil, əsas olan türk düşmənliliyi və türk vətəninə göz dikməkdir. 100 illik erməni yalanının da səbəbi budur!

Müasir Türkiyə Cühuriyyətinin qurucusu Mustafə Kamal Paşa Atatürk, 26 fevral 1921-ci ildə Amerikalı jurnalist Clancey K. Streitin sualına cavab verərək, erməni deportasiyasına dair bu tarixi həqiqətləri dilə gətirərək demişdi:- “*Rus ordusu 1915-ci ildə bizə qarşı böyük hücumunu*

başladığı bir vaxtda o zaman çarın xidmətində olan Daşnak Komitəsi, hərbi hissələrimizin arxasında yerləşən erməni əhalisini üsyana təhrik etmişdi. Düşmənin sayı və döyüş ehtiyatının çoxluğu qarşısında geri çəkilməyə məcbur olduğumuz üçün özümüzü daim iki od arasında qalmış kimi görürdük. Dağılmış və çox sayda yaralı olan dəstələrimiz ermənilər tərəfindən amansız şəkildə qətlə yetirilir, geridəki körpülər və yollar darmadağın edilir və türk kəndlərində qanlı terrorlar davam etdirilirdi. Bu cinayətləri işləyənlərin cərgələrinə əli silah tutan bütün ermənilər qoşulmuşdu". Böyük Öndər erməni deportasiyası və erməni dəstələrinin törətdikləri qırğınlar barədə fikirlərini də bu sözlərlə dilə gətirmişdi: "İngilislərin sülh zamanında və hərbi sahəsindən uzaq olaraq İrlandiyaya rəva gördüyü rəftara demək olar ki, biganə şəkildə baxan dünya birliyi, erməni əhalisinin deportasiyası barədə məcbur qalaraq aldığı qərar üçün bizə qarşı haqlı bir ittiham irəli sürə bilməz... Bizə qarşı edilmiş olan böhtanların əksinə, deportasiya edilmiş olanlar həyatdadır və bunlardan əksəriyyəti əgər Antanta Dövlətləri bizi yenidən hərbi etməyə məcbur etməsə idilər, indi evlərinə qayıtmış olardılar". Türkiyəyə saxta erməni soyqırımı ilə bağlı xristian dünyasından 100 ildir davam edən təzyiqlər, suçlamaların əsl səbəbi Azərbaycan dövlətinə və xalqına daha yaxşı tanışdır. Eyni ikili standartlı yanaşmalar 23 ildir ki, ölkəmizə qarşı da sərgilənməkdədir.

Bu kitabda toplanmış, hətta, Ermənistan hökuməti rəhbərlərinin çıxışları, erməni komandirlərin komandanlıqlarına yazdıqları hesabatlar, Ermənistanın ilk Baş naziri Ovanes Kaçaznuninin, Boryan və Lalayan kimi nisbətən obyektiv erməni tarixçilərinin sənədləri də tarixdə "erməni soyqırımı" deyilən bir şeyin olmadığını təsdiq edir. Əksinə, rus, ingilis, amerikan, fransız, yəhudi, gürcü və erməni şahidlərin də təsdiq etdiyi kimi "TÜRK SOYQIRIMI" tərsinə çevrilərək, tarixi iftira və saxtılıqlarla "erməni soyqırımı" halına düşmüşdür. Çünki, türk milləti istər Anadolu, istərsə də Qafqazda zülmə, qətliama, soyqırımı uğrayan hər millətə yardım əlini uzatmış və torpaqlarına sığınan millətlərə qucaq açmışdır. Əgər tarixdə türk dövlətlərinin sərhədləri içində yaşayan azsaylı millətlərə soyqırım və assimilyasiya siyasəti tətbiq olsaydı, bu gün Qafqazın, Balkanların və Orta Şərqi xəritəsinin yenidən çizilməsi gərəkir və yer üzündə indi var olan Ermənistan kimi bir çox dövlət və millət mövcud olmayacaqdı. İllərdir İraqda neft-petrol qaynaqlarına nəzarət uğrunda gedən savaşlarda 1 milyondan, Əfqanıstanda ondan daha çox, Suriyada 300 mindən artıq dinc insan ABŞ və Qərbin planlaşdırdığı savaş, qardaş qırğınlarının, "ərəb baharı" çevrilişlərinin qurbanı olub. Sağ qalmaq üçün doğma yer-yurdundan baş götürüb qaçanların yeganə ümid yeri Türkiyə olub, tək Suriyanın Kobani şəhərindən didərgin düşən 200 min kürd Türkiyəyə sığınmış. Türkiyə, ondan əvvəl Osmanlı tarix boyu dara düşənlərin ümid yeri olub, tək-tənha öz mənafehləri naminə milyonlarla günahsız insanın ölümünə göz yuman güclərlə haqq, ədalət uğrunda dava sürməkdədir.

Ermənilərin əxlaqı, siyasəti bu hiyləgər, məkrli düşüncə üzərində qurulub: "Əgər bir yalanı həddindən artıq uzun, həddindən artıq ucadan və həddindən çox desəniz, insanlar inanar. İnsanları bir yalana inandırmağın sirri yalanı daima təkrar etməkdir. Sadəcə təkrar, təkrar və təkrar deyin."

İllərdir ki, Avropa "xristian klubu" erməni kilsə və diasporunu təlimatlandıraraq "Dörd T" şəklində anladılan planı ermənilərin boğazına pərçimləyib: Tanıtım, Tanınma, Təzminat və Torpaq... 1) "Soyqırımı"nın bütün dünyada **tanınması**; 2) Türkiyənin "soyqırımı" **tanınması**; 3) Türkiyənin "soyqırımı"na uğramış adamların vərəsələrinə **təzminat** ödəməsi; 4) Türkiyənin şərqində ermənilərə **torpaq** verilməsi. Şübhəsiz, belə cəfəng iddialar həm də Türkiyəni Ermənistana münasibətdə yumşaltmağa - sərhədləri açmağa məcbur etmək, habelə qardaş ölkənin beynəlxalq nüfuzuna xələl gətirmək, onun Avropa Birliyinə gedən yolunu bağlamaq məqsədi güdür. Çoxəsrlik xaçlı yürüşlərinin boşa çıxdığını, qazanmaq əvəzinə itirdiklərini hələ də sinirə bilməyən böyük dövlətlərin erməni terrorçu dəstələri ilə baş-başa hərəkət etmələri göstərir ki, məqsəd xalqları qardaşlaşdırmaq, ya da tarixin aydınlandırılması deyil, əsas olan türk düşmənliliyi və türk vətəninə göz dikməkdir. 100 illik erməni yalanının da səbəbi budur! Ermənilərə Anadoluda Qara Xaç, Armenakan və Vətən Qoruyucu, Parisdə ASALA, Cenevrədə

Hınçak, Tiflisdə Daşnak komitələri məhz türk düşmənlərinin planlarına uyğun qurulmuşdur. 4 T erməniliyin həyat, yaşam tərzinə, həm də bütün regionun baş ağrısına çevrilib.

Qərb dövlətlərinin böyük qismi üçün türklər nə yaxşılıq, xeyirxahlıq etsələr etsinlər, barbardılar. Halbuki, xaçlıların Qüdsdə öz ifadələri ilə "atlarımız sinələrinə qədər müsəlman qanından yaranmış gölün içində ikən yürüş etdik" tarixi etiraflarını nə tez unudular? Milyonlarla yəhudini sanki almanlar qətl etməmişdi, yalnız Hitler öldürmüşdür. Belə bir məntiqi anlamaq mümkün deyil. Ölkələrinin müstəqilliyi üçün döyüşən irlandiyalıları gülləyə düzən ingilislərin barbarlığından kimsə danışmır. Əlcəzairdəki iki milyon müsəlmanın qətli və Vyetnamda törədilən vəhşiliklər üçün nə fransızlar, nə də amerikalılar utanc hissi keçirmirlər. Amerika Birləşmiş Ştatları II Dünya Müharibəsində yapon əsirlərini Amerika hərbi paltarı geyindirməklə yapon ordusuna qarşı savaşıdırıb qardaşı qardaşa qırdırdı, xatırlanmır. Kıprda qətlə yetirilən türklərə görə Qərb dünyası rumulları heç günahlandırdımı? Rusların 200 ildir Azərbaycanda, özəlliklə də Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonlarda, Çeçenistan başda olmaqla Qafqazda, Tacikistanda, Türküstanda tökdükləri günahsız qanları heç gündəmə gətirən varmı? Amma növbə türklərə çatanda meyarlar tamam dəyişir, işlətmədikləri bir cinayətə görə onlar "soyqırım" cinayəti ilə suçlanır.

1895-ci ilin mart-aprelində Fransa, Böyük Britaniya və Rusiyanın İstanbuldakı səfirləri öz ölkələrinin təlimatı ilə Osmanlı imperatorunu ermənilərin kompakt yaşadığı "Türkiyə Ermənistanında" rus və avropalı məmurların müşahidəçiliyi altında islahatlar aparılmasına dair dekreti imzalamaq, yazılı öhdəliklər götürmək məcburiyyətində qoydular. Birinci Dünya savaşı ərəfəsində bu ölkələrin aktiv dəstəyi, təzyiqi və erməni kilsəsinin fəaliyyəti sayəsində (Eçmişdin katalikosu Poqos Nubar bu məqsədlə Avropanın əksər paytaxtlarında görüşlər keçirmiş, "zavallı" xristian ermənilərin dözülməz vəziyyətini, məzlum erməni xalqının arzularını izhar etmişdi) gücü, təqəti tükənməkdə olan Osmanlıda ermənilər açıq və gizli şəkildə silahlanmağa, döyüşə hazır qüvvələr qurmağa və vahid mərkəzdə təşkilatlanmağa nail olmuşdu. 1915-ci ilin əvvəllərində bütün ermənilərin katalikosu V Gevorq erməni "Milli Büro"su adından çar Nikolaya ünvanladığı məktubda qeyd edirdi: "...ermənilər sizin ən inanılmış övladlarınızdır, bizə şərait yaradın ki, Türkiyə və Azərbaycanda öz qardaş-bacılarımızı onların əsarətindən xilas edək. Bizə yardım və köməklik edin ki, "kөнüllü dəstələr" yaradaq. Ermənistanda 1965-ci ildə rus və erməni dillərində çap olunan (Qosizdat Armenii, 1965q.) "Daşnaksütyun əvvəl və indi" kitabında tarixçi-diplomat Q.Abovyan yazır: **"...məktubdan sonra, Doktor Zavriyev təcili Tiflisə gedir. Çarın canişini Vorontsov-Daşkovla görüşür. Ona çoxsaylı vədlər verərək, regionda "kөнüllü erməni dəstələri"nin yaradılmasını əks etdirən sənədlərə imza atdırır. Bundan sonra yepiskop Mesropla, S.Arutyunovla, A.Xatisovla görüşlər təşkil edən canişin Vorontsov-Daşkov xatırladır ki, onun imza atdığı sənədlər 150 il qüvvədə qalacaq, "ermənilərə həmçinin məsləhət görülürdü ki, həm Türkiyənin, həm də Azərbaycanın yuxarı dairələrində çalışıb mövqe tutsunlar və ən çox "kəşfiyyat işlərilə" məşğul olsunlar..."** Osmanının son illərində Rusiya xarici işlər naziri Sazonov erməni məsələsi ilə şəxsən fəal məşğul idi, özü avropalı həmkarları ilə yazışırdı, hətta, Osmanlıda ermənilərə muxtariyyət verilməsinə maraq göstərməyən türk müttəfiqi Almaniyanın da razılığını almışdı. İyun 1913-cü ildə Rusiya tərəfindən hazırlanmış 30 müddəalıq Layihə 6 vilayətdən- Ərzurum, Van, Bitlis, Diyarbəkir, Xarput, Sivasdan ibarət erməni vilayəti yaradılmasını, bu vilayətin idarəedicisinin də beş il müddətinə xristian avropalı olmasını, bütün idarəedici funksiyaların ona verilməsini təklif etmişdi. Rusiya itaətindəki "Türkiyə Ermənistanı"nın Mersin limanı ilə dənizə çıxışı da olmalı və bu muxtar vilayəti Rusiyanın müstəmləkəsinə çevrilməli idi. Faktik olaraq Osmanlı dövlətinin parçalanması demək olan həmin Rusiya Layihəsi azacıq fərqlə ötən əsrin sonlarında 1989-cu ildə Azərbaycanda, Dağlıq Qarabağda yenidən tətbiq edildi (Moskvanın Xankəndində tətbiq etdiyi Arkadi Volski hakimiyyətini yada salın), mahiyyət, plan, məqsəd, ssenari də, ssenarist, rejissor, baş rolun ifaçısı da eyni idi, şəkillər, pərdələrin bircə yeri, zamanı dəyişmişdi. Heç dəstəkçi dövlətlər də dəyişməyib; onlar 20 ildir Minsk Qrupu adı altında Azərbaycan torpaqlarının bir

hissəsini də Ermənistana birləşdirməyə nail olublar. Birinci Dünya savaşında tamamən işğal edilib pay-püş olunan Osmanlı imperatorluğunun xarabalıqları üzərində Qazi Mustafa Kamal Paşa komandanlığı altında qəhrəman türk xalqı Qurtuluş (ölüm-dirim) Savaşına qalxaraq öz iradəsini, əzmini, milli qürurunu, gücünü və milli mənliliyini ortaya qoyub xristian dünyasının son səlib yürüşünün planlarını pozdu, xəyallarını puça çıxardı. Və bu türk zəfərinin ən ağır zərbəsi digər türk yurdu Azərbaycana dəydi; Antanta (Müttəfiq Dövlətlər-Rusiya, Fransa, İngiltərə, ABŞ) və Almaniya ermənilərə vəd verdikləri dövləti tarixi Azərbaycan-türk torpaqlarında qurub verdilər. Bu fəvqəlgüclərin xristian təəssübkeşliyinə Osmanlı Dövlətinin və Türkiyə Cümhuriyyətinin başbilənləri də dəstək verdilər-təki erməni xata-bələsi Osmanlıdan uzaq olsun. Sonadək Azərbaycançılıq, türkçülük, islamçılıq məfkurəsinə sadıq qalmış Ənvər paşa, Tələt paşanın qətiyyətlə “çibani kökündən təmizləmək” planı da nəinki Osmanlı sarayında dəstək tapmadı, hətta M.H.Hacinski, M.Ə.Rəsulzadə, Əlibəy Hüseynzadə, Əhmədbəy Ağaoğlu kimi ideoloqlar da İstanbuldan gələn təlimatla Anadoludakı kimi Qafqazda da erməni məsələsinin birdəfəlik həllinə qarşı çıxıb Osmanlı ilə Azərbaycan arasında paytaxt İrəvan olmaqla, “kiçik bir erməni kantonu” yaradılması təklifinə dəstək verdilər, yazışmalar arxivlərdə ümumtürk tarixinin bu qara səhifəsinə şahidlik etməkdədir. Ancaq “bu kiçik kanton” AXC-nin qətiyyətsiz başbilənlərinin səhvləri ucbatından dəfələrcə böyüdü, qırğınların miqyası daha da genişləndi, ermənilər Batum danışıqları və müqaviləsində (4 iyun 1918) götürdükləri öhdəliklərini mürəkkəbi qurumamış pozdular. Rusiyanın Qafqazı yenidən işğal etməsi ilə daşnaklar bu dəfə bolşevik mundiri geyinib Azərbaycanda bütün dövlət strukturlarına nəzarəti ələ keçirib daha böyük mütəşəkkilliklə türkün baş qaldıranlarına, başbilənlərinə qənim kəsildilər. Rus-bolşevik işğalından sonra Zəngəzurun yarından çoxunu da bu dəfə ruslar ermənilərə sovet hakimiyyətinə “hə” demək müqabilində rüşvət, peşkəş verdilər və yenə də sapı özümüzədən olan baltaların fərsizliyi, maymaqlığı, milli qeyrət və düşüncədən uzaqlığı sayəsində.

Müsəlman türklərə qarşı siyasətin konturları öncə I Pyotr vəsiyyətləri ilə çızılmışdı. Bu həmin Pyotr idi ki, 1711-ci ildə Prut yürüşündə türk qoşunlarının mühasirəsinə düşür, sağ qalmaq üçün paşalara yalvarır, alınmır. Danışıqların “konstruktiv” olması üçün o, türk sərkərdəsi Mehmet paşanın yanına arvadı I Yekaterinani yollayır. Paşanın hərəmində 3 gecə qalan Yekaterina da Pyotrun azad edilməsinə nail olur, türkün faciələri başlanır.

1814-cü il fevralın 21-də Rusiyanın xarici işlər, hərbi və dəniz nazirləri çar II Nikolaya yazmışdılar ki, “böyük Avropa müharibəsi baş verərsə, Rusiya Bosfor və Dardanel körfəzlərində, Konstantinopolda öz hakimiyyətini qurmaq yolu ilə “şərq məsələsini” öz xeyrinə həll etməlidir”.

Rusiyanın müsəlman-türklərə qarşı planları ingilis, fransız, amerikalılar tərəfindən də hər zaman tam dəstəklənmiş, günümüzə qədər də bu dəstək davam edir. Bu fakta diqqət yetirək. Böyük Britaniyanın Qafqazdakı diplomatik nümayəndəliyinin rəhbəri general Tomson 1919-cu il martın 28-də Yerevanda Ermənistan hökumətinin iclasında çıxışında demişdi: *“...Zəngəzur Erməni Milli Şurası tərəfindən idarə ediləcək...Dağlıq Qarabağın idarə edilməsi üçün Ermənistan təcili öz nümayəndələrini verməlidir... Erməni qoşunları Qars və Naxçıvanı, Şərur-Dərələyəz-Sürməlini tuta bilər... Azərbaycan ordusu indi durduğu yerdən-Ağdam və Xankəndindən bu tərəfə keçməyəcək... Azərbaycan hökumətinin martın 19-da keçirilən iclasında qərar qəbul edilmişdir ki, Daxili İşlər Nazirliyi 1300 nəfərlik piyada və 500 nəfərlik erməni süvari dəstəsinin Şuşa, Xankəndi, Əsgərardan keçib Ermənistana getməsi üçün hərtərəfli say göstərəcək. Mayor Monk Mezon mənə məlumat vermişdir ki, Azərbaycan hərbi hissələri general Mehmandarovun rəhbərliyi ilə onların sağ-salamat keçməsi üçün bütün tədbirləri görmüşdür...Azərbaycan Dağlıq Qarabağ və Zəngəzurun mübahisəli ərazi kimi Paris sülh konfransında həll olunacağını gözləyəcəkdir”*. Tomson Ermənistan hökumətinin rəhbərlərinə 5 milyon ədəd patron və pul da göndəriləcəyini də vəd edir, vədini də yerinə yetirir. Erməni stenoqraf protokolda "General Tomson dediklərinin evin divarlarından kənara çıxmıyacağını bilərək açıq danışır..." qeydini etməyi də unutmayıb. Erməni qoşun birləşmələrinin komandanı, əvvəl Anadoluda, sonra isə Cənubi və Şimali Azərbaycanda qanlı qırğınların əsas

təşkilatçılarından olmuş Erməni milli hökumətinin ilk baş naziri, daşnak başçısı Kaçaznununin “yaramaz oğru və quldurbaşı” adlandırdığı Andronik Uzunyan Böyük Britaniyanın “Mİ-6” kəşfiyyat mərkəzinin agentı idi, bütün tapşırıqları ingilislərdən alırdı. Parisdə və Londonda “Erməni Manifesti”nin yayılmasından cəmi iki gün sonra, 1917-ci ilin sentyabrın 25-də Azərbaycanın Dərələyəz və Zəngəzur ərazilərinə böyük bir qrupda ingilis emissarları gəlmişdilər. İngilis kəşfiyyat polkovniki Yum Robertin başçılıq etdiyi bu qrup ərazidəki “Erməni Milli Birliyi”nin hmbapetlərilə (silahlı dəstələrilə) görüşür, onlarla birlikdə Dərələyəz və Zəngəzur ərazilərinin strateji və həssas nöqtələrini araşdırırdılar. Göyçə gölünün yaxınlığında ilk ingilis-erməni hərbi düşərgəsi salınmışdı. Rusiya və Türkiyə hadisələrə etinasız yanaşırdı. Çünki hər ikisinin potensial imkanları azalmışdı. Azərbaycan müdafiəsiz və tənha qalmışdı. Qədim oğuz elləri qan gölünə çevrilmişdi. 1919-cu il dekabrın 1-i səhər üç istiqamətdə başlayan hücumlarda; Zəngəzurun Oxçu kəndində əvvəlcə əli silah tutan kişilər gülləyə qənaət etməkdən ötrü xəncərlə doğranıb, güzlərlə başları əzilib, ardınca da məscidin içinə 400-dən çox qadın və uşaq doldurulub, içəri qumbaralar atılıb sonra od vurub yandırılıblar, bu kəndin 1400 sakinindən yalnız 10-12 nəfər sağ qurtulub, öldürülənlərin yalnız 133-nün kimliyini tanımaq mümkün olub, Şabadından cəmi 8 kişi, 7 qadın sağ çıxıb, Atqız kəndinin 4000 sakinindən yalnız 261 nəfəri mühasirədən sağ çıxa bilib, onların da 167-si Gıgı dərəsindən Ordubada keçən qarlı, şaxtalı yollarda donub ölüblər, Çaylıda 900 müsəlman öldürülüb, tamamilən mühasirəyə alınmış Mədən, Şəhərcik, Buğacıq, Mollalı, Həkəri, Keçi Sofulu, Kurud, Keçili, Əsgərli, Pirçevan, Zəngəzur qəzasının 3-cü sahəsinin (Qubadlı rayonu) Xocahandan Qaladərəsinə qədər ərazidəki 48 kəndin əhalisi amansızlıqla qətlə yetirilib, evləri tamamilən yandırılıb, talan, qarət edilib. Qubadlının 93-cü ilin 31 avqust işğalına qədər o kəndlərin bir çoxunun xarabalıqları dururdu, heç kəs oralarda yenidən məskən salmağa ürək etməmişdi, insanlar o yerlərə gizli bir qorxu hissi ilə baxırdılar ki, qırılan insanların ruhları hələ də o kəndlərin xarabalıqları üzərində gecə-gündüz qorxunc inilti ilə haray çəkirlər, bəzi kəndlərin isə yalnız adları arxiv sənədlərində qalıb. Naxçıvanın Yaycı kəndinin 2300 sakini qətlə yetirilərək, bir xeylisi də yaralı vəziyyətdə Araz çayına atılmışdır. Onların meyidləri Mehrinin Nüvədi kəndində çaydan toplanıb çıxarılıb ayrıca qəbristanlıqda dəfn edilmişdi. 1918-ci ilin aprelinə Bakı Soveti sədri Şaumyan və hərbi komissar Korqanovun xüsusi tapşırığı ilə ermənilərdən ibarət 2000 nəfərlik silahlı dəstə qatı daşnak cəlladı Amazaspın (Amazasp: **“Hər bir müsəlman düşməndir, yalnız ona görə ki, o, müsəlmandır.”**) komandanlığı ilə Qubaya göndərilir. Aprelin son, mayın ilk günlərində təkcə Quba qəzasında 36 782 nəfər qətlə yetirilir. 122 kənd tamamilə məhv edilir. 380 ailə gecə yatdığı yerdə son nəfərinə kimi külə dönür, Qubanın özündə 259 ev yandırılır, 1800 körpə, 2000 qoca kişi, qadın qırılır. Quba Soyqırım məzarlığında 400 insanın sümüklərinin aşkar olunduğu məzarlıq onlarla quyudan biridir. Və onların biri də güllə ilə vurulmayıb, hamısı küt alətlərlə, işgəncələrlə qətlə yetirilib. AŞPA prezidenti Luis Mariya de Puiq bu məzarlıqda gördüklərindən dəhşətə gəldini demişdir: **“...Bu, dəhşətli soyqırımdır. İnsanların vəhşicəsinə öldürüldüyünü öz gözlərimlə gördüm.”** Təbii ki, onun 2008-ci ildə Bakıda dediyi: **“AŞPA Ermənistan ordusunun işğal olunmuş ərazilərdən çıxarılmasını tələb edir”** sözlərinin təsiri də Xırdalanı keçmədi, Bakıda söz versə də, Yerevanda bu sözləri dilinə gətirmədi. Çünki məsələ çoxdan və ən yuxarı səviyyədə həll olunub. ABŞ Prezidenti Vudro Vilson da ötən əsrin 20-ci illərində “Ermənistan üçün ABŞ mandatı” almaqdan, Anadolu torpaqlarından ermənilərə pay qoparmaqdan ötrü var qüvvəsini sərf edirdi. 6 aprel 1917-ci ildə Vilson ABŞ-ın I Dünya müharibəsinə qatılması barədə qərar verdi. Konqresə müraciətində o, **“Bütün müharibələrə son qoymaq məqsədilə müharibəyə başlamağa”** çağırırdı. 8 yanvar 1918-ci ildə o Konqresdəki çıxışında müharibədən sonrakı dünyanın yenidən qurulmasını, daimi sülhün təmin edilməsini nəzərdə tutan və "14 bənd" adı ilə məşhur olan tezislərini irəli sürdü. Müharibədən sonra bu tezislərdə irəli sürülən ideyalardan yalnız 5-i, o cümlədən Millətlər Cəmiyyətinin qurulması fikri həyata keçirildi. Qalan “tezislər” milyonlarla müsəlmanın qanını içməkdə davam edir.

28 may 1919-cu ildə Əlimərdan bəy Topçubaşovun başçılıq etdiyi Azərbaycan nümayəndə heyəti Paris sülh konfransında ABŞ prezidenti Vudro Vilsonla görüşərək Xalq Cümhuriyyətinin

tanınmasını xahiş etdi. Antitürk və ermənipərəst mövqeyi ilə seçilən Vilson bu xahişi rədd etdi. Çünki Ermənistanın Türkiyəyə ərazi iddiaları Vilsonun hamiliyi ilə güclü surətdə dəstəklənirdi. V.Vilson Ermənistan üzərində ABŞ-ın mandatını rəsmiləşdirmək üçün Senata müraciət etmişdi. Onun düşüncələrinə görə insan haqları “Böyük Ermənistan və ermənilərin xilası”ndan ibarət idi. Sevr müqaviləsinin VI bölməsinin 89-cu maddəsinə görə Ərzurum, Trapezund, Van, Bitlis Ermənistana verilirdi. Onun sərhədlərini Vilson təyin edəcəkdə. Lakin müzəffər türk ordusu bir-birinin ardınca doğma vilayətlərini güclü hamisi olan düşmənin tapdağından azad etdi və məkrli planın reallaşmaq ehtimalını puça çıxarırdı. V.Vilsonun qərarı ilə yaradılmalı olan süni “Müstəqil Ermənistan” iki həftəyə süqut etdi.

Fakt, sənədlər sübut edir ki, Azərbaycana qarşı XX əsrin əvvəllərində cızılmış plan əsrin sonlarında yenə də birgə razılıqla icra edilmişdir. 20 yanvar 1990-cı ildən bir neçə gün əvvəl ABŞ-ın indiki dövlət katibi Con Kerri də aralarında olmaqla bir qrup senator SSRİ rəhbəri Mixail Qorbaçova bu müraciəti yazıb göndərirlər: *“Biz erməni azlıqların qatlinin, o cümlədən bu regionda digər zorakılıq hallarının qarşısının alınması üçün Sizdən bütün zəruri tədbirlərin görülməsini xahiş edirik. Vətəndaş sülhünün bərpa olunması ilə yanaşı, ümid edirik ki, öz vətəninə getmək istəyi olan ermənilərin bu regiondan təhlükəsiz köçməsinə təmin etmək də sovet rəhbərliyinin məqsədi olacaq. Ümid edirik ki, Siz həmçinin bir çox amerikalı və digər əcnəbilərin işləməyə davam etdikləri zəlzələ zonasında Qarabağ və Ermənistanın iqtisadi blokadasını aradan qaldıracaqsınız. Azərbaycan əhalisinin dəhşətli dərəcədə hiddətlənməsi 160 min Dağlıq Qarabağ ermənisinin Ermənistanla birləşməsinin zəruriliyini bir daha önə çəkir. 70 il ərzində Azərbaycan hökuməti yalnız region əhalisinin mədəni hüquqlarını məhdudlaşdırmağa, habelə region əhalisinin 60%-ni təşkil edən Dağlıq Qarabağ ermənilərinin iqtisadi diskriminasiyasına nail olub. Biz Sizdən təkidlə xahiş edirik ki, baş verən faciəni Qarabağ xalqının Sovet dövləti çərçivəsində gələcək siyasi və mədəni mənsubiyyətini seçmək hüququnu tanımaqla həll edəsiniz.”*

ABŞ Konqresinin hələ də öz qüvvəsində qalan bədnam 907-ci siyasi qətnaməsinin ilk müddəası belədir: *“-Dağlıq Qarabağ ətrafında münaqişənin dinc yolla və ədalətli nizama salınması uğrunda Dağlıq Qarabağ xalqının (oxu: ermənilərin-H.N) əsas hüquqlarını və mübarizəsini ABŞ-ın müdafiə etdiyini nəzərə alaraq ABŞ Hökuməti Ermənistanda baş işləri üzrə səylərə kömək göstərməyi davam və təşviq etdirməlidir...”*

Bu sitatlar üzərində də düşünməyə dəyər: *“Daşnaklar Qafqaziyaya Ermənistandan girməyə başlayan Amerikanın agentləri idilər. “Böyük Ermənistan” ideyası bütün Qafqazı tutmaq üçün ABŞ-ın işini asanlaşdırmalı idi...”* (“SSRİ-də vətəndaş müharibəsi tarixi”, 1922, c-3, səh 333). ““Daşnak ordusu Amerika çörəyi yeyirdi. ABŞ Ermənistana 50 min, İngiltərə 40 min, Fransa 30 min əsgər üçün geyim, ərzaq, hərbi sursat, 10 milyon patron vermişdi. “Şərq xalqları” jurnalı N.1, səh-49). Böyük Britaniyanın Hərbi naziri Çörçill 1919-cu il martın 6-da Qafqazla bağlı bir konfransda demişdi: *“Heç şübhə yoxdur ki, Rusiyanın gələcək hökuməti Qafqaza yenidən qayıdacaqdır, indiki fasilə məqamında baş verənlər əsas problem deyil, lakin Britaniya qoşunları o ərazilərdə nə qədər çox qalacaqsa, bizim caynağımız bir o qədər dərinə işləyəcəkdir.”* 1917-ci ildə Rusiyada oktyabr inqilabından sonra, bolşeviklərə qarşı “14 dövlətin yürüşü” planının müəllifinin bu uzaqgörənliyini, ingilis diplomatiyasının gücünü, anlamaq üçün bp şirkətinin Azərbaycana-Xəzər regionuna gəlişi və burdakı fəaliyyəti, mənfəətlərini yada salmaq kifayətdir. Hər şey aydındır. Yəni erməni məsələsi islam-xristian məsələsidir, həm də Fransa, Rusiya, İngiltərə, Amerikanın Bakı, Qafqaz, Xəzərin neft və neft yolları üzərində söz sahibi olmaq uğrunda istifadə etdiyi kartdır. Necə ki, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan Demokratik Respublikasının və sovetlərin, əsrin sonunda respublika prokurorluğunun Xocalı, 20 yanvar, 20 noyabr faciələrinin tədqiqi üçün yaradılmış istintaq komissiyalarının materialları Moskvaya daşınıb KQB arxivlərində gizlədilsə, eyni ilə də ABŞ hökuməti də erməni soyqırımını iddialarını tədqiq etmək üçün ordu kapitanı Emori Nayls və mülki vətəndaş Artur Sazerlendin Türkiyədə araşdırıb topladıqları məlumatlar əsasında hazırladıqları hesabatlar da istintaqlardan

gizlədilərək arxivlərdə məxfi qriflərlə saxlanmışdır. Səbəb eynidir, yəni onların gəldiyi sərfəli olmayan yekun nəticədir: **“Muzdlu erməni agentləri ABŞ-da səhv ictimai fikir formalaşdırırlar: türklər ermənilərə qarşı qırğın və genosid törətməmişlər.”** Səmyuel A.Uimz “Ermənilərin böyük fırıldaq seriyaları.”

Erməni terroru 100 ildən artıqdır ki, davam edir. Türk Qurtuluş Savaşı davam etdiyi 1921-1922-ci illərdə, Daşnak və Qınçaq erməni terror təşkilatları 27 may 1915-ci il tarixli Köç Qanunundan sorumlu tutduqları Osmanlı Dövlət adamlarını sui-qəsdlərlə şəhid etdilər: 15 mart 1921-ci ildə keçmiş daxili işlər naziri Tələt Paşa Berlində Sogomon Tehliryan, 5 dekabr 1921-ci ildə keçmiş xarici işlər naziri Sait Halım Paşa Romada Arşavir Şriakin, 17 aprel 1922-ci ildə İttihat və Tərəqqi Partiyasının mənsublarından Bahattin Şakir və Cemal Azmi bəylər Berlində Aram Yergenian, 21 iyul 1922-ci ildə IV. Ordu Komandiri Camal Paşa və yavəri Nusrət və Süreyya bəylər Tbilisidə iki erməni kilsə xadimi tərəfindən şəhid edilmişlər. Camal Paşa şəhid edildiyində üstündən çıxan və oğlu Behçet Cemal Bəyə yazılmış məktubunda bu sətirləri ibrətlə oxumağa dəyər: **“Növbə mənimdir, oğlum Talat və Sait Halim paşalar, digər zərər çəkmiş və məzlum yoldaşlarımdan sonra mən də öldürəcəklər... Cinayətin səbəbi məndən əvvəlkilərdə olduğu kimi gerçəkləri danışmağımıza mane olmaq məqsədidir. Bu cinayətin qarşısını almaq çətinidir, hətta nə edək ki, bizim üçün qeyri-mümkündür.”** Camal Paşa türklərlə erməniləri bir-birinə düşmən edən gücün rus siyasəti olduğunu tez-tez dilə gətirməkdə idi. O, **“mənim ermənilərə nə qədər yaxşı davrandığımı hər kəsdən çox bugünkü erməni patriarxi Zaven Əfəndi bilir. 1915-ci ilin dekabr ayında İstanbula gəldiyim zaman şəxsən özü Pera Palas Otelində mənim ziyarətimə gələrək, rəsmi şəkildə bütün ermənilər adından təşəkkür etdi”**. Lakin rusların və qərbi imperialist dövlətlərin Qafqazdakı taşeronu olan ermənilər 21 iyul 1922-ci il tarixində Tiflisdə Cemal Paşanı şəhid etmişlər. Kazım Qarabəkir Paşa, Camal Paşa və iki yavərinin cənazələrini Ərzuruma gətirərək Qarsqapı Şəhər Şəhidliyində dəfn etmişdir. Erməni təşkilatları Tələt Paşanın qatili Sogomon Telirian adına Amerika Birləşmiş Ştatlarının Frenso şəhərində bir abidə qoymuşdular. Bir qatilə abidə qoymaq zehni pozğunluğun məhsuludur və hər halda yalnız erməni komitəçilərinə xas bir bacarıqdır. 1973-1995-ci illər arasında erməni terror təşkilatları olan ASALA və Erməni Soyqırımı Ədalət Komandoları tərəfindən 21 xarici ölkədə türk diplomatlarına qarşı 199 sui-qəsd olmuşdur. Bu qəsdlərdə çoxu diplomat olmaqla, türklər 41 şəhid, 161 yaralı verdi. Fransada 54 türk diplomatı çalışdıqları bu ölkədə qətlə yetirildi, halbuki şəhid edilən diplomatlar bu dövlətlər tərəfindən qorunmalı və onların zəmanəti altında olmalı idilər, təəssüf ki, ASALA qatilləri bu ölkələrdə ya yaxalanmamış, ya da tutulan terrorçular az sonra azadlığa buraxılmışlar.

31 iyul 1980-ci ildə T.C.Afina səfirliyi İnzibati Ateşesi Qalib Özmen və qızı Neslihan Özmen ASALA terrorçuları tərəfindən, türk olduqları üçün şəhid edilmişlər. Şəhid olan Qalib Özmenin oğlu Alper hadisə vaxtı 13 yaşında idi. Alper bir xatirə olaraq sui-qəsdin edildiyi avtomobilin qırılan şüşə parçalarını və ölənin bacısının saçlarını saxlayırdı. Bu Şəhid oğlu sonralar ermənilərlə bir kəsim türklərin mehribanlığını görüb soruşurdu: **“Yoxsa unuduldu mu qanları barmaqlarımızın arasında quruyub qalan şəhidlərimiz?”** Bu sözləri Hrant Dinkin ölümünə etirazla küçələrə çıxıb “həpimiz erməniyiz” şüarı fısqıran türklər artıq eşitməz olublar.

Madriddə dəyərləli həyat yoldaşını erməni terroruna qurban verən rəhmətlik səfir Zeki Kunalp oradan ayrılarkən və diplomat fəaliyyətinə son verərkən deyirdi ki; **“bəli asan deyil türk olmaq. Amma türk olmanın imtiyazı da elə o nisbətdə böyükdür!”**

28 yanvar 1973-cü ildə Santa Barbarada keçirilən məhkəmədə Türkiyənin Los Angeles səfiri Mehmet Baydarla səfir müavini Bahadır Dəmiri tələyə salıb şəhid edən 77 yaşlı Mıgırdıç Yanıkyan soyuqqanlılıqla bu ifadəni vermişdi: **“-Bəli, mən öldürdüm, bilərək öldürdüm, istəyərək öldürdüm. Aylarla əvvəldən planlaşdıraraq öldürdüm. Onlar düşmənimizdi. Türkdü onlar, türk olduqları üçün öldürdüm, intiqam almaq üçün öldürdüm ...”**

C.Libaridyanın hesablamalarına görə, erməni terrorçuları üç il ərzində (1904-1906) 105 “siyasi qətl” icra ediblər. 1890-1892-ci illərdə “Qnçaq” erməni təşkilatı Zeytun və Sasunda (Türkiyə) qanlı çaxnaşmalar törədərək, 65 min silahsız türk və kürdü qətlə yetirib. 1894-cü ilin noyabrında

bu təşkilat Adana (Türkiyə) şəhərində və onun yaxınlığındakı kəndlərdə, Maraş (Türkiyə) şəhərində və onun ətrafında dinc müsəlmanları qırıb. Eyni zamanda Kayseri (Türkiyə) şəhəri və onun ətrafındakı kəndlər bu erməni təşkilatının terroruna məruz qalıb. İlhamlanmış çete 1895-ci ilin oktyabrından 1896-cı ilin yanvarınadək Zeytun şəhərində öz əməllərinin arealını genişləndirir. Kafavyan, Ambarsum Volcan və Miqran Damadyanın rəhbərliyi ilə örgütün 2000 tərəfdaşı türk və kürdləri zorla öz evlərindən qovurlar.

İngilis, amerikalı general, diplomatlar erməni soyqırımı yalanlarını ən tutarlı faktlarla ifşa edirlər. 1919-cu ilin əvvəlində ABŞ-ın İstanbuldakı səfiri Morgentau general Harborda yazırdı: "750 min erməni faktiki olaraq Zaqafqaziyada yerləşdirilmişdir." Konyadakı Amerika yardımı direktoru Meri Küşmən yazırdı: "1915-ci ildə yarım milyon erməni köçkün bu şəhərdən keçib getmişdir." Amerika konsulu Cessi B. Cəkson Kilikiya katalikosu II Sakal-Xakayanın və arxiyepiskop Muşeq Serokyan və digər yerli erməni icması üzvlərinin ifadələrinə əsaslanaraq yazırdı: "Cənuba köçürülmüş bir milyon erməninin təxminən 100 mini Suriya və Mesopotomiyanın ərazisində yaşayır". Doktor Henri Riqqz isə yazırdı ki, Xarputda yaşayan 175 min ermənin 25 mini yerlərindən tərpənməmişlər, hazırda da burda yaşamağa davam edirlər. Naynz və Sazerləndin Anadolu torpaqlarının bir çox vilayətlərini gəzib görüb eşitdiklərinə dair ABŞ-a yazıb göndərdikləri hesabatı bu sözlərlə bitirdi: **"Biz inanırıq ki, ermənilər türklərə, türklərin ermənilərə etdiyindən daha çox cinayətdə günahkardırlar."** Amerika Birləşmiş Ştatları Louisville Universitetinin müəllimi, tarixçi yazar Prof. Dr. Justin Mccarthy **"erməni soyqırımı" deyilən şeyin həqiqət olması üçün hər bir erməninin azı iki dəfə ölmüş olması lazımdır**" fikri necə də sərrast deyilib.

Ermənilər bütün uğurları və bəlaları üçün ruslara "borcludur". Erməni yazıçısı Boryanın sözləridir: **"Daşnak komitəsi Rusiyanın imperialist əməllərinə xidmət etmək üçün yaradılmışdır."** Ermənilər arasında da belə aşkar həqiqətləri dilinə gətirən vardır. Türkiyə baş nazirinin erməni müşaviri Etyen Mahçupyandan sonra 1994-97-ci illərdə Ermənistan prezidentinin baş məsləhətçisi olmuş Jirayr Liparityan da dilə gəldi: **"Ermənistan Türkiyəni duela çağırır, halbuki bizim müstəqilliyimizə təhlükə Rusiyadan gəlir... Biz SSRİ-dən ayrılaraq müstəqilliyimizə qovuşmuşuq. Ancaq özümüzü elə aparırıq, sanki Türkiyənin tərkibindən çıxmışıq. Xarici siyasətimizdə əsas xətti Türkiyəyə əlcək atmaq üzərində qurmuşuq. Ancaq suverenliyimiz üçün Rusiya təhlükəsi var. Biz kiçik addımlarla Rusiyaya öz müstəqilliyimizi təhvil verməkdəyik. Bu cür siyasət yaramaz... 100 illik tədbirlər keçirməkdənsə, hakimiyyət xalqa, dövlətçiliyə qoyduğu hörməti bir qədər artırsa daha yaxşı olar. Belə siyasət bizim əhalinin həyatına mənfi təsir edir. Məsələlərə belə köndələn yanaşmaq əleyhimizədir."** Liparityan ermənilərin Xocalı soyqırımını törətdiyini də qəbul edən siyasət və bilim adamlarındandır: **"Soyqırımı məruz qaldığını deyən xalq soyqırımı imza atmaz"**.

1813-cü və 1828-ci illərdə Rusiya və İran arasında imzalanmış "Gülüstan" və "Türkmənçay" müqavilələrindən sonra - 1849-cu ildə İrəvan quberniyası yaradılmış, ermənilərin İrandan və Türkiyədən kütləvi surətdə Azərbaycan torpaqlarına, Dağlıq Qarabağa köçürülmələrinə başlanılmışdır. Təkcə 1825-1926-cı illərdə Rusiya-İran müharibəsi zamanı 18 min, 1828-ci ildən 1830-cu ilədək İran və Osmanlı imperiyasından 57226 nəfər erməni Cənubi Qafqaza köçürülmüşdür. Rusiya imperiyasının həyata keçirdiyi məqsədyönlü və sistemli şəkildə təşkil olunmuş köçürülmə siyasəti sayəsində baş vermişdir. 1914-16-cı illərdə Osmanlıdan gələn 350 min erməni də Qafqazda məskunlaşmışdı, Andranik isə öz ardınca 30 min erməni gətirib Zəngəzurda qırdığı türk, kürd kəndlərində yerləşdirmişdi. Bu insan qəssabı Xoyda, Urmiyada da talanlar törətmiş, minlərlə insanı qətlə yetirmişdi. 1914-cü ildə aparılmış siyahıya almaya görə Osmanlıda yaşayan ermənilərin sayı 1 milyon 170 min idi. 1915-ci ilə qədərki bütün siyahıya almalarda ermənilərin Osmanlı hüduqlarındakı sayı heç vaxt şişirtmələrdən sonra belə 1,3 milyonu keçməyib. Buyurun hesablayın, hardan çıxdı 1,5 milyon erməninin qətli, "genosidi". Ağ yalan olduğu heç kimdə şübhə doğurmur, ancaq nə fayda, türk-islam düşmənlərinə bu yalanlar

lazımdır. Bunun adı beynəlxalq siyasətdi. Və XX əsrin əvvəlində və sonunda törədilən türk soyqırımlarında bu dövlətlər də sorumludur. Ermənilərin 1918-ci ildə Bakıda, Quba, Şamaxı, Naxçıvan, İrəvanda, əsrin sonunda Dağlıq Qarabağ, özəlliklə Xocalıda törətdikləri qanlı qırğınlar soyqırımın bir-birindən dəhşətli səhifələridir. Tək Zəngəzur mahalında 3257 kişi, 2276 qadın və 2196 uşaq öldürülmüş, 1061 kişi, 797 qadın və 485 uşaq isə yaralanmışdı. Öldürülmüş və şikəst olmuş müsəlmanların ümumi sayı 10.068 nəfərə çatmışdı. “Azərbaycan” qəzetinin 12 oktyabr nömrəsində Bakıya gəlib çıxmış 80 zəngəzurlu qaçqının söylədiklərinə əsasən yazırdı ki, türk əsgərlərinin bölgəni tərk etməsindən sonrakı ilk günlərdə Zəngəzurdə 110 müsəlman kəndi qarət, talan edilib dağılıb xarabaya çevrilmiş, 70-nin əhalisi tamamilən qırılmış, sağ qalanların böyük bir hissəsi isə aclıq, səfalətdən, soyuqdan ölümə məhkum vəziyyətdədirlər. Ümumiyyətlə, 1905-1906-cı illər erməni qırğınları nəticəsində İrəvan və Yelizavetpol (Gəncə) quberniyaları ərazisində 200-dən artıq azərbaycanlı yaşayış məntəqəsi viran edilmiş, əhalisi soyqırıma məruz qoyulmuşdur. **“Türklərlə ermənilər arasındakı ziddiyyətlərin yaranmasının əsas səbəblərindən biri də türk və Azərbaycan xalqlarının humanizminə, qayğıkeşliyinə, vətənpərvərliyinə qarşı erməni millətçilərinin aramsız qəddarlığıdır”**.(Amerikalı erməni yazıçısı L.Z. Sürməliyan. “Xanımlar və cənablar, müraciətim sizədir” kitabından). Məhz bu humanizm idi, türkün başına gələn, gətirilən faciələrin bir nədəni də. Hər zaman qeyri-türklərin millət başına çıxarılması türkün ən bağışlanmaz günahlarından olub. 1988-ə qədər Bakıda nə qədər erməni ən mühüm dövlət postlarında özlərinə yer tutmuşdular. Osmanlı dövlətində ermənilərdən 29 paşa, 22 nazir, 33 millət vəkili, 7 səfir, 11 baş konsul, 411 yüksək məmur vardı. 1461-ci ildə Sultan Mehmet Fəhəhin xüsusi fərmanı ilə İstanbulda erməni dini mərkəzi (patriarxlıq) açılmış, XVII əsrdə yenə İstanbulda tarixdə ilk erməni mətbəəsi yaradılmışdır. Türkiyə şəhərlərində və əyalətlərində ermənilər həmişə əmin-amanlıq şəraitində yaşamışlar.

Azərbaycan SSR-də kommunist-sovet rejimi daha qanlı faciələrlə dolu olub. Stalinin hakimiyyəti dövründə 29 min Azərbaycan ziyalı məhv edilib. II Dünya müharibəsindən sonra da soydaşlarımızın soyqırımını davam etdirildi, SSRİ Nazirlər Sovetinin 1947-ci il 23 dekabr tarixli 4083 sayılı və 1948-ci il 10 mart tarixli 754 sayılı qərarları əsasında rus imperiyasının Azərbaycan xalqına qarşı növbəti tarixi cinayət aktı həyata keçirildi.

Tarixi ardıcılığa baxaq; rəsmi statistik rəqəmlərdə, sənədlərdə Qərbi Azərbaycan –indiki Ermənistan ərazisi üzrə etnik mənzərə belə olub: 1850-ci ildə 76 faiz Azərbaycanlı (Qriboyedov köçürmələrindən sonra), 24 faiz erməni və qeyri-millət, XX əsrin əvvəlində 45 faiz türk, 55 faiz erməni olduğu halda, 1988-ci ildə 92 faiz erməni, 8 faiz Azərbaycan türkü, 1990-ı ildə 99 faiz erməni, 1 faiz qeyri-millət vardı. SSRİ-nin dağılması qabaqcadan bilən ermənilər yeni tarixi məqamdan istifadə edərək Moskvanın razılığı ilə Sumqayıt və Bakıda erməni talanları, sui-qəsdlər təşkil etdilər. Planlı şəkildə qurbanlarını verib dünyaya səs salandan sonra əllərində “fakt” tutan ermənilər əvvəlcə 250 min azərbaycanlıyı Qərbi Azərbaycandan öz dədə-baba torpaqlarından qovdular və 3 milyard ABŞ dolları dəyərində şəxsi, 17 milyard ABŞ dolları məbləğində kolxoz və sovxoz əmlaklarını talan, qarət etdilər. Son 1988-1989-cu illər deportasiyasında 179 təmiz azərbaycanlı kəndlərinin ərazisi 10352 kvadratkilometr idi.

Bir daha erməni vəhşətinə ayna tutan faktlara diqqət edək. Bakıda erməni vəhşiliyinin tükürpədən, qandonduran iki epizodu bu sənədlərdə rəsmiləşdirilib. Əsgər Xudabaxış oğlu, 1918-ci il, 5 dekabr. Bakı şəhəri, Verxnyaya-Naqornaya küçəsi, 18 №-li evdə yaşayan İran təbəəsi: **“Mən və digər müsəlmanlar da daxil olmaqla, təxminən 850 nəfər bu il noyabr ayının 2-də “Poseydon” gəmisində Həştərxandan Petrovsk şəhərinə gəldik və limanda dayanmış “Kornilov” gəmisində baş vermiş yanğınla əlaqədar olaraq üç gün dənizdə dayandıq. Dördüncü gün “Poseydon” gəmisindən qoca, qadın və uşaqları “Evelina” gəmisinə keçirdilər, erməni əsgərləri onları Bakıya yola saldılar, qalan müsəlmanları isə, təxminən 760 nəfərə yaxın, 18-45 yaşlarında, Petrovsk şəhərinin yaxınlığında sahilə çıxardılar. Yoxsullar məsciddə, pulu olanlar isə mehmanxanalarda və şəxsi evlərdə yerləşdilər. Bundan sonra**

*Stepan Lalayevin başçılıq etdiyi erməni əsgərləri gün ərzində bir neçə dəfə onların yanına gəlir və müsəlmanları hissə-hissə həbsxanaya və şəhər kənarına aparırdılar. Yolda, həmçinin həbsxanada ermənilər müsəlmanları güllələyirdilər. Ermənilər Petrovsk şəhərinin bağlarında müsəlmanları əzablı işgəncələrə və ölümə məhkum edirdilər; 10, 8 və ya 7 nəfəri boynu ardınca bir-birinə bağlayır, eləcə də yerdə 7-8 nəfəri bir-birinin üstünə yığır və öz aralarında mərc gəlirdilər ki, kimin tüfənginin gülləsi bir-birinə bağlanmış adamların hamısını bir dəfəyə vurub deşə bilər. Sonra ermənilər 7-10 nəfərin qollarını zəncirlə bağlayır və soyuq silahla başlarına, qarınlarına, sinələrinə ölümcül zərbələr endirərək, bir-bir öldürürdülər. Bunun ardınca ermənilər müsəlmanları iki-iki üz-üzə bağlayır və qılıncla başlarını üzürdülər. Bu sonuncu üsulla 50 nəfər öldürülmüşdü və onların cəsədləri sonradan aşkar edilmişdi. Ümumilikdə isə ermənilər tərəfindən 535 nəfər qətlə yetirilmişdi və türklər Petrovsk şəhərinə gəldikdə müsəlmanların həmin sayda cəsədləri aşkar edilmişdi. Əgər türklər belə tez gəlməsəydilər Petrovsk şəhərinin bütün müsəlmanlarını bu cür ölüm gözləyirdi. Meyitlər eybəcər hala salınmışdı, əlsiz, ayaqsız, kəllələri dağıdılmış vəziyyətdə idi və çoxlarını tanımaq mümkün deyildi. Türklər bütün meyitlərin şəklini çəkдилər və saylarını müəyyənləşdirdilər. Mənim qardaşımı öldürmüşdülər, başını tamamilə dağıtmışdılar və mən onun meyitini yalnız kostyumundan tanıya bildim. Bütün bu vəhşiliklərə Stepan Lalayev, Ruben Ağamalyants və beş nəfər digər ermənilər rəhbərlik edirdi. Bu sonuncular milliyətcə rus, lakin soyadını bilmədiyim qarnizon rəisinin yanında xidmət edirdilər. Ermənilər mənim 500 rubl dəyərində paltomu və 6000 nağd pulumu qarət ediblər. Türklər gəlməsəydi, yəqin ki, mən də əzablı ölümdən qaça bilməyəcəkdim. İndi burada, Bakı şəhərində, müsəlmanları Petrovskda qətlə yetirmiş 7 nəfər ermənin sivil geyimdə görürəm, onlar tam azad şəkildə sakitcə şəhərdə gəzib-dolanırlar. Onların məsuliyyətə cəlb edilməsi haqqında sərəncam verməyinizi xahiş edirəm. Onların soyadlarını bilmirəm, amma bu şəxsləri göstərə bilərəm. Onlarla küçədə rastlaşanda, mən ağladım... Oxundu. Əli Əsgər Xuda Baxış oğlu, imza. Komissiya üzvləri: Aleksandroviç, Takinski, A.Kluge (imzalar). *İfadəmə əlavə olaraq göstərirəm ki, bu gün Bakının Şamaxinka hissəsində, çörək alarkən 7 erməni qatilindən biri ilə rastlaşdım, o məni yanına çağırdı, necə sağ qaldığımı soruşdu və dedi: "Tezliklə hamınızın birdəfəlik axırına çıxacaşıq".* AR Pİİ SSA, f. 277, s. 2, iş 14, v. 31-32. Sənəd № 607*

Ələkbər Tağı oğlu, İran təbəəsi, Bakı şəhəri, Bazarnaya küçəsi, 43 №-li evdə yaşayıram, savadsızam. Mənim, biri Vrangelskaya küçəsi, 19 №-li evdə, digəri isə Bazarnaya küçəsi, 3 №-li evdə yerləşən iki çayxanam, həmçinin Vorontsovskaya küçəsi 7 №-li evdə baqqal dükanim, Bazarnaya küçəsi, 3 №-li evdə isə mənzilim var idi. *Mart ayının 20-də erməni əsgərləri içində 50 nəfərdən artıq müsəlmanın tamamilə yandığı "Dağıstan" mehmanxanasına od vurdular, "Dağıstan" mehmanxanasının qarşısında yerləşən Karvansarayaya od vurdular və burada 100 nəfərdən artıq müsəlman tamamilə yandı. Bunun ardınca erməni əsgərləri Abbas Eyvazovun Lalayevin evində yerləşən Karvansarayına soxuldular və erməni zabiti revolverlə 7 müsəlmanı – mənim üç bacım oğlanlarını – Mövsüm Ağa Sadiq oğlunu, Mirzə Bağır Mövsüm oğlunu, Qulam Əli Bəyməmməd oğlunu, Qarabağ sakini Salmanı və onun qardaşı İsgəndəri, "Növbahar" restoranının işçisi Qurban Əlini öldürdülər. Ola bilsin ki, ermənilər daha çox adam öldürmüşlər, lakin mən yalnız bu şəxsləri tanıyıram. Mən "Dağıstan" mehmanxanasında idim və İran konsulunun evinə qaça bildim.*" AR Pİİ SSA, f. 277, s. 2, iş 15, v. 38-39. Sənəd № 609. İranlı dindaşlarımızdan daha birinin ötən əsrin sonlarında bu dəfə Qarabağda görüb şahid olduğu "mənzərə". İran jurnalisti Səyyah Hüseyn: *"...Dar ağacları məni vahiməyə salmışdı... Alxaslı kəndində qurulan qoşa dar ağaclarında iki qadın asılmışdı... Bəlkə də ana-balaydı, bilmədim... Amma bu mənzərə dünyanı sarsıda, ürəyi olan kəsləri düşündürə biləcək bir mənzərəydi. Xilas üçün əlimiz çatmadığından, Allahdan başışlanmamızı istədik. İranda bu kadrları heç kəs çap etmədi..."* Ancaq bu müharibədə İranın Ermənistanı etdiyi yardımların Qarabağın müsəlman türk əhalisinin soyqırımı, etnik təmizlənməsini uğurla reallaşdırma bilməsində həlledici faktorlardan biri olduğu da sübuta ehtiyacı olmayan amillərdəndir. Məşhur fars şairi Sədi Şirazinin sözüdür: *"Erməni yer üzünün ilanı, insanlığın düşmənidir"*. M.M.Nəvvab "1905-1906-cı illərdə erməni-müsəlman davası" əsərində

təxminən 110 il bundan əvvəl Qarabağda, o cümlədən də Şuşa şəhərində ermənilər tərəfindən törədilən fitnə-fəsadı hərtərəfli təsvir etmişdir. “Ermənilər müsəlmanları silahsız qoymaq üçün, onlarda olan silahları ələ keçirmək məqsədilə 20 manata satılan tüfəngi 100 manata, 6 manata satılan tapançanı isə 30 manata almağa başladılar. Müsəlmanlar evlərində olan odlu silahları kütləvi surətdə ermənilərə satdılar.” Budur, erməni məkri və müsəlman əhalinin korafəhimliyi, burnundan uzağı görə bilmədiyi.

Araşdırma materiallarına görə, Şaumyanın xüsusi tapşırığı ilə Stepan Lalayanın komandanlığı ilə erməni cəlladları tərəfindən Şamaxının 15 min nəfər əhalisinin tam 13 minini bir neçə gündə ağlasıgmaz vəhşiliklə məhv etdi, təkcə Şamaxı cümə məscidinə toplanmış 2 min müsəlman yandırılıb elə məscidin həyətində torpağa kömdülər. Şəhərdən cəmi 1700 nəfər adam sağlam çıxmışdı. Az müddət ərzində ermənilərin bu qədər adam qırmaları hələ də tarix üçün müəmmalı bir məsələ olaraq qalır. Bu günə qədər Şamaxı şəhərində 13, qəzada 40 min nəfərdən çox adamın qırılması məsələsi hələlik tam mənada araşdırılmayıb, tədqiq olunmayıb. Azərbaycan xalqının ən böyük fəlakəti – insanların kütləvi şəkildə qırılması, məhv olması Şamaxıda baş verib. Şamaxı olayları dünyanın ən dəhşətli faciələrindəndir. Şamaxıda ən mübariz, ən ləyaqətli, vətənpərvər... 27 nəsil başdan-başa qırılıb, məhv edilib. Üstündən yüz il keçsə də, həmin nəsilər haqqında tarix susur, heç kəs heç nə bilmir. Rusiyalı demoqraf professor A.M.Petrovski “Müharibələr... millətlər və böyük yerdəyişmələr” əsərində qeyd edir ki, məqsədli aparılan silahlı münaqişələrin ağır nəticələrindən biri də böyük insan nəsillərinin bilərəkdən birdəfəlik məhv edilməsidir. Professor keçmiş İttifaq ərazisində baş verən kütləvi insan qırğınlarından danışıarkən tarixə müraciət edir və Mart qırğınlarını qeyd edərək, Şamaxı qəzasında ermənilərin törətdikləri cinayətləri xatırladır. Göstərir ki, itirilmiş nəsilər gələcək Şamaxının həm mənəvi, həm fiziki, həm psixoloji və həm də genetik cəhətdən dəyişməsinə güclü təsir edəcək. Tehran Milli Arxivində saxlanılan “Ənzəli qovluğunda” isə Məhəmməd Kərbəlayi Sultan adlı birisi isə qeyd edir ki, ermənilər Şamaxıda cavan, sağlam və ağıllı nəsilləri sıraya düzüb, güllələdilər... sonra meyitləri bir-birinin üstünə qoyub, yandırdılar. Məlumatda bu da bildirilir ki, bu ağır və insanı dəhşətə gətirən səhnələri həm ingilislər, həm də fransızlar lentə alıblar. Demək, əgər Fransanın və İngiltərənin arxivlərində bu istiqamətdə araşdırmalar aparılsa, kifayət qədər material əldə etmək mümkündür. Rusiyanın Baş Kəşfiyyat Arxivinə gəlincə, orada isə qırğınlar vaxtı Şamaxının poçt-teleqrafına başçılıq edən S.Ambartsumovun 1918-ci il martın 23-də saat 16-da “Milli Erməni Bürosu”nun rəhbəri Doktor Zavriyevə ünvanlanmış teleqramı var. Artıq erməni S.Ambartsumov Şamaxıda qırılan nəsillərin siyahısını və sayını göstərir. O, həm etiraf edir, həm də sevinclə bildirir ki, qırılan müsəlman nəsillərin sayı 27-dir. Arxivdə toplanmış sənədlərdə Yelizavetpol Məxfi İdarəsinin də bu faktları təsdiq edən əlavə sənədi var. İki səhifəlik məlumat – arayışını isə kəşfiyyat mayoru, bilavasitə “Milli Erməni Bürosu”nun Şamaxı özəyi ilə əlaqələr quran O.S.Aleksandrov-Nikolayev imzalayıb.

Təkcə müsəlman əhalinin qırılması, deportasiya və etnik təmizləmə deyil, bütünlüklə yaratmış olduqları maddi, mədəni izlərin də yox edilməsi, tarixdən silinməsi erməni şovinizminin məkrli planlarında məxsusi yer tutur. Ermənistan Respublikası Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 1991-ci il 9 aprel tarixli fərmanı ilə 90 yaşayış məntəqəsinin, 8 avqust 1991-ci il fərmanı ilə 16 yaşayış məntəqəsinin, Ermənistan parlamentinin 4 iyul 2006-cı il tarixli qərarı ilə isə əvvəllər azərbaycanlılara məxsus olmuş, 31 yaşayış məntəqəsinin adları dəyişdirilərək erməniləşdirilmişdir. Ümumiyyətlə, son dövrdən 702 türk mənşəli inzibati-ərazi vahidinin adı dəyişdirilmişdir.

Ermənistanla 130 kilometr bir sərhəddə yerləşən Qubadlı rayonunda doğulub 31 avqust 1993-cü ilə kimi orda həyatımın qürurlu - mənalı hissəsini yaşamışam. Uşaq ikən böyüklərimizdən eşitmişəm ki, ana tərəfindən çox sayda qoca, körpə, qadın, uşaq əqrəbalarımız Laçının Aşağı Cıcimli kəndindən Andronikin cəlladlarından canını götürüb qaçarkən Yazı düzündə taxıl zəmisinin içində gizlənilərmiş, ermənilər də tutmuş qupquru zəmiyə od vurub hamısını diridiri yandırbılar. Dondarlı kənd orta məktəbində oxuyanda yaşlı adamlar əli ilə Dağbaşının

xarabalıqların göstərib danışdırlar ki, orda ermənilər əsir tutduqları adamları necə öldürürdülər, kürəklərinə qaynar samovar bağlayıb yana-yana ölməklərinə baxıb qəh-qəhə çəkirdilər. 1988-in 24 noyabrında Gorusa bitişik Eyvazlı kəndini necə talan, qarət edib yandırdıqların, ardınca Zəngəzur elimizin döyünən ürəyi Qarakilsə-Sisyanda silahsız dinc, əliyalın insanların başına açdıqları müsibətləri görüb şahid olmuşdum. Qubadlıda əsir götürdüləri adamların Novruz bayramı günlərində kəsik başsız bədənlərin sərhədə atdıqların görmüşəm. Cəbrayıl, Füzulidə bıç yeri təzəcə tərləmiş cavanların kəsik başların, doğranmış bədənlərin görmüşəm. Hələ sülh dövründə, 70-ci illərdə Zeyvədə, Qızıldaşda, Xinzirək, Qafan, Qacaran, Gorusda həmsöhbət olduğum ermənilərin biz azərbaycanlılara, türk qövminə hədsiz-hüduzsuz nifrətin görüb hiss etmişəm, səbəblərin öyrənməyə çalışmışam. 24 aprelə təsadüfən Zeyvə kəndinin düz ortasında qələbəlik bir mitinqdə məni köhnə tanışlardan biri aradan çıxarıb uzaqlaşdırıblar ki, sən belə bir gündə nə ürəklə bura gəlib çıxmısan, görmürsənmi hamısının ağzından qan iyi gəlir, səni didib parçalayrlar. Kəndin ortasında türk topundan atılan mərminin açdığı deşiyi dədə-babalarının qəbri kimi qoruyub saxlamışdılar. Hər toy-yasda mütləq hamılıqla ayağa qalxıb sükutla genosid qurbanlarının xatirəsin yad edirdilər. Maaş alan hər kəsdən daşnak partiyasının millət kassasına üzvlük haqqı toplanırdı, kimin hünəri vardı imtina etməyə, silah-sursat alınırıdı həmən pula, periodik olaraq iri şəhərlərdə banklar “yarılırdı”-silib süpürüb aparırdılar gələcək gün üçün, xaricdəki diaspor üçün həm də erməni təbliğatı aparmağa. XIX əsrin sonlarında yaranan erməni terror təşkilatları sovet dönəmində də öz fəaliyyətlərinin davam etdirirdilər və hər kənddə də bilirdilər ki yerli özəklərin rəhbərləri kimdir.

Kommunist-bolşevik rəhbərliyinin hakim olduğu 70 ildə ermənilər hər zaman Sovetlər Birliyinin xüsusi xidmət orqanlarında özlərinə məxfi şəbəkə qurublar, siyasi hakimiyyətin qərarlarına təsir ediblər. Türkmənçay, Gülistan müqavilələrindən başlamış tarixi yurd yerlərimiz Zəngəzurun ermənilərə peşkəş edilməsinə, Qorbaçov yenidənqurmasına qədər. Məhz erməni mafiyasının Stavropol vilayətinin başçısı olarkən başına ip keçirib özlərinə işlətdikləri Qorbaçovun SSRİ rəhbərliyinə gələrkən ilk işi Kremldən idarə olunan “pambıq pripiskası”nın istintaqı ilə bağlı oldu. Qdlyan-İvanov cütlüyünün rəhbərliyi altında türk yurdu-Türküstan eli Özbəkistanda minlərlə günahsız insan istintaqa cəlb edildi, məhbəslərə dolduruldu, milyardlar Kreml xəzinədarlarının cibinə, daşnak kassasına axıdıldı. Özbəkistanın rəhbəri, istedadlı yazıçı Şərif Rəşidov şübhəli şəkildə həyatla vidalaşdı. Dili, dini bir özbəklərlə ahışa türkünün arasında qanlı ədavətlərin özülü qoyuldu. Ermənilərin fitvası ilə 2-ci dünya savaşından qalib çıxan SSRİ Türkiyəyə hücum etmək üçün hərbi qüvvələrini Ermənistan sərhədi boyunca cəmləşdirmişdi. 1946-cı il avqustun 7-də SSRİ-nin verdiyi notada Türkiyənin müharibə dövründə Almaniyaya göstərdiyi hərbi yardımlar xatırlanmış, gələcək hücum üçün zəmin bir növ hazırlanmışdı. Həmin dövrdə Türkiyənin etdiyi diplomatik maneərlər onu müharibədən qalib çıxmış SSRİ-nin cəngindən qurtardı. Türkiyəyə hücum etmək niyyətindən əl çəkən Sovet hökuməti SSRİ Ali Sovetinin 19 oktyabr 1946-cı il tarixli fərmanı ilə xaricdən Ermənistanı "qayıdan" ermənilərə SSRİ ərazisinə daxil olduqları andan etibarən SSRİ vətəndaşı statusu vermək qərar qəbul etmişdi. Keçmiş SSRİ ərazisində yalnız ermənilər üçün tətbiq edilən bu sadələşdirilmiş qayda 1936-cı il SSRİ Konstitusiyasına zidd idi. Çünki həmin Konstitusiyanın 123-cü maddəsində göstərilirdi ki, SSRİ vətəndaşlarının hüquq bərabərliyi sarsılmaz qanundur. İrqi və milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq vətəndaşların hüquqlarının hər hansı şəkildə pozulması, açıq-açıqna və dolay yolla onlara üstünlük verilməsi, həmçinin irqi və ya milli müstəsnalığın, yaxud nifrət və etinasızlığın hər cür təbliği qanunla cəzalandırılır. Deməli, hələ 1946-cı ildə ermənilərin xatirinə milli ayrışdırıcıya yol verilmiş, SSRİ Konstitusiyası pozulmuşdu. 1946-cı ildə Suriya, Yunanıstan, Livan, İraq, Bolqarıstan və Rumıniyadan 50 min 900 nəfər erməni immiqrasiya edilmişdi. 1947-ci ildə Fələstin, Suriya, Fransa, ABŞ, Yunanıstan, Misir, İraq və Livandan 35,4 min nəfər erməni qəbul edilib Ermənistanda yerləşdirilmişdi. Erməni hiyləgərliyinin ən mühüm xüsusiyyətlərindən biri də onun əlverişli zamanı və məqamı duymalarıdır. Tarixə nəzər saldıqda aydın olur ki, adətən bu xalqın xəyanətkar rəhbərləri dünya siyasi tərəddüdlər qarşısında qaldıqda öz çirkin niyyətlərini reallaşdırmaq istiqamətində hərəkətə keçir. 1905-1908-ci illərdə

çar Rusiyasının çətin vəziyyətində, I dünya müharibəsi zamanı siyasi sabitlik pozulduqda, SSRİ-nin dağılması dövründə və s. Xəyanətkar xislətli ermənilər hər zaman məkrli nökrçilik xarakterlərinə uyğun olaraq Qafqazda azərbaycandan sonra dindaşları gürcülərə qarşı da cəbhə açmış durumdadırlar. Son vaxtlar ermənilərin yeni xülyalarının konturları cızılmaqdadır. Hazırda ən böyük hədəf isə Gürcüstan torpaqlarıdır. Son siyahıya almalara görə Gürcüstanda 250 min erməni yaşayır ki, bunlardan da 120 minə qədəri Samsxe-Cavaxetiya regionundadır. Bu regionda ermənilər ümumi əhalinin 55 %-ni təşkil edir. Regionda ermənilərin demografik üstünlüyü isə müsəlmanların (məhsəti türklərinin və azərbaycanlıların) sıxışdırılması hesabına baş vermişdir. Belə ki, 1897-ci ildə Çar Rusiyasının apardığı siyahıyaalmaya əsasən Tiflis quberniyasının Axalçix uezdində ermənilər ümumi əhalinin 22%-ni təşkil edirdisə, 24317 nəfərlik məhsəti türkləri (35,1%) və 12370 nəfərlik azərbaycanlılar (18%) birlikdə ümumi əhalinin 53%-ni təşkil etmişdir. 1 2002-ci il siyahıyaalmasına əsasən isə Samsxe-Cavaxetiyanın Axalçix rayonunda sayları 16 879 nəfər olan ermənilər artıq ümumi əhalinin 36,6%-ni təşkil edirdi. Sovet imperiyasının məhsəti türklərini sürgün etməsi regionda erməni say üstünlüyünə səbəb olmuşdur. Ermənilər buranı tarixi vətənləri hesab etsələr də, reallıq budur ki, regiona köçürüldükləri cəmi 150-170 il ərzində azlıqdan çoxluğa çevrilə bilmişlər. Samsxe-Cavaxetiyaadakı ermənilərin separatçı çıxışları günü-gündən artmaqdadır. Onlar Samsxe-Cavaxetiyaaya muxtariyyət verilməsini, erməni dilinə rəsmi dil, gürcü kilsələrinin də onlara aid olduğu iddiası ilə erməni apostol kilsəsinə statusu ilə birlikdə onlara verilməsini tələb edirlər. Bu bölgə Ermənistan və Türkiyə ilə birbaşa sərhədə malikdir. Ermənistan üçün şimaldan bufer rolunu oynayır. Burdakı ermənilər siyasi cəhətdən “Vahid Cavax” ictimai-siyasi hərəkatı ətrafında birləşiblər və həm Gürcüstan, həm də Ermənistan siyasi həyatına təsir edə biləcək siyasi qüvvəyə çevriliblər. Onlar Gürcüstan siyasi xəttinə də təsir etməyə çalışırlar. Belə ki, Gürcüstanın beynəlxalq ictimaiyyət qarşısında götürdüyü öhdəliklərdən biri olan “Repatriasiya barədə qanun”un tələblərini yerinə yetirərək məhsəti türklərinin öz ana vətənlərinə geri dönmələrinə mane olmağa çalışırlar. Yerli ermənilərin fikrincə, məhsəti türklərinin regiona köçürülməsi ilə Ermənistan dörd bir tərəfdən türklərlə əhatə olunacaqdır və bu Ermənistanın geosiyasi mövqeyi üçün ən böyük təhlükədir. Gürcüstan-Rusiya, Gürcüstan-Türkiyə, Gürcüstan-ABŞ münasibətlərində də erməni faktoru mühüm amildir. Axalkalidə Rusiyanın hərbi bazasının bağlanması zamanı ermənilərin qaldırdığı səs-küy, eləcə də Gürcüstanın NATO-ya üzvlüyü məsələsinin gündəliyə gətirilməsinə ermənilərin münasibəti ölkənin siyasi həyatına təsir edə bilmək iqtidarındadır. Cavaxetiya ermənilərinin Gürcüstan hökuməti qarşısında qondarma “erməni soyqırımı”nı yanması tələbi ilə çıxış etməsi də onların siyasi dikbaşlığından irəli gəlir. “Rusiyanın Cavax diasporu” 2011-ci ilin dekabrında yaydıqları bəyanatda bildirmişdir ki, “Gürcüstanın NATO-ya üzvlüyü Cavaxetiya ermənilərinin maraqlarına ziddir və Cavaxetiya erməniləri Gürcüstanın tərkibindən çıxmaq məsələsini qaldıra bilirlər”. Digər tərəfdən ABŞ-da ermənipərəst konqresmenlər Cavaxetiya ermənilərinə də ABŞ-ın vəsait ayırması məsələsini gündəliyə gətirmişlər. Gürcüstanda erməni separatçılığına məruz qaldığı digər bir bölgə Abxaziyadır. Öz müstəqilliyini elan etmiş bu qondarma “dövlətcikdə” ermənilər aparıcı mövqe tuturlar. Aparılan rəsmi statistikaya görə 2003-cü ildə ermənilər ümumi əhalinin 21%-ni (44 900 nəfər) təşkil etmişlər. Təşkilatlınağı yaxşı bacaran ermənilər Abxaziyada Rusiya yönli siyasətdə xüsusi çəkiyə malik mövqeyə yiyələniblər. Ermənilərin üzdənirəq xəstəliyi hara qədər inkişaf edibsə, artıq rus ziyalıları da etiraz səslərini ucaltmağa başlayıblar.

Ermənistanın Rusiyanın vassalı olduğu bəlli olsa da, ermənilərin xəyanətkar xisləti elədir ki, öz məqsədləri üçün hətta Rusiyanı da satmağa hazırdırlar. Bunu ermənilər üçün yox yerdən dövlət var edənlər də yaxşı bilirlər. Ermənistan mətbuatına müsahibəsində Beynəlxalq Avrasiya Hərəkatının lideri, Kremlin millətçi ideoloqu , politoloq Aleksandr Dugin deyib: ***“Postsovet məkanındakı dövlətlər öz strateji məsələlərini həll etmək üçün ABŞ-a arxayın olursa, öz ərazi bütövlüyünü itirirlər. Biz Gürcüstan, Ukrayna və Moldova nümunəsində bunu gördük. Ermənistanın isə sadəcə olaraq seçimi yoxdur. Ermənistanın Avrasiya İqtisadi Birliyinə girişi onun müstəqilliyini və təhlükəsizliyinin qorunması üçün lazımdır. Kollektiv Təhlükəsizlik***

Müqaviləsi Təşkilatı və Avrasiya İqtisadi Birliyi Ermənistanın sağ qalması üçün lazımdır. Göründüyü kimi bu sıralamada Azərbaycanın adı yoxdur. Azərbaycan ötən əsrin 90-cı illərində öz seçiminə görə 23 idir ki, Rusiyadan cəzasını almış durumdadır. Məmməd Əmin Rəsulzadə AXC Parlamentinin son iclasında demişdi: ***“Nikolay Rusiyası ilə Lenin Rusiyasının fərqi birca onun rənglərindədi, birincinin zənciri qaraydı, ikinci qırmızı.”***

2015-ci ilin əvvəlindən maraqlı proseslər baş verir. Artıq ruslar da ermənilərin əlindən zara gəldiklərinin, itirdiklərinin fərqi yoxdur. Bu sitata da diqqət yetirək-həm də velikorus şovinizminin müasir dövrdə də var gücü ilə düşüncələrə hakim olduğunu görmək xatirinə:” Rusiyanın “Exo Moskva” radiostansiyasının şərhçisi, nüfuzlu jurnalist Yuliya Latnina müəllifi olduğu “Kod dostupa” verilişində (2015, 17 yanvar) efiyə getmiş sözlərinin stenoqramından:

“- Xatırladıram ki, bizim, Rusiyanın satelliti olan Ermənistan adında ölkə var. Ümumiyyətlə, bizim satellitlərimizi barmaqla saymaq olar, özü də çəkməni çıxarmadan və hətta sol əldən əlcəyi çıxarmadan. Bu, Cənubi Osetiyadır, hansı ki, biz onu HƏMAS-a çevirmişik; Abxaziyadır, hansı ki, situasiya tamamilə fəlakətlidir; Dnestryanı bölgədə də fəlakətli situasiya hökm sürür, budur, bizim böyük HƏMAS-a çevirdiyimiz Donbasda isə kifayət qədər anlaşıqz lümpenlər ailələri güllələyir, mənzillərini və maşınlarını əllərindən alır. Bütün bunları güllələyənlərin “lənətlənmiş ukraynalı faşistlərdən müdafiə olunması” adı altında edirlər. Ancaq yeri gəlmişkən kimi güllələyənlər dərhal onu Ukrayna faşisti elan edirlər. Beşincisi isə Ermənistandır. Ermənistan bizdən heç cür yaxa qurtara bilməz: ölkə azərbaycanlılardan fərqli olaraq Gömrük İttifaqına üzv olub, o cümlədən həmin Ukraynanın özündən fərqli olaraq. Aydınır nəyə görə. Çünki balaca və yoxsul Ermənistanın yanında qüdrətli və varlı Azərbaycan var. Görürük ki, rollar son 20 ildə necə dəyişib, çünki hələ 20 il əvvəl Ermənistan qabaqcıl, daha inkişaf etmiş ölkə kimi görünürdü. Bütün bu 20 il ərzində Ermənistandan məhsuldar yaradıcı əhalinin böyük hissəsi qaçıb getdi. Azərbaycan isə əksinə, neftin və kifayət qədər ağıllı siyasətin sayəsində çox güclü inkişaf etdi və ayağa qalxdı. Və bu gün Ermənistan küncə sıxılıbsa təbii ki, Azərbaycanı Dağlıq Qarabağı geri qaytarmaqdan saxlayan yeganə səbəb var-Rusiyanın Ermənistana yardımı. Və budur, bütün dövrlərdə bizim sadıq nökrümüz olan bu ölkə arxamızca itin quyruğu kimi sürünür...” İnsanlar kimi ölkələr, dövlətlər, xalqlar da miskin, rəzil vəziyyətə düşsə, salına bilir-Ermənistan adlanan Rusiya müstəmləkəsi kimi. ***“Mənim erməniyə nifrətim insanlığa sevgidən doğub”***- hansısa aqilin qənaətidir.

İllərdir saxta erməni soyqırımı, Sevr Müqaviləsi, dənizdən dənizə Ermənistan məsələləri beynəlxalq qurumlarda, beyin mərkəzlərində sıx-sıx gündəmə gətirilir, soyqırım tanınır, qanunlar qəbul edilir. Hazırda 20-yə qədər ölkə parlamentində ermənilərin soyqırımı uğradığı iddialarını tanıyan yasaqları qəbul etmişdir. Amerikanın 50 ştatından 36-da belə tanıma qanunu qəbul olunmuşdur. Soyqırım anlayışını 1933-cü ildə İspaniyada beynəlxalq konfransda ilk dəfə Rafael Lemkin yunanca "genos" (irq) və latınca "ceadere" (öldürmək) sözlərini bir araya gətirərək yaratmışdır. O, həm də BMT-nin Soyqırımın qarşısını almaq və Cəzalandırma Konvensiyasının ilk müdafiəçilərindən, erməni məsələsini 20-ci əsrə aid qəti bir soyqırım nümunəsi kimi xarakterizə edirdi. "Soyqırımın qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında" 9 dekabr 1948-ci il beynəlxalq Konvensiyasının əsas müddəalarında, eləcə də Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 103-cü maddəsində göstərilir ki, soyqırım dedikdə, hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupu, bir qrup kimi bütövlükdə və ya qismən məhv etmək məqsədi ilə qrup üzvlərini öldürmə, onların sağlamlığına, əqli qabiliyyətinə ciddi zərər vurma, qrupun bütövlükdə və ya qismən fiziki məhvinə yönəlmiş yaşayış şəraiti yaratma, qrup daxilində doğumların qarşısını almağa yönəlmiş tədbirləri həyata keçirmə, bir qrupa mənsub olan uşaqları zorla başqa qrupa keçirmə başa düşülür. Bütün parametrləri ilə ermənilərin Anadolu və Qafqazda müsəlman türklər, həm də kürdlər əleyhinə planlı qətləmləri əvvəlcədən planlaşdırılmış “soyqırım” cinayətinin icra edildiyini göstərir.

NATO üzvü qardaş Türkiyə Cümhuriyyəti 70-80 il heç bu məsələyə baş qoşmamış, əhəmiyyət verib lazım bilib vaxt sərf etməmiş kimi görünür. Heç olmazsa, öz hərbi-siyasi müttəfiqləri olan dövlətlərin siyasi qərarlarını da önləyib neytrallaşıdır bilməmişdir. Bunlar bir erməni məsələsidirmi? Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan 2015-ci ilin 14 yanvarında Ankarada Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevlə görüşdən sonra keçirilən mətbuat konfransında iki qardaş ölkənin bir yerdə olduğunu, böyük güclərin Qarabağın işğalında tutduqları mövqeyi çox net dəyərləndirib: **“Görünən odur ki, ATƏT-in Minsk qrupu “üçlüyü” hələ də qərarlı addım atmayıb və beynəlxalq qərarların verilməsinə baxmayaraq, münaqişənin həllinin hələ də “yolavermə taktikası” ilə uzadılması üzücüdür. Dağlıq Qarabağ probleminin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində sülh yolu ilə həll edilməsi məsələsində Azərbaycana dəstəyimiz bundan sonra da eyni qərarlılıqla davam edəcək. Son dərəcə həssas olduğumuz, hər fürsətdə də dilə gətirdiyimiz bu mövzu ilə bağlı Türkiyə olaraq mövqeyimiz qətidir. Geriyə addım atmağımız da əsla mümkün deyil!”** Hər iki liderin dəyərləndirməsinə görə, erməni məsələsi beynəlxalq bir məsələ olaraq qarşımıza atılmaqdadır. Bu görüşdə cəsarətli, çox mənalı gedişi olan bir məqam da oldu ki, ermənilər saxta soyqırımın 100 illiyini qeyd edəcəkləri 24 apreli Türkiyə hökuməti Çanakkala Zəfərinin 100 illiyinin bayram edilməsi günü kimi 102 dövlət təmsilçilərinin iştirakı ilə qeyd olunacağını elan etdi. Siz ermənilər ağlayın, sızlayın, dil açıb yardım dilənin, uydurduğunuz yalançı keçmişinizin qaranlıqları içində çamura batın, biz isə qürurla babaların açdığı Türkün zəfər yolu ilə gedirik. Bizə də nəsib olsun bu zəfər, qürur günü! Ərdoğan Ermənistan prezidenti Sarkisyanaya da bu törənə dəvət məktubu göndərmiş. Onun ermənisayağı cavabı isə ermənibaşının ağıl səviyyə(siz)sinin göstəricisi idi.

Saxta soyqırımın 100 illiyi ərəfəsində ermənilər üçün ən çox canfəşanlıq edən Fransa prezidentidir, açıq-açığına Türkiyəyə “erməni soyqırımını”na tanımağı da təklif etmək cəsarətində bulunur. Onun səlafi isə Ermənistanı Fransanın kiçik bacısı adlandırmışdı.

2015-ci ilin 6 yanvarında Parisdə 2 əlcəzairlinin törətdiyi terror aktı nəticəsində 12 nəfərin həlak olması və yaralanmasına dünya güclərinin reaksiyası yaddan çıxmıyan, düşündürücü dərstdir; əsasən xristian, Avropa ölkələri, dünya liderləri bu hadisəyə öz kəski etirazlarını və həmrəyliyi bildirmək üçün Türkiyə, Fələstin, İsrailin hökumət başçıları da aralarında olmaqla şəxsən Parisə gələrək etiraz yürüşünə qatılıb ön sırada əl-ələ tutuşaraq fransızlarla birlikdə yürüdülər. Əcəba, Qarabağda, Çeçenistanda, Fələstində, Əfqanıstanda, İraqda, Suriyada... qırılan, qırdırılan on minlərlə müsəlman insan deyilmi?! Bəs müsəlman ölkələrin liderləri niyə belə həmrəylik nümayiş etdirə bilmirlər?! Qərbin ikiüzlülüyü də, ikili standartları da, xristian təəssübkeşliyi, fəvqəlgüclərin ədalət, beynəlxalq hüquq, azadlıq anlayışı da, Avropanı avro, dollar gölündə yaşıdan müsəlman dünyasının ətalət, sükunət, biganəliyi də göz qabağındadır.

Tarix boyu erməniləri hər cəhətdən himayədarlıq etmiş, qoltuğunun altına alıb himayəsinə götürmüş türk millətinə qarşı hüduzsuz nifrətinin, ümumilikdə erməninin insanlığa qarşı kin və nifrətinin etno-psixoloji kökləri ayrıca bir tədqiqatın mövzudur. Saxta soyqırım iddiaları ilə aparılan erməni və ermənipərəst kampaniyanın heç şübhəsiz bir əsas hədəfi ermənilərin özlərinin Anadolu və Qafqazda törətdikləri soyqırımını hay-küy, şaxsey-vaxsey, çığır-bağır sədaları altında (“adımı sənə qoyum, səni yana-yana qoyum”) unutturmaq, üstünə pərdə çəkmək, yalanlar içində arxa plana keçirməkdir. Və erməni xisləti bu məsələlərin alt qatlarını, bicliklərini yaxşı bildiklərindən çox şeyə nail ola biliblər (“yalanı nə qədər çox və ucadan desən, inananların sayı da bir o qədər çox olacaq”). İkinci vacib məqam isə Qarabağın işğalını pərdələməkdir, ədalətli həlli yoluna sipər çəkməkdir, “bizə Osmanlı türklərinin etdiyini biz də Azərbaycan türklərinə etmişik” deyərək həya etmədən özlərinə bəraət qazandırmaqdır. Bizdən fərqli olaraq ermənilər bu məsələlərdə hər saat, hər gün, hər ay, il planlı şəkildə məqsədli şəkildə çalışmalar sürdürür. Son 3 ildə dünyanın ən çox işlənən BMT dillərində 30 000 adda kitab, buklet, albom və film hazırlayıb nəşr edib pulsuz dünyaya yayıblar. Bəs biz?! 20 Yanvarı, 26 Fevralı, 31 Martı, 28 Apreli, 20 Noyabrı...həmin günlərdə epizodlar kimi xatırlayır və unuduruq.

Canlı aləmdə nümunəsi olmayan erməniçiliyin insanlıq adına ləkə olan yaşam, düşüncə fəlsəfəsini anlayan, bu barədə gördükləri həqiqətləri yazan, kitabçada adı keçən çox sayda əcnəbinin özlərini bir məqsəd ətrafına toplaya bilməsək də, yazdıqlarını toplayıb çoxdan BMT dillərində nəşr edib yaya bilərdik. Aldadılanlar olsa da, aldanmamışlar, haqq, ədalət, həqiqət tərəfdarları daha çoxdur axı... Biz bu kitabla həmin amacla yola çıxırıq, çalışacağıq ki, əcnəbilərin səsini əcnəbilərə öz dillərində çatdıraq, əsl həqiqətləri anladaq. Nədir ermənilik? Ermənilik paxıllıq, yalançılıq, talançılıq, qərəzçilik, satqınlıq və xəyanət, saxtakarlıq, məkrli niyyətlikdir, soyğunçuluq, qan, nifrət, dəhşət, fəlakət, eqoizm, təkəbbürlülük, xəstə ideyalar uğrunda çarpışmaq, qonşulara kin, yaxşı nə görürsə özünüküləşdirmək, öz adına bağlamaq hərisliyidir, terrorçuluqdur, bəşəri cinayət-soyqırım törətmək və həyasızcasına bundan fəxarət duymaqdır.

İnanırıq ki, bu kitabı oxuyan hər kəs üçün Həqiqət bir daha gün kimi aydın görünəcəkdir; XX əsrin əvvəlindən sonunadək Osmanlı Dövlətində, Cənubi Azərbaycanda, Qərbi Azərbaycanda, Bakıda, Şamaxıda, Qubada, Zəngəzurda, Qarabağda soyqırımı törədənlər ermənilər, soyqırımı məruz qalan isə türklər olmuşdur.

Həzrəti İsa: “Həqiqəti hər şeydən uca tutun, yalana, iftiraya uymayın, böhtan atmayın” deyib. 2 xristian yazarın fikirlərini burda xatırlatmamaq günah olardı.

İrland mənşəli ABŞ tarixçisi Semyuel A. Uimzin məşhur kitabı artıq dünyada əks-səda yaradıb. Kitabda erməni xalqının terrorçu millət, Ermənistanın isə on böyük miqdarda maddi yardımı idxal, terrorçunu isə ixrac edən ölkə olduğu sübut olunur. Kitabda qeyd olunur ki, “müasir erməni terrorizmi iki əsas səbəbə görə inkişaf edir: birincisi, 1890-cı ildən etibarən erməni kilsəsi terrorizmə yardım edir. İkinci səbəbi isə bu ölkədə mövcud olan siyasi quruluşla bağlıdır”.

ABŞ-ın Arkanzas şəhərində yaşayan və təqaüddə olan prokuror və yazıçı S. A. Uimzin “Aksion” dərgisinin yazarı Cəlil Sağıra verdiyi müsahibədən: **“Erməni lobbisinin qondarma soyqırımı ilə əlaqədar beynəlxalq aləmdə dəstəklənməsini iki amillə əlaqələndirmək olar. Bunlardan birincisi pulla tanınmış şəxslərin ələ alınması, ikincisi isə xristianlıq kartıdır... Mən başqa cür düşünə bilmirəm. Ona görə də mən məsələni araşdıraraq erməni soyqırımı barədə həqiqətləri xristian aləminə çatdırmağı qərara aldım və nəticədə bu kitab meydana çıxdı”**. ABŞ-da söylənən “pul, var-dövlət siyasətdə ana südüdür” atalar sözünü yada salan S. Uimz deyir ki, ermənilər soyqırımını tanımaq və ABŞ-lı siyasətçiləri ələ almaq üçün ötən il ABŞ-da 14 milyon dollar xərclədilər. Klinton dönəmində az qala ermənilər soyqırımının rəsmən ABŞ hökuməti tərəfindən tanınmasına nail olacaqdılar. Ötən il də erməni soyqırımının tanınması məsələsi son anda baş tutmadı. O, əmin olduğunu bildirir ki, əgər fransız parlamentində erməni soyqırımının qəbulu ilə bağlı məsələ araşdırılsa, hökmən burada erməni lobbisinin fransız siyasətçilərini və parlament üzvlərini pulla ələ aldıkları üzə çıxacaq.

Alman tədqiqatçısı Albert Şneyder: **“Mən baxdığım filmlərə, oxuduğum kitab və sənədlərə həmişə hörmətlə yanaşmağa çalışmışam. Çünki bütün bunlarda bir insan ömrünün izi var. O yerdəki bəziləri öz yazdıqları və yaxud çəkdiqləri əsərlərlə aldatmağa çalışır, o yerdə mən deyirəm:-məni aldatdın, bəs tarix necə olsun? Tarixi aldatmaq mümkündürmü?... Qarabağdan həmişə azərbaycanlı ətri gəlib. Məni heç kəs aldatmasın”**.

Son söz əvəzi:

Bütün tarixi xəyanət və namərdliklərlə dolu olan erməni yağılardan əlləri ilə minlərlə günahsız insanımızın qanı axıdılmış torpaqlarımıza, babalarımızın cismi uyuyan, ruhları bizdən incik dolaşan yurd yerlərimizə qayıdış bir xalq olaraq bizim ümummillə vəzifəmiz, vicdan borcumuz, yeganə amalımız olmalıdır. Erməniçiliyə və himayəçilərinə yeganə layiqli, ləyaqətli cavabımız Yurd Yerlərimizə Qayıdışımız olacaqdır.

Hacı NƏRİMANOĞLU

“Zəngəzur” Cəmiyyətləri Birliyinin sədri

Hacı Nərimanoğlu Qubadlı rayonunun Saray kəndində doğulub. Dondarlı kənd orta məktəbi, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutun filologiya fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirib. Sovet Ordusu sıralarında Kosmodrom Baykonurda həqiqi hərbi xidmətdə olub. Qubadlı rayon komsomol və icraiyyə komitələrində, icra hakimiyyətində çalışıb, 16 ildən çox fasiləsiz "AzərTAc" Dövlət İnformasiya Agentliyinin "Zəngəzur" İnformasiya Mərkəzinin direktoru, AzərTAc-da buraxılış redaktoru olub, Azərbaycan Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzində, AR Sənaye və Energetika Nazirliyində, AR Alternativ və Bərpa Olunan Enerji Mənbələri üzrə Dövlət Agentliyində baş məsləhətçi vəzifəsində çalışıb. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondunun Aparat rəhbəridir. "Zəngəzur" Cəmiyyətləri Birliyinin sədri, www.zengezur.com saytının baş redaktorudur. Azərbaycan Yazıçılar, Jurnalistlər birliklərinin üzvü, 12 kitabın müəllifi, AMEA-nın A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun dissertantı, Qarabağ müharibəsi veteranıdır.

Ədəbiyyat

- S.N.Qlinka. "Ermənilərin Azərbaycan köçürülməsi", "Azərbaycan", Bakı 1995
- Sterilized in Tar Cauldron (Katran Kazanında Sterilize.) Image Publications. 2004
- Шаумян С.Г. Избранные произведения. Т. 2. М., 1978
- Денстервиль Л. Британский империализм в Баку и Персии. 1917-1918. Воспоминания. Пер. с англ. Б.Руденко. Тифлис, Советский Кавказ, 1925
- Report of the American military mission to Armenia. May. Gen. James G.Harbord, p.32.
- Leonard Ramsden Hartill. Bir ermeninin anılarında Azərbaycan olayları (1918-1922). İstanbul, Hasraş A.Ş. Yayınları, 1990
- Nahoylo B., Swoboda V. Soviet Disunion. A History of the Nationalities Problem in the USSR. New York, The Free Press, 1990
- Попов А. Из истории революции в Восточном Закавказье 1917-1918 гг. – Журн. "Пролетарская революция", 1924, №11(34)
- Дипломатический представитель Азербайджанской Республики при правительстве Грузинской Республики М. Ю.Джафаров – поверенному в делах Армянской Республики при правительстве Грузии. 19.10.1918. № 2319. – ARSSA, f. 276, siy. 9, iş 42, v. 5-7.
- Почетный председатель Бакинского Армянского Национального Совета, Бакинский Епархиальный начальник Баграт – командующему союзными войсками Бакинского района генерал-майору В.М.Томсону. 10/23. 11.1918. – ARSSA, f. 276, siy. 9, iş 3, qutu 130, v. 71-81.
- МИД Армении – главе американской миссии в Баку. – ARSSA, f. 276, siy. 9, iş 3, qutu 130, v. 21-26.
- Томас Гольц: "Книга армянского писателя о Ходжалы причинила мне боль
- Качазнуни Ов. Дашнакцутюн больше нечего делать. Баку, 1992, с. 20-21.
- Контрреволюционная роль партии Дашнакцутюн. – ARMTNA, L-164, v. 172.
- Микоян А. О партии Дашнакцутюн. – Известия Совета Рабочих, Солдатских и Матросских Депутатов, 18.05.1918. № 92 (314); ARMTNA, L-164, v. 296.
- Доклад члена Чрезвычайной Следственной Комиссии Новацкого председателю той же комиссии о разгроме гор. Кубы и селений Кубинского уезда и насилиях, совершенных над жителями упомянутого города и селений. – ARDA, f. 1061, siy. 1, iş 95, v. 5-8.
- FO 371/3301– FO to Derby in Paris, 27.7.1918.
- Azərbaycan Respublikasının SPİH Dövlət Arxivi
- G.X.Markaryan. "Mən və xilaskar". Gürcüstan. Axalkalaki. 1999
- O.Q.Adamyan: "Dünya ermənilərinin tarixi". İraq "Əl-Fikr, əl-Cədid" qəzetinin nəşriyyatı. 1999
- "Qafqaz. Rus işi və tayfalararası məsələlər" kitabı, "Elm", 1990.
- Guenter Lewy "The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide" (Osmanlı Türkiyesi'nde Ermeni Katliamları: Tartışılan Bir Soykırım)
- Türkiye'nin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları, Halil Metin, M. Eğitim Yayını, Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler, Mehmet Hocaoğlu, İstanbul 1976
- Bilâl N. Şimşir, Türkiye'ye Karşı Ermeni Hareketleri. Belgeler 1967.
- Bilâl N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Osmanlı Ermenileri (1856-1880) Bilgi Yayınevi, Ankara: 1986, 508 sayfa + 32 resim.
- Bilal N. Şimşir, Ermeni Meselesi Bilgi Yayınları, Ankara, 2005
- Nejat Göyünç, Osmanlı İdaresinde Ermeniler, Gültepe Yayını, İstanbul, 1983.
- Recep Şahin, Tarih Boyunca Türk İdarelerinde Ermeni Politikaları, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- Zori Balayan. "Ocaq"
- L.Z. Sürməliyan. "Xanımlar və cənablar, müraciətim sizədir"

A. Lalayan. 1918-20-ci illərdəki qırğınlar haqqında. "İnqlabi Şərq" jurnalı, № 2-3, 1936.
Moskva

M. Vardanyan, "Həyat səhifələri" . 1927

B. Ananikyan, "Daşnaksütyunun ideyası iflası"

Ohanes Apresyan, Leonard Ramsden Hartvill- "İnsanlar belədir, 1918-1922-ci illər Azərbaycan hadisələri bir erməninin xatirələrində", ABŞ, İndianapolis, "Bobbs Meril Company" nəşriyyatı, 1928.

Kamran Gürün, Ermeni Dosyası, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2005

Mim Kemal Öke, Ermeni Sorunu 1914-1923 (Devletin Dış Politika Araç Alternativləri Üzerine Bir İnceleme), TTK Yayınları, Ankara, 1991

İsmail Özçelik, Ermeni Sorunu ve Gerçekler, Gündüz Eğitim Yayınları, Ankara, 2005

Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Belge Yayınları, İstanbul, 1987

Ermeni Tarihine Kısa Bir Bakış

Bülent Özdemir, "Osmanlı Şehirlerinde Yaşayan İngiliz Konsolosları ve Ermeni Sorunu"

Remzi Kılıç, "Osmanlı Devleti'nde Amerikan Misyonerlerin Ermeni Okullarında Ermeni Milliyetçiliğine Etkileri", Hoşgörüden Yol Ayrımına Ermeniler, Hazırlayanlar: M. Metin Hülügü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, C. 4, Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri, 2009

Mehmet Güner Demiray, Aile Anılarımda Ermeniler, 26 Temmuz 2005

"Osmanlı belgelerinde Karabağ", 660 səhifə, İstanbul 2009,

"Azərbaycan belgelerinde erməni sorunu (1918-20)", 682 səhifə, Ankara 2001

Dr.Sebahattin Şimşirin "Azərbaycanlıların Türkiyədə siyasi və kültürel faaliyyətləri (1920-1991)",

Tahsin Demirayın "Canlı Tarihler"

Qarabəkir K. İstiqlal hər bimiz. İstanbul, 1938.

Osmanlı devleti ile Azərbaycan Türk hanlıqları arasındakı münasibətlərə dair arşiv belgeleri" (1575-1918), Ankara, 1993

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Parlamenti (sənədlər toplusu). VI cilddə "Azərbaycanlıların soyqırımı və deportasiyası"

İ.Musayev "Azərbaycanın Naxçıvan və Zəngəzur bölgələrində siyasi vəziyyət və xarici dövlətlərin siyasəti (1917-1921)"

A-do "Qafqazda erməni-türk toqquşmaları (1905-1906-cı illər). 1907, Yerevan

S. Zavaryan "Sənədli, statistik, topoqrafik izahlarla", "Qarabağın iqtisadi şəraiti və 1905-1906-cı illər aclığı" 1907-ci il, Sankt-Peterburq

İ. Alibekov "Yelizavetpolun qanlı günləri cəmiyyətin mühakiməsi qarşısında" 1906-cı il, Tiflis

Fəxrəddin Kırzioğlu "Osmanlıların Qafqaz ellərini fəth etməsi (1451-1590)"
<http://www.karabakh.az>, www.turansam.org, www.azerbaycankulder.org, www.kultur.gov.tr
<http://www.eraren.org>, <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/tehcir/>, <http://www.mudafaai-hukuk.com.tr>, <http://tr.wikipedia.org/wiki/>, www.anl.az/, www.1905.az, www.zengezur.com
www.modern.az, www.azertag.com, www.karabakhinfo.com

A.Şneyder: "Xatirələr...". M., "Nauka", 2000

Şamaxı: 100 il "tam məxfi qıf" altında, Bakı 2014

Azərbaycan Respublikasının SPİH Dövlət Arxivi, fond 277, siyahı 2, iş 27, vərəq 18). "Bolşeviklər 1918-ci il soyqırımı haqqında". (Azərbaycan tarixi sənədlər və mətbuat materiallarında. Bakı, 1990.

www.axar.az , "Fransa arxivində ermənilərlə bağlı şok sənəd" məqaləsi).

"Ermənistan: böyük hiylə – terrorçu xristian dövlətinin sirləri", (St.Johns Press, 2002)

İngiltərə Xarici İşlər Nazirliyi Arxivi. No.. 05043 E 1714

"CENTRAL ASGA AND THE CAUCASUS" jurnalı, 2002-ci il

M.Mehriyan: "Ermənilər". İsfahan, 1999.

"Laçın dəftəri" 103 kitabı. "Morteza qardaşları" nəşriyyatı. 1995.

"Mənbələr azərbaycanlıların 1905-1906-cı illər soyqırımı haqqında"

“Воскрешные души нашей”. Ванадзоар. 1996, стр. 260-262). (“История армянской литературы”, Ереван, 1975).

“Ermeni belgeleriyle soykırım yalanı: Ovanes Kaçaznuni'nin itirafları”.

“Erməni soyqırımı” iddiası və gerçək tarix”

Наси Нəриманоғлу, “Zəngəzurda doğuldular, Anadoluda əbədiyyətə qovuşdular”, 2013

Наси Нəриманоғлу, “Zəngəzur və Qarabağda ermənilərin törətdikləri qətliaamlar Osmanlı-Türkiyə mənbələrinə”, 2014

Наси Нəриманоғлу, “Erməni xisləti”, “Azərbaycan” qəzeti, 2012. 31 mart.- S. 7.

MÜNDƏRİCAT

Erməni yalanlarını ifşa edən kitab
Rusların gördükləri və yazdıqları
Fransızların gördükləri və yazdıqları
Amerikalıların gördükləri və yazdıqları
Yəhudilərin gördükləri və yazdıqları
Gürcülərin gördükləri və yazdıqları
İngilislərin gördükləri və yazdıqları
Almanların gördükləri və yazdıqları
İsveç, yunan, malakan, ərəb, moldovan, kürd, fars yazır
Ermənilərin etdikləri, gördükləri və yazdıqları
27 may 1915-ci il tarixli Tercih (Köç) Qanunu
Ermənilik
Ədəbiyyat

TÜRK, YA ERMƏNİ SOYQIRIMI?

gerçək tarix rus, ingilis, fransız, amerikan, yəhudi, gürcü, malakan, ərəb, moldovan, kürd, fars, erməni şahidlərin gözü, sözü ilə

Şarhsız

“Zəngəzur” Cəmiyyətləri Birliyi
Bakı şəh.,
www.zengezur.com
E-mail: info@zengezur.com

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Şurasının
“QHT Nəşriyyatı” MMC-də çap edilmişdir.
Çapa imzalanmışdır: 15.02.2015
Tiraj:3000 Sifariş: 65

"QHT NƏŞRİYYATI"
Bakı şəh., Bakıxanov qəs., Telman küç.,6
E-mail:qhtnesriyyati@gmail.com
Tel.:(+99412) 429 87 85
www.nesriyyat.com

ERMƏNİ SOYKIRIMI ULUSLARARASI BİR YALANDIR...

